מבט מל"ם

גיליון 104, כסלו תשפ"ז, דצמבר 2026

כתב עת לענייני מודיעין וביטחון מבית המרכז הממלכתי להנצחה, מורשת ומחקרי מודיעין

המודיעין במלחמת לבנון השנייה

"משקל סגולי" – תקיפת מערך הטילים ארוכי הטווח של חיזבאללה
מנגד שיגורים לכרכז הארץ. צילום: אתר חיל האוויר

20 שנה למלחמת לבנון השנייה
בכירי מודיעין מדברים

עמוס ידלין, ראש אמ"ן: לקחי אמ"ן מהמלחמה ויישומם מול חיזבאללה ואיראן ב- 2024/6 * ח', קמ"ן פיקוד צפון: הקשב המודיעיני מ-2000 היה רק לזירה הפלסטינית. היינו בחשיכה על התרעות לחטיפה * יובל חלמיש, קמנ"ר: הופתענו מההפעלה הנרחבת של טילי נ"ט לעבר כלי רכב ומבנים שבהם שהו חיילים * אמנון סופרין, ראש אגף המודיעין ב"מוסד": הבאנו מודיעין מדויק על מיקום הטילים ארוכי הטווח של חיזבאללה * ת', רע"ן 42: כחמש שנים לפני החטיפה חיל האוויר קיבל מודיעין עם יעדי התקיפה של מערך הטילים ארוכי הטווח, מה שאפשר את מבצע "משקל סגולי" * נעם שפירא: מידע מודיעיני שהופק ב-8200 לא הועבר ליחידות הלוחמות * יוסי בן ארי: הקריאות בתקשורת לבלום את המתקפה היבשתית בסיום המלחמה - כשלו.

עמודים 4-23

מבט מל"מ

כתב עת לענייני מודיעין וביטחון מבית המרכז הממלכתי להנצחה, מורשת ומחקרי מודיעין

גיליון 104 כסלו תשפ"ז. דצמבר 2026

כתב העת "מבט מל"מ" יוצא לאור ביוזמת הוועד המנהל של העמותה -
המרכז הממלכתי להנצחה, מורשת ומחקרי מודיעין
כתובת: ת.ד.3555 , רמת השרון, 4713402 , טל' 03-5497019, פקס' 03-5497731
דוא"ל – mlm@intelligence.org.il, האתר – www.intelligence.org.il

מערכת והפקה
ראש המערכת ועורך התוכן: ד"ר תא"ל (בדימ') יוסי בן ארי
עורך: דני דור
עורכי משנה: לענייני אמ"ן - תא"ל (במיל') חזי סלע, לענייני מוסד - נעם שפירא, לענייני שב"כ - אבי מושבי
עורך גרפי: זאב אלדר
הגהה: רותם האוזמן ורקוביצקי
תאום מערכת: צילה ענבר
תחקיר תמונות: רחל נחושתאי
דפוס: דפוס פלמינגו, ראשון-לציון
חברי המערכת: צלילה אבנר-הלמן, אבנר אברהם, יוכי ארליך, ד"ר שולי בינה, מישל בינט-דגן, אמנון בירן, יואב (פישי) דייגי, עו"ד ניצן זהבי, אלי זיו, רוני טל, זאב לכיש, דרור מאורי, אבי מושבי, גדעון מיטשניק, ד"ר בני מיכלסון, חגי מן, חיים מנור, קובי סגל, חזי סלע, יואב פלג, רון קרניאלי, שלמה קשי, נאוה רייך, אריה שור, נעם שפירא, עודד תבור.

- **כל המאמרים והכתבות המופיעים בכתב-עת זה הם על דעת כותביהם בלבד.**
- שימוש בחומר המתפרסם בכתב עת זה, מכל סוג שהוא, אסור בהחלט, אלא אם ניתן אישור בכתב מראש המערכת.
- זכויות יוצרים – אנו עושים מאמץ לאתר את מקור הצילומים והויז'ואלים המופיעים בכתב-עת זה, חלקם ישנים מאוד. נשמח לציין את הקרדיט לכל יוצר או מקור שיזדהה ולפרסם את שמו כראוי. השימוש בתמונות על פי סעיף 27א' לחוק זכויות יוצרים

עמותת המל"מ
אלוף מאיר עמית ז"ל – מקים העמותה והמרכז, הנשיא והיו"ר הראשון
אפרים הלוי, יו"ר 2005-2015; ד"ר תת-אלוף (בדימ') צבי שטאובר, יו"ר 2013-2021
ישעיהו שייקה דליות-בלומברג – המנכ"ל הראשון, 1983-2005
תת-אלוף דודו צור – המנכ"ל השני, 2005-2022

הנהלת העמותה:
יו"ר – אלוף (במיל') אהרן זאבי פרקש, מנכ"ל - תא"ל (במיל') יובל חלמיש, סמנכ"ל ומנהל אתר ההנצחה – אל"מ (מיל') חנן מזור, מזכירת העמותה – רקפת פאר.

חברי הוועד המנהל של העמותה:
אבימור חגי (סטיב), רו"ח ארגמן אמנון, ארליך יוכי, ד"ר בינה שולי, בן דוד יפתח, גרוס רותי, ד"ר דובובסקי יורם, דקל יגאל, הלרמן רני, וקסמן גילה, חביב עודד, כרמי שושי, מזור ברוך, מיטל מוטי, מצרי בן עמי רות, נעמן גיל, סדן אשר, סורקיס ענת, צור דודו, שוחט שאול, שועלי ארי, שפירא חובב, שפירא שרית, ד"ר תמרי דב.

נציגי המשפחות השכולות בוועד המנהל:
דן בן-צבי, עדה גילן-שחם, יפתח בן דוד, עו"ד זהבי ניצן, סטלה שדות.

ראשי ועדות ומכונים בעמותה:
ועדת הנצחה: חגי (סטיב) אבימור; ועדת מורשת: ד"ר אפרים לביא; ועדת פעילות חברים: יוכי ארליך; ועדת גיוס חברים: עודד חביב; ועדת כספים: רו"ח אמנון ארגמן; ועדת השקעות: ד"ר עמרם אהרוני; ועדת קרנות: ברוך מזור; ועדת גיוס תרומות וחיד"ה: דודו צור; ועדת התקשרויות: מאיר שגב, ועדת ביקורת: גיורא חביון. עו"ד העמותה עו"ד יהודה טוניק; ראש מכון עמית למודיעין וטרור, אל"מ (בדימ') שלמה מופז; ראש מכון הרכבי לחקר המודיעין, תא"ל (בדימ') יוסי קופרווסר; עורכת ומגישת "רואים מל"מ", יוכי ארליך.

המרכז הממלכתי להנצחה, למורשת ולמחקרי מודיעין

מאז ראשית ימי התגבשות היישוב החדש בארץ-ישראל, ובכל מערכות ישראל, מאז ערב הקמת המדינה ועד ימינו, עמדו אנשי ונשות המודיעין בחמ"ן, המוסד, "נתיב", השב"כ וחיל האיסוף הקרבי, בחזית העשייה הביטחונית וחרפו נפשם. לוחמים ולוחמות עלומי-שם, ביניהם כאלה שקיפחו את חייהם בארצות עוינות, מהם שטרם הובאו למנוחת-עד בישראל. בשנת 1983 חברו יחדיו וותיקי קהילת המודיעין, המשפחות השכולות וזרועות קהילת המודיעין, להקים מרכז הנצחה לחללי הקהילה ומרכז להנחלת מורשת המודיעין – המל"ם.

מאז נחנך המרכז ב-1985, מהווה האתר מוקד פעיל לנוער, חיילים, מבוגרים ותיירים – להנצחה, להנחלת המורשת, וזירת תיעוד חינוכי-הסברתי ולצידה מחקר רב-תחומי, כדי להטביע את חותמם של חברי העמותה והקהילה בארץ ובחו"ל.

מלבד אתר זיכרון ייחודי לנופלים ומרכז נתונים ממוחשב לשירות המשפחות השכולות, מתקיימים באתר אירועים מיוחדים להמחשת מבצעי המודיעין, הארת אנשי הקהילה והשפעתם על לב העשייה הביטחונית, המורשת וההנצחה. הפעילות המגוונת כוללת הפקת סרטי תעודה ומורשת, ניהול מרכז המידע למודיעין וטרור, הוצאה לאור, אתר אינטרנט בינלאומי, מפגשי דעת, מורשת וימי עיון בנושאי המזרח-התיכון, המודיעין וממשקיו. במרכז פועלים ספרייה עשירה וארכיון ולצידם תצוגות ותערוכות מגוונות, מקצועיות ותרבותיות.

המל"ם פועל כעמותה רשומה. פעילים בה רבים מוותיקי קהילת המודיעין ובכירים, כמתנדבים בניהולה ובוועדותיה, בהדרכת המבקרים מהארץ ומחו"ל, ובכל זירת פעילות בתחומי ההנצחה, החינוך, הנחלת המורשת, הסברה רב-לשונית, מחקר וכך גם בביטאוניה – "מבט מל"מ" ו"רואים מל"מ".

השם באנגלית: Israel Intelligence Heritage & Commemoration Center – I.I.CC

דבר המנכ"ל

בני המשפחות השכולות, חברות וחברי המל"מ, קוראות וקוראים יקרים

אנו מתקרבים לסיומה של שנת 2026 - שנה מאתגרת בכלל המובנים.
המציאות הביטחונית והמדינית עדין מורכבת במרבית הזירות ולכך השפעה רבה על האווירה הכוללת. נמשיך לתמוך ולחזק את חברינו בצה"ל ובקהילת המודיעין ונאחל להם הצלחה בכלל העשייה.
הפעילות במל"מ חודשה ואף התרחבה מאז סיומו של מבצע "שאגת הארי" ב-9 לאפריל 2026. כמות הביקורים גדלה מאוד בעקבות פתיחת מרכז המבקרים ומיצג ה"שיבה לאוקטובר" לציבור הרחב, ליחידות אמ"ן וצה"ל, לחברי קהילת המודיעין וכן לאורחים מהארץ ומחו"ל.
גם ביקורי תלמידי כיתות י"ב חזרו לימי החוויה המודיעינית מכל רחבי הארץ.
במהלך השנה התקיימו במל"מ מספר אירועי מורשת והנצחה לחברי המל"מ ואנשי קהילת המודיעין, וכן אירועים לציון שלוש שנים לטבח השבעה באוקטובר.
טכס ההתייחדות השנתי לחללי קהילת המודיעין התקיים השנה ב-14 ביולי בבה"ד 15, עקב שיפוץ מבוך ההנצחה. הטכס התקיים במעמד הרמטכ"ל, ראש השב"כ, ראמ"ן, סגן ראש המוסד והמשפחות השכולות ובהשתתפות נציגי קהילת המודיעין והמל"מ. כיום מונצחים במל"מ 808 חללים מקהילת המודיעין.
שידורי זומל"מ נמשכו לאורך כל השנה (מלבד בפגרת אוגוסט) בהשתתפות צופים רבים בהובלת יוכי ארליך.
מכוני המחקר שינו את שמם בשנה זו. מכון עמית הוא המכון שעוסק במודיעין וטרור ומכון הרכבי הוא שמו החדש של המכון למתודולוגיה של המודיעין. פעילות מכוני המחקר נמשכה לאורך כל השנה ואף התרחבה. בחודש נובמבר יתקיים כנס משותף של מכון הרכבי עם מכון דייויס, בירושלים ובמל"מ.
שיפוץ מבוך ההנצחה וכן ריצוף רחבת הכניסה למל"מ לקראת סיום. זהו פרויקט גדול ונרחב בסיוע משהב"ט אגף הנצחה ומורשת. במסגרת השיפוץ הוחלף ציפוי קירות ההנצחה וכן לוחות שמות הנופלים, תאורת האתר בשעות הלילה הורחבה.
ב-15 באוקטובר 2026 אירחנו בפתאומיות רבה חבר יקר - אריה (לייבו) ליבנה ז"ל. לייבו שגדל בצנחנים ומשם התגייס לשב"כ, היה חבר הוועד המנהל של המל"מ משך מספר קדנציות, ויו"ר ועדת הנצחה. הוא תרם רבות לביטחונה של מדינת ישראל בכלל, ולקהילת המודיעין ולמל"מ בפרט. תנחומים למשפחת ליבנה היקרה - יהי זכרו ברוך.
גיליון 104 שלפניכם עוסק במגוון נושאים מעניינים ומחדשים ובמרכזו ציון 20 שנה למלחמת לבנון השנייה. ברצוני להודות לראש המערכת, תא"ל (בדימ') ד"ר יוסי בן ארי ולחברי המערכת, שפועלים לאורך כל השנה במסירות רבה בחיפוש נושאי ליבה לכל גיליון, ובאיתור מומחים מהשורה הראשונה, המתגייסים ברצון להכנת מאמרים וכתבות מרתקים לקוראי הגיליון.
יחד נמשיך בעשיה המבורכת גם בשנת 2027 .
ברצוני להודות לצוות המל"מ ולחברות המדריכים המתנדבים הנפלאה שלנו, שנרתמים לליווי הפעילות של ביקורים וסיורים באתר המל"מ. וכן ליו"ר הוועד המנהל האלוף (במיל') אהרן זאבי פרקש; לחברי הוועד המנהל; ולראשי ועדות המשנה, התומכים ומסייעים לנו בפעילות השוטפת לאורך כל השנה.
אתגרי משאבים רבים לפנינו, וכולי תקווה שלמרות זאת נוכל לממש את כל שאיפותינו.

תא"ל (מיל') יובל חלמיש
מנכ"ל המל"מ

מה בגיליון 104

4 **עמוס ידלין,** מודיעין לבנון השנייה: מן ההחמצה להכרעה

9 **ח' קמ"ן פצ"ן,** מודיעין לבנון השנייה: כל הקשב המודיעיני הופנה לזירה הפלסטינית

12 **ת' רע"ן 42,** מודיעין לבנון השנייה: "ואז אמרנו - נלך על 'משקל סגולי'"

16 **נעם שפירא,** מודיעין לבנון השנייה: היערכות 8200 במלחמה

18 **יובל חלמיש,** מודיעין לבנון השנייה: המלחמה ממבט מפקד החיל

20 **אמנון סופרין,** מודיעין לבנון השנייה: הצלחות המוסד אפשרו פגיעה במערכי הטילים

22 **יוסי בן ארי,** מודיעין לבנון השנייה: "לעצור את המתקפה המיותרת"

24 **אסף טל דורון:** "הגנת הפסיפס": כך שורד המשטר האיראני מלחמה עם ארה"ב

28 **סיימון לביא:** מלחמת התודעה הריגול האיראני בישראל

32 **אבנר ברנע:** רחפני חיזבאללה הפתעה טכנולוגית או כשל מודיעיני?

34 **לזכרם**

36 **דני שנער:** אירוע פליי דובאי ובטיחות תעופתית

40 **יוסי לנגוצקי:** "בחברת PAN AM התעלמו מאזהרותיי לפני אסון לוקרבי"

42 **אפרים לביא, מתי שטיינברג:** השתנות והחלשות אמ"ן כמכשלות ליכולתו לשמש "מעריך לאומי"

46 **עזריאל לורבר:** הרתעה, רציונאליות ואיראן

50 **חיים מנור:** רבקה כסוכנת מודיעין מנוסה

52 **קובי סגל:** בר כוכבא, ליגיון רומי שהובס - הניצחון היהודי האחרון לפני תקומת מדינת ישראל

56 **ניר פלדמן:** צבי מלחין: "תפסתי את אייכמן בשתי ידיי"

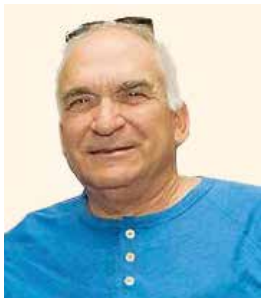
60 **נעם טפר:** איני עבאדי והמבצע החשאי בעיראק לסיכול איום הפצצה המלוכלכת

63 **סיקורת**

65 **מעניין לעניין**

67 **איפכא ומסתברא ומי היה האיש שהיה**

דבר ראש המערכת

קוראים נכבדים,

שפר מזלנו ובחודשים שבין הפצת הגיליון הקודם (103) בקיץ האחרון, ובין זה הנוכחי (104), שרר ב"גן החיות" המזרח תיכוני, זה שלנו, שקט יחסי. הבחירות פה ומעבר לים כבר מאחרינו, ובואו נחזיק אצבעות לכך ש"מרכבות האש" בחלל, אוויר, יבשה וים, בכל הצדדים, ימשיכו ב"תרדמתם" – שיהיה חנוכה חג האורות, אך בלי להבות.

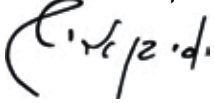
את ההפוגה הזו ניצלנו הפעם לחזור מעט לייעוד המקורי של כתב-העת שלנו – עיסוק בעבר הקצת יותר רחוק. בחרנו להקדיש את חלקו הארי של הגיליון לציון עשרים שנים למלחמת לבנון השנייה. אורחינו לעניין זה היו אנשים מרכזיים ביותר באותם ימים: ראש אמ"ן, האלוף עמוס ידלין; ראש אגף המודיעין במוסד, ד"ר תא"ל (בדימ') אמנון סופרין; תא"ל ח' (אז אל"מ), מי שהיה אז קצין המודיעין של פיקוד הצפון; ותא"ל (אז סא"ל) ת', ראש ענף יעדים בזירת טרור, מי שהוביל מודיעינית את תקיפות המשגרים ארוכי ובינוני הטווח של חזבאללה, ואת מפקדתו ברובע דאחיה בביירות. אל"מ (בדימ') נעם שפירא מביא את סיפור חלקה של יחידה 8200 במלחמה, והח"מ מאחזר מאמר שכתב אז בכלי תקשורת מרכזי בניסיון (לגמרי נאיבי...) לבלום את מהלך המתקפה היבשתית של צה"ל, בשלושת ימי המלחמה האחרונים. שילבנו גם ראיון שהעניק כבר לפני עשרים שנים הקמנ"ר אז, תא"ל יובל חלמיש (מנכ"לנו היום), ה"אורז" את כלל העשייה החמ"נית מנקודת מבטו הוא.

כמובן שבלי נגיעה באיראן אי אפשר. זו מתבטאת פה בשני מאמרים: האחד של עו"ד אל"מ (בדימ') שמעון לביא, העוסק בריגול האיראני בישראל; והשנייה בהתארגנות המגננתית האיראנית מאז פרצה המלחמה, מול האיומים הנשקפים לה בראייתה מצד ארצות הברית וישראל. וזה האחרון באמת מיוחד: הוא נכתב על ידי סמל אסף טל דורון, לוחם שריון בחטיבה 188, שמצא לו תחביב מוזר למדי לבני גילו ותחומי התעניינותם: מעקב, בחומרים ומחקרים גלויים, אחר המתרחש בזירה האזורית והגלובלית, וכתיבה מחקרית בסוגיות אקטואליות בהן הוא מוצא ייחוד. מדהים מה חיים בתוך מפלצת פלדה עשויים להוליד... שאפו גדול!

גיליון 104 אוחז גם בשלל מאמרים מרתקים נוספים, כמו סוגיות ההרתעה; הערכת המודיעין הלאומית (שניהם – בעקבות השבעה באוקטובר); הטרור האווירי (כולל התייחסות לאירוע פליי דובאי); סיפורים בעלי נופך תנ"כי-היסטורי. תכני הגיליון מטילים אור נוסף על עשייתם של שני גיבורים מודיעיניים – איני עבאדי וצבי מלחין. תגובות הכותבים בסופו עלולים אולי "לעורר קצת מיצים", אך הכל בנימוס, במידה ראויה, ועל פי הכללים הנהוגים פה.

נאחל לכולם חג אורים שמח, ובעיקר – שימור וחיזוק הנורמליות, לטובת עם ישראל כולו.

ד"ר תא"ל (בדימ') יוסי בן ארי

מן ההחמצה להכרעה: לקחי אמ"ן ממלחמת לבנון השנייה ויישומם מול חיזבאללה (ואיראן) ב-2024/5

בעשר השנים מאז מבצע "ענבי זעם", מדינת ישראל הייתה מורתעת מחיזבאללה, ללא מענה מבצעי לאיום הרקטות של חיזבאללה, ללא מענה הגנתי (עדיין ללא "כיפת ברזל") וללא תוכנית התקפית עדכנית ומבוררת בין דרג צבאי למדיני ובין המטכ"ל לפיקוד צפון * צה"ל הגיע למלחמה עם "טראומת לבנון" וחוסר רצון בולט לחזור קרקעית אפילו לדרום לבנון. מפקדים וחיילים שעוצבו בלבנון לפני הנסיגה החד-צדדית ואחר כך באירועי האינתיפאדה השנייה, הגיעו למלחמה לא מוכנים; ללא אימונים מתאימים לתרחיש של המלחמה; ולאויב שפגשו ב-2006 * יישום הלקחים של אמ"ן מהמלחמה ב-2006 נקרא היום כמעט כתוכנית עבודה למה שהתרחש שמונה-עשרה שנים מאוחר יותר: הסטת האיסוף אל חיזבאללה; האיזון בין "להתריע" ו"לנצח"; הקמת חטיבת ההפעלה; "מטרות, מטרות, מטרות"; מודיעין עד לדרג הנפרס; ושיתוף פעולה בין הזרועות, הפיקודים והקהילה * הלקחים שהופקו ממלחמת לבנון השנייה, יישומם במבנה אמ"ן, במאמצי ועדיפויות האיסוף וביכולת ייצור מטרות איכות, נבחנו הלכה למעשה בשנת 2024, מול אותו אויב עצמו שהתעצם ללא הפרעה במשך 16 שנה, והביאו להכרעתו בסתיו 2024, באופן מוחץ

אלוף (במיל') עמוס ידלין

ראש הממשלה אולמרט, שר הביטחון פרץ והרמטכ"ל חלוץ: "הדרג המדיני לא הבין כיצד מנצחים ארגון טרור, ארגון תת-מדינתי עם יכולות צבאיות משמעותיות. צילום: דובר צה"ל

מלחמת לבנון השנייה נחרתה בזיכרון הלאומי של מלחמות ישראל כ"החמצה חמורה". ועדת וינוגרד ניסחה זאת בדייקנות: "**גם בהתחשב בכל ההצלחות הדרמטיות – ובראשן אלה של המודיעין ושל חיל האוויר – צה"ל נכשל בהשגת ההישג הצבאי הנדרש והאפשרי לנוכח תנאי המלחמה ויחסי הכוחות**". כאשר הצד החזק אינו מכריע, אין הכשל נקודתי אלא הוא כשל מערכתי, והוא פרוס על שלושה ממדים שאין לנתק ביניהם: **הדרג המדיני כמקבל ההחלטות ומעצב אסטרטגיית העל, הדרג הצבאי הנדרש לעצב מערכה ולהוציאה לפועל להשגת התכלית האסטרטגית והמערכת המודיעינית הנדרשת לתמוך את שני הדרגים המדיני והצבאי.**

עמוס ידלין
טייס קרב, ראש אמ"ן במלחמת לבנון השנייה, ראש ה-INSS בשנים 2011-2021. כיום נשיא "מיינד ישראל"

השאלה היא, איך למרות עליונותה הצבאית והאסטרטגית של ישראל, ונחישות של הדרג המדיני והצבאי להכות את חיזבאללה, לא הושגו יעדי המלחמה, שנוסחו היטב: "העמקת ההרתעה ועיצוב מערכת יחסים מדינית עם לבנון; דחיקת הממשל הלבנוני למימוש אחריותו בדרום; והפעלת לחץ על חיזבאללה להשבת החטופים תוך פגיעה משמעותית בו". הפער לא היה בקביעת יעדים מוטעית אלא בתווך שבין **היעדים לבין הדרך להשגתם**, ובכך שהרעיון המבצעי של צה"ל לא נדון ולא בורר עם הדרג המדיני ולא בתוך צה"ל, עוד לפני המלחמה.

חשוב היום יותר מתמיד לוודא שהדרג המדיני מקיים דיוני שגרה עם הדרג המקצועי לגבי יעדים בכל חזית, והאסטרטגיה להשגתם בתרחישים שונים. עם זאת, כשפרש הרמטכ"ל חלוץ מתפקידו בתחילת 2007 אמרתי בפורום מטכ"ל שהמלחמה הלא-מוצלחת הזאת תיבחן בעוד חמש או חמש עשרה שנים - האם על פי תפישת הביטחון של ישראל היא השיגה הרתעה וקנתה תקופת שקט ארוכה. לא חשבתי אז שמלחמת לבנון השנייה תהיה המלחמה שקנתה לישראל את תקופת השקט הארוכה ביותר מכל המלחמות שלפניה - 17 שנים.

איך למרות עליונותה הצבאית והאסטרטגית של ישראל, ונחישות של הדרג המדיני והצבאי להכות את חיזבאללה, לא הושגו יעדי המלחמה, שנוסחו היטב

מלחמת לבנון השנייה לא הייתה מלחמה שהאויב הפתיע אותנו בה. אירוע חטיפת החיילים היה הטריגר שלה, אך המלחמה הייתה מלחמה שצה"ל והדרג המדיני יזמו ונכנסו אליה בהחלטה ברורה לשנות את המאזן האסטרטגי מול חיזבאללה. אגב -

נסראללה היה מוכן להפסיק את המלחמה בכל יום מ-33 ימי המלחמה.

בפרספקטיבה של 20 שנה ניתן להצביע על שלושה ממדי המערכה הפגומים - ניהולה על ידי הדרג המדיני, ניהולה על ידי הדרג הצבאי ואיכות המודיעין שניתן למקבלי ההחלטות וללוחמים. **ישראל נכנסה למלחמה עם דרג מדיני לא מנוסה, שיצר בשבוע הראשון של המלחמה ציפיות לא ראליות.** הדרג המדיני לא הבין כיצד מנצחים ארגון טרור, ארגון תת-מדינתי עם יכולות צבאיות משמעותיות. היה זה דרג מדיני שמחד גיסא נרתע ממהלך קרקעי ומאידך גיסא לא היה מוכן לתקוף תשתיות לאומיות לבנוניות **וקיווה שיוכל להכריע המערכה בתקיפת חיזבאללה מהאוויר.** אי הרצון להכעיס את ממשל בוש והחשש שהוא יפסיק את המלחמה - הובילה למערכה ארוכה (במונחי 2006...). בראיה לאחור, לא היינו זקוקים לזמן ש"קנינו" דרך האמריקאים. אם הדרג המדיני היה נבון להפסיק המלחמה אחרי המבצע המוצלח של "משקל סגולי" ואחרי הפגיעה הדרמטית ברובע הדאחיה - שני מבצעים שהמודיעין יזם, וחיל האוויר ביצע למופת - **המלחמה הייתה נחשבת כהצלחה ולא כהחמצה.**

ישראל נכנסה למלחמה עם דרג מדיני לא מנוסה, שיצר בשבוע הראשון של המלחמה ציפיות לא ראליות

בעשר השנים מאז מבצע "ענבי זעם" ואולי מאז הפגועים בארגנטינה בתחילת שנות ה-90, **מדינת ישראל הייתה מורתעת מחיזבאללה וללא מענה מבצעי לאיום הרקטות של חיזבאללה**, לא מענה הגנתי (עדיין ללא "כיפת ברזל") ולא תוכנית התקפית עדכנית ומבוררת בין דרג צבאי למדיני ובין המטכ"ל לפיקוד צפון. הנסיגה מלבנון בשנת 2000 שהייתה אמורה להבטיח שקט בגבול הצפון ולגיטימציה לפעול נגד חיזבאללה אם ימשיך לפגוע בישראל, התבררה כבר לאחר חצי שנה כאשליה. אי העמידה בהתחייבות ראש הממשלה אהוד ברק להגיב באופן מוחץ אם חיזבאללה יפעל נגד ישראל אחרי הנסיגה (מה שקרה באירוע חטיפת החיילים בהר דב באוקטובר 2000); כמו גם אי התגובה של ממשלת שרון ל"אירוע מצובה" ב-2002 (בו יחידה 1800 של חיזבאללה, באמצעות פרוקסי פלשתיני, הרגה קצין צה"ל וחמישה אזרחים), הדגימו היטב את החשש הישראלי מהתמודדות עם ארגון הטרור ורק חיזקו את הערכת נסראללה שישראל מורתעת והוא יכול להמשיך לפעול נגדה, ולשלם מחיר נמוך, אם בכלל.

צה"ל הגיע למלחמה עם "טראומת לבנון" וחוסר רצון בולט לחזור קרקעית אפילו לדרום לבנון. מפקדים וחיילים שעוצבו בלבנון לפני הנסיגה החד-צדדית ואח"כ באירועי האינתיפאדה השנייה, הגיעו למלחמה לא מוכנים; ללא אימונים מתאימים לתרחיש של המלחמה; ולאויב שפגשו ב-2006. צה"ל של 2005-2006 התנהל בין תפישת "הרקטות יחלידו", להרתעה הדדית שהתפתחה בינו לבין חיזבאללה. מי שהבין זאת מצוין היה נסראללה שהעריך שחטיפת החיילים ביולי 2006 לא תוביל למלחמה. אבל, הוא הופתע מהתגובה הישראלית הנחרצת ואף הודה אחר המלחמה ש"אם היה יודע על עוצמתה הצפויה, לא היה חוטף החיילים".

הוכנו "תיקי כפרים" לטובת התמרון אך הם לא נחשפו לכוחות טרם המלחמה, כדי לשמור על המקור הערכי. גם המודיעין האיכותי היה חלקי ולא אפשר פגיעה בהנהגה, בפו"ש וביחידות המבצעיות העיקריות של חיזבאללה

נסראללה פגש לאחר החטיפה ב-12 ביולי **רמטכ"ל ודרג מדיני שהיו נחושים לשבור את משוואת ההרתעה של חיזבאללה ולרסק את מודל "קורי העכביש" שלו**, אך לצערנו לא הכירו טוב מספיק הצבא שעמד לרשותם. ההצעה של הרמטכ"ל חלוץ, לתקוף תשתית לבנונית ולמסגר את העימות כמלחמה בין שתי ישויות מדינתיות, הייתה מתוך הבנה שהמנוף הסורי על חיזבאללה לא קיים יותר ואת העימותים של מדינת ישראל נכון לנהל מול כתובת מדינתית. גם ראש המוסד מאיר דגן הבין את הקושי בניהול המערכה מול חיזבאללה בלבד, ובדיון ביומה הראשון של המערכה הוא הציע לתקוף את סוריה כדי להחזירה כמנוף מול החיזבאללה. התנגדתי לכך בתוקף ואמרתי "שמי שחושש ממהלך קרקעי לעצירת רקטות 122 כדאי שיחשוב כיצד יעצור טילי סקאד מסוריה". תפקודו הלקוי של צבא היבשה בלבנון בהמשך רק המחיש את העמדה הנכונה של אמ"ן בנושא.

חלק חשוב מהתשובה מדוע הוחמצה המלחמה, טמון בחוסר ההבנה של משמעות ה"אסימטרייה הרב-ממדית": לישראל היה יתרון מובהק באמל"ח וסדר כוחות, אבל היא סבלה מפערים אסימטריים בממדים חשובים שלא תמיד הבינה אותם לעומק - בממדי הזמן, הזירה המשפטית, הזירה התקשורתית, והרגישות לפגיעות של האסימטרייה העורף, ועצם **הגדרת "הניצחון" מול ארגון טרור איסלמיסטי שדי לו לשרוד ולהכריז על "ניצחון אלוהי".**

פערי סאן טסו בראי ההפתעות קודם פרוץ המלחמה

שלוש אפיזודות מפתיעות לפני המלחמה הבהירו לי בהקשרי מלחמה עם חיזבאללה, את הפערים עליהם הצביע סאן טסו: "הכרת האויב ויותר מכך הכרת עצמנו".

הראשונה **הייתה בממד המודיעיני** - בסיורי הכניסה שלי לתפקיד, הוצגה לי תמונת המקורות ועומק ואיכות האיסוף. בו בזמן שתמונה מול הפלשתינים הייתה

חיזבאללה 2006. ניסיון החטיפה בע'ג'ר ב-2.11.25, הוכיח שהארגון לא מורתע ונחוש לחטוף חיילים גם אם המשמעות היא התנגשות צבאית משמעותית

ראש הממשלה בפורום מטכ"ל. יום לפני החטיפה בצפון אולמרט הסביר לפורום מדוע נכון לקצץ את תקציב הביטחון לאור ההרתעה הישראלית החזקה.
צילום: משה מילנר לע"מ

טובה מאוד ומול הסורים מצוינת ונצבעה בשקפים שהוצגו לי בירוק - התמונה מול חיזבאללה (ואיראן) הייתה צבועה באדום - **מודיעין חלקי ומקורות לא איכותיים. היינו עיוורים מודיעינית מול מערכים ומרכיבים חשובים של האויב.** אומנם הוכנו "תיקי כפרים" לטובת התמרון אך הם לא נחשפו לכוחות טרם המלחמה, כדי לשמור על המקור הערכי, ושימשו רק לתקיפות מטכ"ליות באמצעות חיל האוויר נגד מערכי איכות של הארגון (השיקול של ביטחון מקורות יחזור שוב בליל ה-6-7 באוקטובר 2023 ויפגע בהערכות ומוכנות צה"ל). אך גם המודיעין האיכותי היה חלקי ולא אפשר פגיעה בהנהגה, בפו"ש וביחידות המבצעיות העיקרית של חיזבאללה. לאורך כל המלחמה לחצו ראש הממשלה ושר הביטחון להביא הישג פסיכולוגי מכריע - "פגיעה אישית בנסראללה". לצערי לא היה מודיעין לתמוך בהישג כזה.

"כשפגשתי לאחר המלחמה את מזכירת המדינה קונדוליסה רייס, אמרתי לה בהקשר לווטו שהטילה ארצות הברית על תקיפת תשתיות בלבנון: 'כל כך דאגת לשמור על ממשלת סניורה, שלא שמת לב שאת מפילה את ממשלת אולמרט...'"

הפתעתי השנייה הייתה עדיין בתקופת החפיפה שלי, בדצמבר 2005. בסיכום הערכת המצב האסטרטגית אצל הרמטכ"ל נקבע **שיש הרתעה בחזית הצפון אל מול סוריה, וחיזבאללה.** כשראיתי את טיוטת הסיכום מיהרתי ללשכת הרמטכ"ל ובקשתי לשנות הערכה זאת. **הצבעתי על ניסיון החטיפה בע'ג'ר ב-21 בנובמבר, שהוכיח כי חיזבאללה לא מורתע ונחוש לחטוף חיילים ישראלים גם אם המשמעות היא התנגשות עם ישראל** - מספר ימי קרב או אפילו מלחמה. **ואכן, במרץ 2006,** כשכבר כיהנתי בתפקיד ראש אמ"ן, הבנו שאכן **חיזבאללה מתכנן מבצע חטיפה.** למרות דלות המקורות הצלחנו לתת התרעה אופרטיבית לפצ"ן ולאוגדה 91 שנערכו בהתאם. אבל, כשחיזבאללה זיהה את ההיערכות הישראלית, הוא ביטל את ניסיון החטיפה, אך גם דאג ל"כבות" את המקור היחידי שיכול היה לתת התרעה טקטית ממוקדת לזמן ולמקום חטיפה עתידית. הבהרנו לפיקוד הצפון שההתרעה האסטרטגית והאופרטיבית בתוקף אך הסיכוי שנוכל לתת התרעה טקטית מדויקת, נמוך.

ההפתעה השלישית הייתה מול הדרג המדיני. יום לפני פרוץ מלחמת לבנון השנייה, בישיבת המטכ"ל ב־11 ביולי 2006, ראש הממשלה הסביר לפורום מטכ"ל מדוע נכון לקצץ את תקציב הבטחון לאור מאזן הכוחות הנוטה לטובתנו, ההרתעה הישראלית החזקה, והתמיכה מבעלת בריתנו המעצמתית, ארצות הברית. בשולחן המטכ"ל היה נראה שיש הסכמה עם טיעוני ראש הממשלה. רק שני אלופים ערערו על הערכת המצב של ראש הממשלה: האלוף ישי בר, שאת מרבית שירותו עשה במילואים, שטען כי צבא היבשה הוא "חלול" – לא מאומן ולא מצויד וקיצוץ תקציבי יפגע בו אף יותר. כראש אמ"ן הזהרתי את ראש הממשלה מחשיבה סימטרית בהערכת האויב דרך האמל"ח שלרשותו - הצבעתי **על האסימטרייה בהישג הנדרש וביכולת הספיגה.** דיברתי גם על הקושי להתמודד עם ארגונים לא מדינתיים כמו חיזבאללה, או אתגרי מדינות מעגל שלישי. שמור עימי עד היום שקף סיכום שהצגתי בדיון שבו נכתב: "מי שסבור כי תקציב הביטחון יקר, שינסה מלחמה..." היא פרצה למחרת היום ועלותה הייתה עשרת מונים מהקיצוץ שראש הממשלה ביקש לבצע בתקציב צה"ל...

אחד מלקחי המלחמה המרכזיים היה חידוד ייעוד אמ"ן כך שיתפקד לא רק כאגף במטכ"ל אלא כזרוע בונה ומפעילה כוח: על אמ"ן לייצר מודיעין "לנצח את המלחמה, לא רק להתריע עליה".

שבחי וינוגרד, ובכל זאת

כאמור, ועדת וינוגרד זקפה למודיעין ולחיל האוויר יכולות מרשימות, ומיקמה את הכשלים החמורים בכוחות היבשה, בשילוביות שבין הזרועות, בחשיבה האסטרטגית ובממשק המדיני-צבאי. נוכח קוצר היריעה, אגע רק בשלוש סוגיות חשובות: ראשית, למרות השבחים שחלקה הוועדה למודיעין, היה אמ"ן יכול לתרום יותר למניעת ה"החמצה". לא מדובר בידיעה והבנה טובה יותר של האויב, **אלא בתפר שבין הידיעה לבין**

ההשפעה על ההחלטות המטכ"ליות ועל הנחיות הדרג המדיני. אמ"ן זיהה היטב שאי אפשר להכריע את המלחמה רק בתקיפות חיזבאללה מהאוויר ושנדרש להפעיל את המנוף המדינתי על תשתיות המדינה הלבנונית (עמדת ראש אמ"ן) ו/או לבצע מהלך קרקעי לליבה המבצעית של חיזבאללה (עמדת רח"ט מחקר). נוכח אי אישור הדרג המדיני לתקוף תשתיות לאומיות; והיסוס המטכ"ל להפעיל מהלך קרקעי, **היה נכון לסיים המלחמה לאחר ההצלחות הראשוניות והמרשימות במבצע "משקל סגולי" נגד הרקטות ארוכות הטווח ובהרס הדאחיה בבירות.** כשפגשתי לאחר המלחמה את מזכירת המדינה קונדוליסה רייס, אמרתי לה בהקשר לווטו שהטילה ארה"ב על תקיפת תשתיות בלבנון: "כל כך דאגת לשמור על ממשלת סניורה, שלא שמת לב שאת מפילה את ממשלת אולמרט..." שנית, אטען **שאמ"ן לא היה ערוך ולא אסף בשנים קדמו למלחמה מודיעין לייצור מטרות איכות** שהיו יכולות להכריע מלחמה. ושלישית אטען **כי הלקחים שהופקו ממלחמת לבנון השנייה, ויישומם במבנה אמ"ן, במאמצי ועדיפויות האיסוף וביכולת יצור מטרות איכות, נבחנו הלכה למעשה בשנת 2024**, מול אותו אויב עצמו שהתעצם ללא הפרעה במשך 16 שנה, והביאו להכרעתו בסתיו 2024, באופן מוחץ.

תחקיר אמ"ן למלחמת לבנון השנייה, ולקחיו

ניגשתי לתחקיר אמ"ן לאחר המלחמה לא בגישה של "מציאת אשמים" אלא בתפישה של למידה, הפקת לקחים וכיצד נהיה טובים יותר בעימות הבא. בזמן שאלופים אחרים במטכ"ל ישבו עם פרשנים בכירים שכתבו ספרי "אינסטנט" שטחיים על המלחמה ואלופים בדימוס הזינו עיתונאים, אני החלטתי **שאין מנוף יעיל יותר ממלחמה מוחמצת לשנות מבנה ארגוני, תרבות ותהליכים, ולהוביל את אמ"ן לעידן בו הוא ימלא טוב יותר את ייעודו ותפקידיו.** יחד עם צוות הפיקוד הבכיר שלי (יוסי בייידץ רח"ט המחקר, יובל חלמיש הקמנ"ר ודני הררי מפקד 8200), ניהלנו סדרת תחקירים מעמיקה, הפקנו לקחים וחשוב מכך - **הלקחים יושמו ושינו את אמ"ן.**

אחד מלקחי המלחמה המרכזיים היה חידוד ייעוד אמ"ן כך שיתפקד לא רק כאגף במטכ"ל אלא **כזרוע בונה ומפעילה כוח:** על אמ"ן לייצר מודיעין **"לנצח את המלחמה, לא רק להתריע עליה".** שבחים על איכות ההערכה, אינם מספקים למילוי ייעודו של המודיעין. ההערכה חייבת לאפשר החלטות נכונות ולאפשר הכרעת מלחמות. זאת ע"י הבנת רציונל האויב ופיתוח מענה מערכתי נכון מולו, **ובייצור מטרות לכל מי שלוחץ על ההדק בצה"ל - בדרג הנפרס ביבשה, באוויר ובים.** עם זאת, השארתי את **משימת ההתרעה**, שהייתה מצפן מרכזי באמ"ן מאז מלחמת יום כיפור, **באותה חשיבות ערכית ומבצעית כמו התרומה להכרעה.** אם ב-15 השנים מאז עזבתי תפקידי באמ"ן היה מי שדילל או אף השמיט את משימת ההתרעה מייעוד ותפקידי אמ"ן, אין ספק שהוא עשה טעות חמורה.

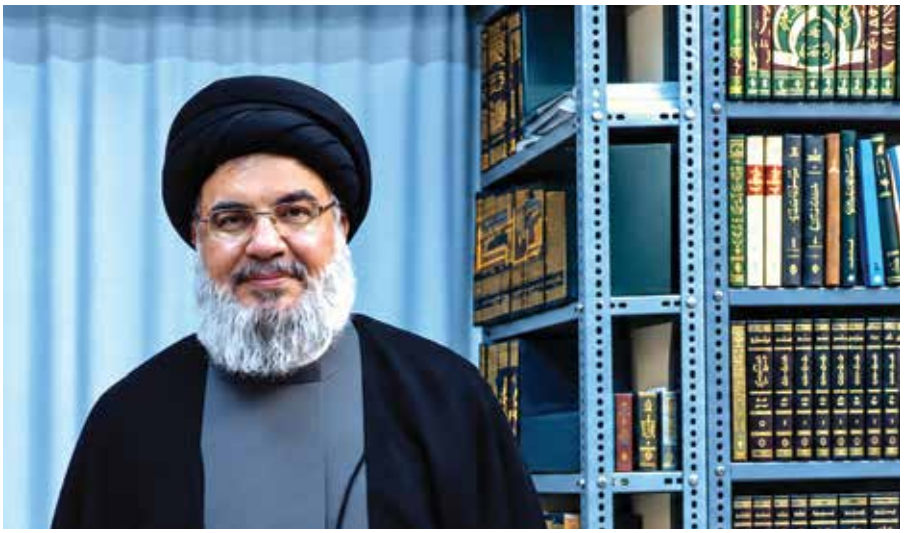
בנוסף היה ברור לנו שלאמ"ן תפקיד אופרטיבי במלחמה - **פעולה בתווך החשאי** - ממבצעים מיוחדים, למבצעי סייבר ומבצעי תודעה. אמ"ן לא היה מוכן ולא היו לו מנגנונים יעילים להפעלת יכולות בתחומים אלו.

לקח חשוב מאוד ברשימת הלקחים באמ"ן לאחר המלחמה היה הסטת מאמצי האיסוף מסוריה אל חיזבאללה ויצירת בנק מטרות אל מול הארגון שהמשיך להתעצם אחרי המלחמה

לא במקרה, לקח חשוב מאוד ברשימת הלקחים באמ"ן היה **הסטת מאמצי האיסוף מסוריה אל חיזבאללה ויצירת בנק מטרות אל מול הארגון שהמשיך להתעצם אחרי המלחמה.** מבצעים מיוחדים, מבצעי סייבר, מבצעי רשת ושת"פ עם המוסד ועם שירותים זרים, אפשרו חדירה מרשימה לחיזבאללה, שהיה עד 2006 ישות שהמודיעין הישראלי לא פיצח, במידה שמספקת יכולת להכריע את הארגון ולהשיג את מטרות המלחמה.

לקח לא פחות חשוב היה טיפול במבנה הארגוני של אמ"ן. היה ברור לנו שאמ"ן, שהוא גם זרוע לבניין כוח וגם ארגון מפעיל כוח, חייב להיות מחובר טוב יותר למפעילי הכוח ביבשה, בים ובאוויר, מה שמחייב מבנה ארגוני אחר. הקמת חטיבת ההפעלה אמורה הייתה לענות על רוב נקודות החולשה שעלו בלקחי המלחמה - חולשת מחלקת האיסוף; חוסר בגורם מתחת לראש אמ"ן שיהיה בכיר וסמכותי לתיאום, סינכון והפעלת כל מערכי אמ"ן; חיבור לא מספיק טוב לזרועות, לפיקודים וקהילת המודיעין; ותכנון וניהול ההפעלה האופרטיבית של יכולות חשאיות שקיימות באמ"ן - **כל אילו קיבלו מענה בהקמת חטיבת ההפעלה.** הייתי משוכנע שרק מפקד בכיר שמגיע ממערכי הליבה של אמ"ן, קצין מוערך עם אופק קידום לאלוף, יוכל לוודא שחטיבת ההפעלה תמלא את התפקיד המורכב של אינטגרציה והפעלה טובה יותר מערכי האיסוף, המחקר וייצור המטרות להכרעת מלחמה, ואת היכולת לעבוד טוב יותר עם הסביבה המודיעינית והמבצעית של "לקוחות אמ"ן". ולכן התעקשתי וקבלתי גיבוי מהרמטכ"ל ראל"ל גבי אשכנזי למנות לתפקיד את תא"ל ניצן אלון ואחריו את תא"ל הרצי הלוי.

ולבסוף, ההבנה שהצטיינות בהערכה איננה מספיקה - המחקר צריך להיבחן גם על תרומתו ליצור מטרות מכריעות מלחמה **"לא מספיק לספר על האויב - נדרש להבין איך לנצח אותו במלחמה, צריך להיות מסוגלים ליצר מטרות שיאפשרו השגת מטרות המלחמה".** העמקת וחיזוק חטיבת המחקר כמעריכה מרכזית לייצור המטרות, וקשר חזק וטוב עם גופי המודיעין בפיקודים ובזרועות, בתהליך ה"תרגום" - מן ההערכה הלאומית והזירתית, אל תוצר מבצעי זמין

ה"סמל" שאולמרט ביקש את ראשו ב-2006 הושג ב-2024 תודות ל"מכונת מודיעין-מבצעים" משוכללת ומקיפה

החדירה המודיעינית העמוקה לאחר 2006, פרי כמעט שני עשורים של השקעה, אפשרה את מבצע הזימוניות ומכשירי הקשר בספטמבר 2024

וערכי ברמת הפיקוד, האוגדה והחטיבה. החזרנו את מודיעין השדה לאמ"ן, כדי לתקן שגיאה היסטורית של מיקוד אמ"ן רק במודיעין האסטרטגי והמדיני והדגשנו את ה"מודיעין עד לדרג הנפרס" ואת שיתוף הפעולה בין הזרועות, הפיקודים והקהילה - הכרה מפורשת בכשלים ובתפרים אלו במלחמת לבנון השנייה.

הלקחים ויישומם: הכרעת חיזבאללה 2024

יישום הלקחים של אמ"ן מהמלחמה ב-2006 נקראת היום כמעט כתוכנית עבודה למה שהתרחש שמונה-עשרה שנים מאוחר יותר: הסטת האיסוף אל חיזבאללה; האיזון בין "להתריע" ו"לנצח"; הקמת חטיבת ההפעלה; "מטרות, מטרות, מטרות"; מודיעין עד לדרג הנפרס; ושיתוף פעולה בין הזרועות, הפיקודים והקהילה.

כל אחד מן הרכיבים הוכיח עצמו במערכה מול חיזבאללה ב-2024. החדירה המודיעינית העמוקה, פרי כמעט שני עשורים של השקעה, אפשרה את מבצע הזימוניות ומכשירי הקשר (17-18 בספטמבר 2024), שהיכה באבחה אחת בפיקוד, בשליטה ובמורל של הארגון. "מפעל המטרות" אפשר את ההשמדה השיטתית של חלקים ניכרים מתשתית הרקטות והטילים במבצע "חיצי צפון" (מ־23 בספטמבר). המעבר מ"להתריע" ל"לנצח" קיבל את ביטויו בשרשור החיסולים המדויק – מפואד שוכר (30 ביולי), דרך אבראהים עקיל ומפקדי כוח רדואן (20 בספטמבר), ועד לחיסולו של חסן נסראללה (27 בספטמבר, מבצע "סדר חדש") בתקיפת מפקדה תת-קרקעית בדאחיה, "על בסיס מודיעין מדויק של אגף המודיעין". המהלך הקרקעי החל ב־1 באוקטובר, והפעם הכוחות קיבלו מודיעין צמוד ומעולה שגם אפשר סיוע אווירי קרוב. הפסקת אש נכנסה לתוקף ב־27 בנובמבר 2024 בתנאים שהכתיבה ישראל.

כאן נסגר מעגל מאלף: אותו "סמל" שאולמרט ביקש ב־2006 - ראשו של נסראללה - הושג ב־2024 דווקא משום שחדל להיות מבצע מבודד וראוותני והפך לתוצר של "מכונת מודיעין-מבצעים" משוכללת ומקיפה. **ה"קלף המנצח" שביקש אולמרט ב-2006 היה משאלה; ב־2024 הוא היה מטרה בבנק מטרות איכות.** ההחמצה של 2006 הפכה להכרעה. תקצר היריעה לתאר את ההצלחות המרשימות של המודיעין בשני סבבי הלחימה מול איראן, אך גם שורשיהן יונקים מיישום לקחי מלחמת לבנון השנייה - מודיעין כבסיס להפעלה יעילה של כוח אש של חיל האוויר והתמרון הצה"לי.

ומילת הסתייגות לסיום

לצד תמונת ההצלחה יש להציב, ביושרה, את השאלה שהעלה האלוף (במיל') יוסי ביידע ביום העיון האחרון של המל"מ שעסק באותה מלחמה (19 ביולי 2026). יוסי תהה: "האם ייתכן שחלק מתיקון המודיעין אחרי 2006 הוביל לכישלונו בשבעה באוקטובר 2023?" טענתו הייתה שייתכן כי דווקא התיקון באמ"ן נשא בחובו את זרעי הכשל הבא: "מפעל המטרות" - האם מרוב עצים חדל אמ"ן לראות את היער? המעבר של המודיעין מ"מוסד לבירור המציאות" ל"מודיעין מאפשר" - האם השאיפה להשפיע ולפעול באה על חשבון עצם הצורך להבין? ההפצה הרחבה של מידע מסווג לקמ"נים ולמפקדים - האם ייצרה "שיח מידע" במקום "שיח מודיעין", והזינה "אשליית ודאות" ואת הציפייה שהמידע עצמו יסביר את המציאות? ביידע מנה, בשורשי כשל 2023 את אשליית "העליונות המודיעינית" ואשליית "הוודאות"; התמכרות ל"ידיעות זהב" על חשבון מחקר מעמיק; "יעילות תעשייתית" על חשבון ראיית "השלם"; והפרת האיזון בין כלל תפקידי אמ"ן – שכמה מהם הם תוצאה של תיקוני 2006.

"החזרנו את מודיעין השדה לאמ"ן, כדי לתקן שגיאה היסטורית של מיקוד אמ"ן רק במודיעין האסטרטגי והמדיני והדגשנו את ה"מודיעין עד לדרג הנפרס"

זו הסתייגות רצינית, וראוי לתת עליה את הדעת. ואולם, **עמדת מאמר זה היא שאין בה כדי להפוך את לקחי לבנון השנייה.** ראשית, ההוכחה האמפירית מ־2024 עומדת: בחזית לבנון התיקון באמ"ן אפשר את הכרעת חיזבאללה - הבנות מחקריות מעמיקות, וגם יכולת "ייצור מטרות". שנית, כשל השבעה באוקטובר אירע בזירה אחרת ומול אויב אחר, ונסמך על כשל עמוק בקונספציה מחקרית, ולא בגלל פיחות במעמד המחקר. איסוף מעולה שהביא את מסמך "חומת יריחו"; הקולות שהעלו התצפיתניות; ותשומות ו', הנגדת מ־8200, נתקל **בתרבות ארגונית קלוקלת וברמה מקצועית נמוכה של טיפול בחומר איכותי כל כך** - ללא קשר לשינוים שבוצעו באמ"ן בין 2006 ל־2010. שלישית, יש להיזהר מ"תופעת המטוטלת": ביידע עצמו מזהיר מפני תיקון-יתר שישיב את "ההתרעה" למעמד ייעוד ראשי ויחיד – שהרי **גם ההתרעה האסטרטגית של סוף 2005 וגם מכתבי ההתרעה של 2023 לא שינו דבר:** לא באסטרטגית העל של ישראל; לא בהגברת המוכנות למלחמה; לא בהערכות נכונה של הסד"כ ורמת הכוננות שלו; ולא בעדכון התוכניות המבצעיות של צה"ל. **התרעה בלא הבנה ויישום של מה נגזר ממנה, היא מילה מתה.**

המסקנה הנכונה, אפוא, אינה לזנוח את המבנה וההדגשים שלאורם עוצבו ייעוד אמ"ן, תפקידיו והמבנה הארגוני הנכון שלו אחר מלחמת לבנון השנייה, ונשמרו היטב גם בעשור שאחריו, **אלא לחזור לאיזון הנכון שהופר בהמשך:** האיזון של כלל תפקידי המודיעין - "להתריע על מלחמה ולאפשר ניצחון במלחמה". וזאת, ע"י איסוף איכותי; מחקר מעמיק ומקצועי (שלא חי באשליה שהאויב שקוף לנו); יכולת הנחלה או שיווק ההבנות המעמיקות של המודיעין למקבלי ההחלטות; התעקשות שהבנות מודיעיניות צריכות להיות מתורגמות להערכות מבצעית נכונה ותוכניות מבצעיות מתאימות; תרבות ארגונית המעודדת חשיבה אחרת; וכן, גם **דגש על יצור מטרות איכות לאפשר הכרעת המלחמה.**

"ממאי 2000, כל הקשב המודיעיני והאיסופי הלך לזירה הפלסטינית, ובחזית לבנון - רק 'הגן בגזרתך'..."

ח', תא"ל במיל' (אז אל"ם בסדיר), קמ"ן פיקוד צפון במלחמת לבנון השנייה: "ממאי 2000, לאחר הנסיגה, לבנון הפכה לחזית משנית וקיבלנו אמצעי איסוף במשורה * בשלב מסוים רמ"ט הפיקוד אישר מיליון שקל מתקציב הפיקוד כדי שנקבל גיחת צילום לעדכון עזרי שטח, אשר בוצעה רק אחרי פרוץ המלחמה...* במשך תקופה היינו די בחשיכה על התרעות חטיפה וגם המידע שהיה לנו, הלך והתמעט עד המלחמה * לפיקוד צפון לא הייתה תוכנית אופרטיבית התקפית סגורה * לפני המלחמה עזרים מודיעיניים הועברו לאוגדות אבל בחלקם לא הגיעו לדרג הנפרס * החיילות של אנשי הנ"ט החיזבלאים הפתיעה אותנו * למרות האבדות, התמרון בשלושת ימי המלחמה האחרונים היה מוצדק"

ראיינו: יוסי בן ארי, דני דור

את הנסיעה הזו מהקריה בתל אביב למפקדת פיקוד צפון בצפת, ח', קמ"ן הפיקוד לא ישכח. "קצת אחרי תשע בבוקר, ב-12 ביולי 2006, דקות ספורות לאחר שקיבלתי את המידע על אירוע חטיפה בגזרת זרעית, יצאתי מיד לצפון. במהלך הנסיעה צפונה התעדכנתי כל הזמן עם חמ"ל הפיקוד, אבל אלו היו שעתיים לא פשוטות מבחינת המחשבות שהתרוצצו בראש. סוג של הלקאה עצמית, תחושת הפתעה וכישלון. לקמ"ן הפיקוד יש אחריות, וציפיות, גם מעצמך. ידענו שחזבאללה מנסה לחטוף חיילים, עשינו כל מה שאפשר היה כדי שזה לא יקרה, והנה זה קורה. חזבאללה הצליח.

"במהלך הנסיעה התחושה הקשה התערבבה במוטיבציה: זו הזדמנות לעשות שינוי בצפון. לתקן את המציאות של אחרי הנסיגה, את מדיניות ההכלה. באוקטובר 2000, חצי שנה לאחר הנסיגה, חזבאללה תקף בהר דב, חטף שלושה חיילים, ואז גילה שלא קרה כלום, לא הייתה תגובה בהתאם. נסראללה ראה שהוא 'לא חוטף על הראש' והבין שאפשר להמשיך לנסות כי הישראלים מכילים את זה... לרוע המזל עכשיו הוא הצליח, אבל צה"ל חייב להסביר לו שזו הייתה טעות. גם בהיבט הפרקטי וגם לעתיד. ההסתכלות שלי באותו זמן הייתה לנסות לסגור את האירוע במינימום נפגעים מצדנו, אבל להגיב באופן שיהיה חקוק אצל האויב כ'רפרנס' שידחה ככל האפשר את האירוע הבא".

***

את אותו בוקר ח' פתח בדיון הערכת מצב בלשכת ראש אמ"ן בתל אביב. ריטואל קבוע בימי רביעי, דיון שנקטע מיד עם הגעת המידע על אירוע קשה בצפון.

ח': "בשעות שקדמו לדיון בתל אביב הייתה סוג של היערכות בפיקוד. חיל האוויר תקף

בתוך לבנון. "היחידות כמעט לא התאמנו לפני המלחמה, וכשהתאמנו - זה היה מול אויב אחר (חמאס)

מבנה בעיר עזה שבו התכנסו כל בכירי חמאס, והיינו ערוכים למצב שאם התקיפה תצליח - זה אולי ישפיע על הפעילות של חזבאללה, כי לא אחת יש הדדיות בין מה שקורה בעזה לבין לבנון. המתח ירד בבוקר כשהתבררו תוצאות התקיפה והבנו שהנהגת החמאס 'ניצלה'".

***

בתחילת ינואר, חצי שנה לפני החטיפה, ח' נכנס ללשכת קמ"ן פיקוד הצפון. את רוב השירות שלו כאיש מודיעין, מסג"ם ועד אל"ם, עשה בפיקוד ויחידותיו. "הגעתי לפיקוד עם הרבה ניסיון וחיכוך בנושא הלבנוני והחיזבלאי. הרבה רקע והכנה מקצועית לתפקיד, ועדיין - הנה זה קורה במשמרת שלי".

שלושה שבועות לפני החטיפה בצפון, תקף חמאס בגזרת כרם שלום בדרום. שלושה חיילי שיריון נהרגו ואחד נחטף לרצועת עזה. "לאחר החטיפה של גלעד שליט הייתה התרעה גם אצלנו והעלנו כוננות בכל הגזרות בצפון. רמת הכוננות הגבוהה נמשכה שבועיים והורדה לאחר שלא קרה דבר ולא הגיע מידע תומך לאפשרות של אירוע גם אצלנו".

ידענו שחזבאללה מנסה לחטוף חיילים, עשינו כל מה שאפשר היה כדי שזה לא יקרה, והנה זה קורה. חזבאללה הצליח

בין השנים 2000 ו-2006, היו לא מעט שינויים בגזרות הלחימה בגבולות ישראל. כל עוד צה"ל ישב ברצועת הביטחון בדרום לבנון, עיקר הקשב, גם הצבאי וגם המדיני, הופנו לצפון. במאי 2000 צה"ל נסוג מלבנון ועיקר ההתמודדות הייתה אז עם אתגרי האינתיפאדה השנייה. לבנון הפכה לחזית משנית והקשב והאמצעים היו בהתאם.

ח': "בשנה שלפני החטיפה בזרעית, חזבאללה ניסה לממש אירוע חטיפה.

טיל קורנט. "החיילות של מפעילי הנ"ט החיזבלאים הפתיעה אותנו"

סיכול נסיון החטיפה בכפר ע'גר (נוב' 2005) הראה שהארגון נחוש לממש פעולה. נסראללה הבין שאנחנו עסוקים בגזרה הפלסטינית ורצה לקדם שחרור של אסירים לבנוניים, תוך ניצול עילות שאפשרנו לו: ויכוח על הגבול בהר דב, טיסות צילום, הגבול הימי ועוד.

עוד הרבה לפני כן, החל משנת 2000, פיקוד צפון קיבל הרבה פחות קשב בתחום האיסוף המודיעיני, הסיגינטי והויזינטי. כמו כן היה כרסום במשאבים האג"מיים, כמו בתחום כוח האדם, או כלי רכב ממוגנים. כל הקשב הלך לזירה הפלסטינית ובחזית לבנון - 'הגן בגזרתך'... הפיקוד הצביע למטכ"ל על מה שהתרחש באותן שנים מעבר לגבול ועשה הרבה עבודות מטה וחשיבה לאן הולכים. אבל, זאת הייתה מסגרת גבולות הגזרה שהמטכ"ל אישר לו, בתמיכת הדרג המדיני.

ח': "במשך תקופה היינו בחשיכה על התרעות חטיפה וגם מה שהיה לנו הלך והתמעט. גם בגלל הגריעה במשאבים וגם משום שחזבאללה הקפיד על ביטחון מקורות, כיוון שהבין שיש זליגת מידע לצד הישראלי. גיחות צילום היו במשורה, גם בשל ירי נ"מ על מטוסים מנמיכים. כתוצאה מכך לא היה עם מה לייצר חומרי תשתית והעזרים המודיעיניים, כמו פוטוסטטים, שהיו נכונים לשנת 2002, לא עודכנו. לא היה חוזי, שב"כ יצא מהשטח, וגם 504 לא סיפקו מידע יומינטי מספק. ידענו שמרחב ההתרעה מאוד מצומצם. זו הייתה בעיה אמיתית שהתרענו עליה. בשלב מסוים רמ"ט הפיקוד אישר מיליון שקל מתקציב הפיקוד כדי שנקבל גיחת צילום, כדי שתהיה לנו תשתית עדכנית לעשיית עזרים. אבל הגיחה - תוכננה רק לעוד חצי שנה (אחרי שפרצה המלחמה).... מצוקה זו ליוותה גם את קודמיי בתפקיד, אך המציאות רק החמירה עם הזמן והפכה להיות יותר נוכחת".

להכין תוכנית אופרטיבית לוקח זמן: לימוד הקרקע, אויב, הכנות, אימונים, הכשרות, אמל"ח

***

לאחר הנסיגה מלבנון, מדגיש ח', לא הייתה תוכנית אופרטיבית התקפית סגורה למלחמה בלבנון. "המהות של הפיקוד הייתה להתכונן למלחמה, אבל לא היה קשב לדבר, וזאת משני טעמים. הראשון: לא הייתה מציאות ברורה כדי להכין תוכנית אופרטיבית התקפית. לכך צריך ראשית שתהיה דירקטיבה מדינית ומטכ"לית, ואח"כ - זמן לתכנון ונוהל קרב פיקודי מלא מול היחידות המשתתפות שאושרו. עסקו בזה כל הזמן אבל לא הגיעו לידי תוכניות מוגמרות. היו תוכניות שהשתנו כל הזמן. כשהגעתי לתפקיד לא הייתה תוכנית אופרטיבית סגורה להתקפה. גם בתחילת המלחמה לא הייתה תוכנית אופרטיבית מאושרת לפיקוד. היה נוהל הקרב, אבל הוא לא הסתיים.

"הטעם השני: להכין תוכנית אופרטיבית לוקח זמן: לימוד הקרקע, אויב, הכנות, אימונים, הכשרות, אמל"ח. ברגע שתוכנית כזו מאושרת, היא צריכה להיות מתוחזקת כל הזמן. תוכנית שהכוחות מכירים ומתאמנים עליה, גם כשמפקדים מתחלפים וחיילים משתחררים. זה לא קרה. בפיקוד היינו במציאות של לחימה בעימות מוגבל וקשב מוגבל. מאילוצי בט"ש הרבה כוחות פעלו בזירה הפלסטינית. המטרה העיקרית הייתה מגננתית - הגנה על יישובי הצפון.

בשנה האחרונה לפני המלחמה, בעקבות כניסתו של דן חלוץ ללשכת הרמטכ"ל, החל שינוי בקשב לצפון. האינתיפאדה דעכה, לאחר ההתנתקות הוקמה חומה בגבול רצועת עזה, והרמטכ"ל החדש החל להוביל חשיבה האם אפשר להסיט קשב לצפון מבלי לפגוע בזירות האחרות. ח': "התוצאה הייתה יותר מארבים חודרים, יותר פעילות חוצת קו, כולל תרגיל פיקודי גדול. בסוף מאי, לאחר ירי טילים על היב"א במירון, השמדנו את כל המאחזים שחזבאללה הקים לאורך הגבול. נסראללה הבין מההתרחשויות שחלון ההזדמנויות הולך ומצטמצם לו, מה שהוביל לאירוע הקשה ב-12 ביולי".

***

ח': "במהלך המלחמה הגיעו לא מעט תלונות מהיחידות בשטח על מחסור במודיעין ובעזרים. הנוהל היה שהפיקוד מייצר את העזרים, ומעביר אותם לאוגדות כדי שאלו יפוזרו בין היחידות. מה שקרה בפועל - הפוטוסטטים נשארו בימ"חים האוגדתיים ולא חולקו ליחידות, או שהיחידות עצמן

הרמטכ"ל דן חלוץ בבור של חיל האוויר. לאחר כניסתו ללשכת הרמטכ"ל, הסיט חלוץ קשב לצפון מבלי לפגוע בזירות האחרות. צילום: דובר צה"ל

שרידי המסוק שהופל מירי חיזבאללה. "היו לנו נפגעים בתמרון, אבל הוא היה אחד הזרזים לחתימת ההסכם ולעצירת ירי הרקטות קצרות הטווח לעבר העורף"

- שחלקן כלל לא היו קודם בסד"כ פצ"ן - לא דרשו אותם ולכן גם לא קיבלו. אך נוכח התחושה שלכוחות הלוחמים אין מספיק מודיעין, פתחנו 'מפעל מיוחד' במרכז הארץ ומשאיות הביאו עזרים חדשים ליחידות. זו הייתה עבודת מודיעין שטח מטכ"לית-פיקודית אינטנסיבית, לייצר עזרים חדשים בזמן אמת.

עוד קודם לכן, לאורך כל התקופה שקדמה למלחמה הייתה בעיה של עדכון עזרים. ח': "בפיקוד נעשתה אמנם עבודה איכותית, אבל אם אין חומרי גלם - יש בעיה. החומר הקיים עבר עיבוד, אבל הפוטוסטטים לא היו מעודכנים ל-2006. הייתה לנו תוכנית לכסות את כל כפרי דרום לבנון, אבל היו קיצוצים בצבא, יחידות נגרעו מצבא היבשה, וזה השפיע על התקציב של היחידה שלנו. לא רק שלא אושר לנו תיגבור אנשי מודיעין, הפיקוד נאלץ להוריד תקן סגן-אלוף של ראש ענף שטח, ולהסתפק ברמת רב-סרן. הוא היה קצין מצוין אבל עם פחות ניסיון. ידענו על 'שמורות הטבע' שהקים חזבאללה, אבל בגלל פערי מידע, לפיקוד לא היו פרטים עליהן, כלומר - מה בדיוק יש בכל אחת מהן. כך, ביום המלחמה 'שמורות הטבע' היו 'סוד'. אם היו לי אמצעי איסוף מתאימים, היינו יכולנו אולי לפתח ו'להלביץ' אותן באופן שאפשר היה לבנות בנק חומרים לשימוש בחרום. זה לא קרה.

"צריך להבין שחלק מהחומר המודיעיני היה ברמות סיווג גבוהות מאוד. היו הגבלות של אבטחת מידע והיה איסור של הורדתו לדרג הנפרס מחשש שייפגעו מקורות. יחידות הבט"ש של אוגדה 91 מעודכנות יותר, אבל אוגדות אחרות, 162, 98, 366 שהיו פעילות בתמרון, לא קיבלו חשיפה מלאה לחומרים האלה. לא יכולתי לתת להם את סיכומי המודיעין שהיה אצלי. זה היה נצור ליום פקודה אבל כשהגיע יום פקודה, זה לא הגיע בזמן וגם לא היה מעודכן. בארגזי המודיעין היה לי מידע מצוין, אבל כשפתחתי אותם - כבר לא היה מה לעשות עם החומר. זה סוג של לקח חשוב מאוד. המידע שלא עבר לדרג הנפרס היה רוב המסה של ההיכרות עם חזבאללה, מידע אופרטיבי שמפקד אוגדה או מח"ט חייבים לקבל: מי האויב, מה מערך ההגנה שלו, מה יש ב'שמורות הטבע', ועוד.

"חלק מהחומר המודיעיני היה ברמות סיווג גבוהות מאוד. היו הגבלות על אבטחת מידע והיה איסור של הורדתו לדרג הנפרס מחשש שייפגעו מקורות"

"כשהגעתי לתפקיד לא הייתה תוכנית אופרטיבית התקפית סגורה למתקפה. גם בתחילת המלחמה לא הייתה תוכנית אופרטיבית התקפית מאושרת לפיקוד"

"לאחר המלחמה כל הנהלים השתנו. התפיסה שגובשה הייתה שכל חומר רלוונטי חייב לרדת לדרג הנפרס. אין יותר חומר נצור ואת מה שיש, לאחר שיעקרו ממנו את מה שממש חייבים, מורידים לכוחות. זה תהליך שהתחיל אצלי בפיקוד מיד לאחר המלחמה. עם השנים המערכת עברה לדיגיטציה, ובסיוע ה'אולר', מעדכנים את העזרים כל חצי שנה ואף פחות מכך. כל מפקד, עד רמת ה-מ"כ, מעודכן מיידית. הנקודות שסימנו אז כלקחים, הפכו לתוכנית עבודה. עשר שנים לאחר שהשתחררתי, קמ"ן צפון שתיפקד אז אמר לי שהתוכניות שהכנתי מיד לאחר המלחמה לאור הלקחים, מיושמות אצלו והוא ממשיך אותן קדימה".

***

במהלך המלחמה היו כמה הפתעות טקטיות שפגעו בכוחות שבשטח: טיל ה'קורנט' שעשה שמות בעיקר בטנקי ה'מרכבה' של גדוד שריון 9; הטיל הימי C-802 שפגע באח"י 'חנית'; וטיל נוסף שהפיל מסוק 'יסעור' בתמרון בסוף המלחמה.

"עשר שנים לאחר שהשתחררתי, קמ"ן צפון שתיפקד אז אמר לי שהתוכניות שהכנתי מיד לאחר המלחמה לאור הלקחים, מיושמות אצלו והוא ממשיך אותן קדימה"

ח': "היה לנו מודיעין על האיומים, אבל כל צורת הקרב הייתה בעייתית. היחידות כמעט ולא התאמנו לפני המלחמה, וכשהתאמנו זה היה מול אויב אחר (חמאס). לצערי, אנשי הנ"ט של חזבאללה הפגינו חיילות טובה, מעבר להערכותינו את המיומנות שלהם. הם פגעו בטנקים, חלקם בתנועה בתוואים נצפים. הם גם פגעו במבנים שאליהם נכנסו החיילים. לא היינו ערוכים לכך מבצעית באופן מספק וספגנו אבידות. כל אלה, לא היו הישגים אסטרטגיים, לא השפיעו על ניהול המערכה, אבל עבור חזבאללה אלה היו הישגים תודעתיים חשובים".

אשר לשלושת ימי הלחימה האחרונים (11-13 באוגוסט): לאחר חודש לחימה, כשהסכם הפסקת אש בתיווכה של קונדוליסה רייס מזכירת המדינה האמריקאית החל להתגבש, גם הדרג המדיני וגם בצבא התלבטו האם לפתוח בתמרון קרקעי.

ח': "הפיקוד ניהל מערכה בשלבים, כשהמטרה הראשונה הייתה 'לנקות' את קו הגבול. ההמלצה שלי, עוד בשלבים מוקדמים יותר, הייתה לפתוח בתמרון קדימה. הפשיטות מיצו את עצמן והיה ברור שאם רוצים להגיע להישג משמעותי - גם פגיעה פיזית באויב וגם לקח לעתיד - צריך לבצע את התמרון. זה גם מה שאמור היה לעצור את ירי הרקטות לטווח קצר. הדעה שלי הייתה ברורה: רק תמרון יכול להביא את ההישג הנדרש.

"עובדה היא, שרק לאחר התמרון משהגענו לקווי סיום לחימה עד הליטני, חזבאללה חתם על ההסכם. אלמלא התמרון זה היה יותר קשה. נכון, היו לנו נפגעים בתמרון, וזה כואב, אבל הוא היה אחד הזרזים לחתימת ההסכם ולעצירת ירי הרקטות קצרות הטווח לעבר העורף".

"ואז אמרנו - נלך על 'משקל סגולי'"

סא"ל ת', ראש ענף 42 בזירת טרור באמ"ן: "הצגתי תוכניות תקיפה בקבינט ומאוד התרשמתי מהרוגע של ראש הממשלה אולמרט, מהמנהיגות והשקט הנפשי שלו * מקור לבנוני הביא את 'ידיעות הזהב': כל המערך שהכין חזבאללה לירי טילים ארוכי טווח לעבר ישראל * כארבע שנים לפני אירוע החטיפה, חיל האוויר קיבל תיקי מודיעין עם יעדי התקיפה. נאסר עליהם לפתוח את התיקים אלא בהינתן פקודה מפורשת * לפני המלחמה היו לנו 204 יעדי תקיפה בלבנון ובמהלך המלחמה הוספנו עוד אלפי מטרות * למרות תחושת החמיצות שהייתה בציבור - זו הייתה המלחמה הכי מוצלחת שלנו בחזבאללה"

ת', ראש ענף 42 במלחמת לבנון השנייה. כיום - תא"ל (במיל')

ראיינו: דני דור ויוסי בן ארי

כדי להבין את הטיפול של אמ"ן בנושא המטרות במלחמת לבנון השנייה, יש לזכור את שהתרחש יממה קודם לאירוע החטיפה בצפון, בלילה שבין 11 ל-12 ביולי 2006. ת', ראש ענף 42 בזירת טרור באמ"ן, עקב ב"בור" של חיל האוויר אחר יעד תקיפה דרמטי: בניין מגורים בעזה שבו התכנסו כל בכירי ארגון חמאס - מוחמד דף, כל אנשי המטה ומפקדי החטיבות של ארגון הטרור.

ת': "מאז ה-25 ביוני, האירוע שבו נחטף גלעד שליט, 'עברנו לגור' ב'בור' של חיל האוויר. במשך שלושת השבועות שלאחר החטיפה, תקפנו את כל המטרות של החמאס שהכנו בחודשים שקדמו לאירוע החטיפה. את התקיפה של ראשי החמאס הוביל שב"כ, ואנחנו - אנשי אמ"ן - רק צפינו בפעולה שהייתה אמורה לחסל את כל הצמרת הבכירה של חמאס".

מטוסי חיל האוויר הטילו חימושים באמצע הלילה, אבל התוצאה הייתה מאכזבת. ככל הנראה בשל חימוש לא מספיק רוב הנוכחים נותרו בחיים. לאחר כמה דקות ה"בור" התרוקן ות' ואנשיו נשארו לבד. הוא מספר: "נשארו באוויר חמישה כטב"מים, לקחנו אותם והתחלנו לאסוף מודיעין על מערך הייצור של החמאס. בשש בבוקר זיהינו ואן ענק מלא חלקי רקטות קסאם, שעבר מאתר ייצור אחד לאתר אחר. 'התבייתנו' עליו וכמה דקות לאחר מכן תקפנו והשמדנו אותו - היה זה סיכול מוצלח נוסף של מערך ייצור האמל"ח של החמאס, שפעלנו מולו".

שעה לאחר מכן, האלוף עמוס ידלין, ראש אמ"ן, ביקש מת' להגיע אליו עם קלטת התקיפה שבה הושמד הוואן כדי להציגה לרמטכ"ל דן חלוץ ולשר הביטחון עמיר פרץ. ת': "המתנו יחד עם הרמטכ"ל לפני הלשכה של שר הביטחון, ופתאום הגיע ירון פינקלמן, רל"ש הרמטכ"ל, והודיע לחלוץ שנשמעו יריות ליד מוצב 'נורית' בגבול הצפון. הסתכלתי על הפנים של ראש אמ"ן. 'מה פתאום יריות? זה לא נראה טוב', אמרתי, 'אני יורד ל'בור' לבדוק מה קורה'. מהר מאוד הבנו שמדובר באירוע קשה שבו הותקף סיור שנע לאורך גדר הצפון ושכנראה נחטפו חיילים.

"משם ירדתי ללשכה של תא"ל יוסי בידץ, ראש חטיבת המחקר, ועדכנתי אותו שיש אירוע בצפון, נחטפו חיילים והכריזו על 'נוהל חניבעל'. הסתכלתי על הפנים שלו. הלסת ממש נפלה לו. לאחר כשעה שנינו התייצבנו לדיון בלשכת הרמטכ"ל. שאלו אותנו מה עושים? ומיד אמרנו: 'נלך על 'משקל סגולי!'"

ראש הממשלה אולמרט לרמטכ"ל חלוץ: "דני, אין לכם שום מגבלה, לא של זמן, לא של משאבים ולא של אמצעים. תעשו כל מה שאתם צריכים." צילום: עמוס בן גרשום לע"מ

"צה"ל נסוג מלבנון ולאורך זמן איבדנו את רוב מקורות היומינט שהיו שם, הן של השב"כ והן של יחידה 504. בגלל שורת חשיפות, רוב המקורות ניתקו קשר"

***

סא"ל ת' החל את שירותו הצבאי כלוחם בגדוד 12 בחטיבת "גולני", סיים קורס קציני מודיעין והחל מסלול מגוון בחיל: קמ"ן גדוד ב"גולני", קמ"ן חטיבה ביק"ל, קמ"ן חטיבת גולני, ראש מדור התרעה בגזרה הצפונית בחטיבת המחקר, עוזר ראש לשכת הרמטכ"ל, מפקד מנמ"ת (מרכז ניתוב מידע תפוצתי במטכ"ל). באוגוסט 2004 הוא מונה לראש ענף יעדים (42) בזירת טרור, ובתחילת אוקטובר 2006, לאחר שנתיים בתפקיד, התמנה לקמ"ן אוגדת עזה.

"הוא היה ראשון שהביא מידע מדויק על מחסני האמל"ח ואתרי שיגור הטילים שחזבאללה החל לבנות לאחר הנסיגה מלבנון"

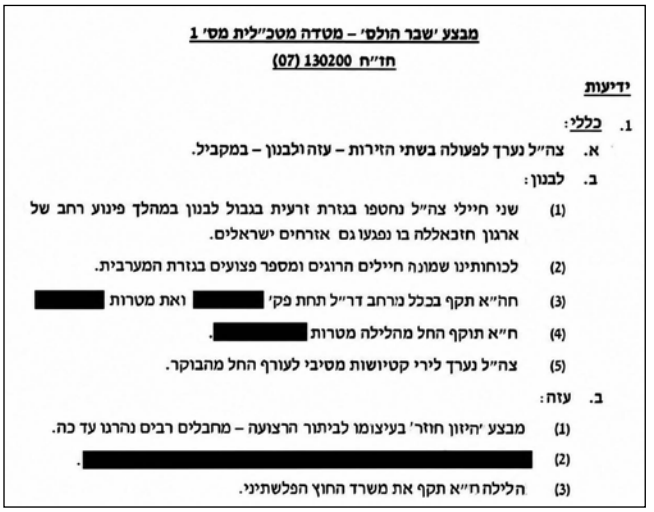
ת': "בשנים האלה, רע"ן 42 היה האינסטנציה באמ"ן לאישור כל מטרות הטרור, לפני שהוצגו לאישור ראש אמ"ן, מה שנקרא 'יעד אמ"ן'

או 'מטרת אמ"ן'. בשונה מהיום, שענף 42 עוסק אך ורק בלבנון, באותן שנים היינו אחראים על כל מטרות הטרור, מאיראן דרך סודן, סוריה, צפון אפריקה, איו"ש ועזה. רגל אחת בלבנון בדגש על חזבאללה ורגל שנייה בכל האזור שסביבנו, עם דגש גדול על הזירה הפלסטינית.

"צה"ל נסוג מלבנון ולאורך זמן איבדנו את רוב מקורות היומינט שהיו שם, הן של השב"כ והן של יחידה 504. בגלל שורת חשיפות, רוב המקורות ניתקו קשר. מכיוון שהתבססנו בעיקר על מקורות יומינט, בכדי להכשיר 'מטרת אמ"ן', נדרשנו לעיתים קרובות לנסוע לפגוש מקור יומינט של המוסד בחו"ל. היה מקור יומינט אחד בלבנון, שהכינוי שלו היה 'בניין קל', שהביא 'ידיעות הזהב' שאפשרו את אחד ההישגים המשמעותיים ביותר במלחמת לבנון השנייה: השמדת מערך הטילים לטווחים הבינוניים והארוכים שהיו בידי חזבאללה.

ת': "אותו מקור עבד עם השב"כ עוד בתקופה שהיינו ברצועת הביטחון בדרום לבנון. לאחר הנסיגה במאי 2000, שב"כ פירק את היחידה שלו שפעלה בלבנון והעביר את המקור למוסד שהמשיך להפעיל אותו יחד עם אמ"ן. בנוסף, הייתה לו נגישות מצוינת לצמרת חזבאללה. הוא היה אדם אינטליגנטי מאוד ואף הבין בטכנולוגיה. הוא היה הראשון שהצליח להביא מידע שאפשר איתור מדויק של מחסני האמל"ח ואתרי שיגור הרקטות שחזבאללה החל לבנות לאחר הנסיגה מלבנון. המידע היקר הזה, שקיבל את שם הקוד 'משקל סגולי', נאסף עוד לפני שהגעתי לענף 42, ואנחנו המשכנו לעדכנו כחלק מבניית בנק המטרות המטכ"לי בלבנון.

"אותו מקור הביא גם מידע על מחסני אמל"ח ומשגרים שהוסתרו בתוך בתי אזרחים: בבית פרטי לגמרי גרה משפחה רגילה שחזבאללה שכר ממנה חדר, ואסר עליהם להיכנס אליו. בחדר הוסתר משגר, והיה מנגנון מיוחד שאפשר לפתוח את הגג מעל ולשגר את הרקטה למרכז הארץ. היו כמה סוגים של רקטות: קצרות טווח לצפון, רקטות לטווח בינוני - עד קו חיפה ועד קו חדרה, ורקטות ארוכות טווח שהיו מכוונות למרכז הארץ, עד לגוש דן. קיבלנו מידע גם על רקטות שהיו מותקנות על גבי משאיות מוכנות לשיגור מאזור כביש ביירות-דמשק".

מבצע 'שבר הולס' – מטדה מטכ"לית מס' 1
חז"ח 130200 (07)

ידיעות

1. כללי:
   א. צה"ל נערך לפעולה בשתי הזירות – עזה ולבנון – במקביל.
   ב. לבנון:
      (1) שני חיילי צה"ל נחטפו בגזרת זרעית בגבול לבנון במהלך פינוע רחב של ארגון חזבאללה בו נפגעו גם אזרחים ישראלים.
      (2) לכוחותינו שמונה חיילים הרוגים ומספר פצועים בגזרת המערבית.
      (3) חח"א תקף בכלל נרחב דר"ל תחת פק' [redacted] ואת מטרות [redacted]
      (4) ח"א תוקף החל מהלילה מטרות [redacted].
      (5) צה"ל נערך לירי קטיושות מסיבי לעורף החל מהבוקר.
   ב. עזה:
      (1) מבצע 'היזון חוזר' בעיצומו לביתור הרצועה – מחבלים רבים נהרגו עד כה.
      (2) [redacted].
      (3) הלילה ח"א תקף את משרד החוץ הפלשתיני.

הפקודה המטכ"לית לאחר המארב והחטיפה: צה"ל נערך לפעולה בשתי הזירות – עזה ולבנון – במקביל

המידע שהעביר הסוכן, כמה עשרות יעדים, הפך ליעדי תקיפה כשמטרת התוכנית המבצעית הייתה לתקוף את כולם בו זמנית. כארבע שנים לפני אירוע החטיפה, חיל האוויר קיבל תיקי מודיעין עם יעדי התקיפה שהיו בכספות בטייסות. נאסר עליהם לפתוח את התיקים אלא בהינתן פקודה מפורשת. לכל תיק מודיעין היה מספר שסימן את יעד התקיפה. זה היה הבסיס המודיעיני למבצע "משקל סגולי". בנוסף הוכנו עוד תיקי מבצע שנקרא "מקלות קינמון" - פקודת "צייד" למשגרים ולחוליות הקרובים יותר לגבול

כך, זו לצד זו הוכנו שתי פקודות מבצע: "משקל סגולי" לרקטות הנייחות ארוכות הטווח ו"מקלות קינמון" למשגרים ולחוליות הקרובים יותר לגבול

הרקטות קצרות הטווח שהיו בעיקר בדרום לבנון. כך, זו לצד זו הוכנו שתי פקודות מבצע: "משקל סגולי" לרקטות הנייחות ארוכות הטווח ו"מקלות קינמון" למשגרים ולחוליות שפעלו מדרום לנהר הזהרני.

ת': "אחר הצהריים, כמה שעות לאחר האירוע בצפון, נקראתי להציג את התוכניות בישיבת הקבינט. הצגתי את המודיעין שהיה לנו ואת יעדי התקיפה. הייתי אז בסך הכל סגן-אלוף, 'צעיר' יחסית, אך ישבתי והסברתי לראש הממשלה ולשר הביטחון מה ואיך תוקפים. לאחר כמה דקות עזבתי את הישיבה והקבינט אישר בהמשך את מבצע 'משקל סגולי'".

בלילה שבין ה-12 ל-13 ביולי הותקפו בו זמנית כל יעדי המבצע. הייתה זו תקיפה קצרה וקטלנית שבה נפגע כמעט לחלוטין כל מערך רקטות הפאג'ר שבידי חזבאללה. רוב הנשק האסטרטגי שהוכן במשך כמה שנים ונתמך בידי משמרות המהפכה האיראניים - הושמד.

ת': "למחרת בבוקר, לאחר השמדת מערך הטילים לטווח ארוך, חזבאללה הגביר את האש לאורך גבול הצפון ושיגר רקטות לטווחים רחוקים יותר, בקו כרמיאל-עכו. בעקבות זאת הוזמנתי שוב לישיבת הקבינט כדי להציג תוכניות לתקיפת יעדים ברובע הד'אחיה, השכונה בביירות שעליה השתלט חזבאללה ומיקם בה את כל המפקדות העיקריות שלו. הצגתי את תמונת המודיעין. זו הייתה ישיבה עניינית ונשאלו בה שאלות מאוד מקצועיות: מה ההישג הצפוי, מה הנזק הצפוי, עד כמה זה יסכל את המשך הירי והלחימה. כאנקדוטה, יש לי זיכרון

רגע המארב והחטיפה בגזרת זרעית בגבול הצפון. (לקוח מסרטון שהפיץ חזבאללה)

רובע הדאחיה בביירות. כל בניין שהוגדר כמטרה – הופל

מאוד חד מהאירוע: ראש הממשלה אולמרט, בחולצה מחויטת ששרוליה נרכסו בחפתי איכות, מדיף ריח אפטרשייב מצוין, החזיק סכין ביד אחת ובשנייה קילף תפוח עץ... הוא פנה לרמטכ"ל ואמר: 'דני, אין לכם שום מגבלה. לא של זמן, לא של משאבים, לא של אמצעים. תעשו כל מה שאתם צריכים'. מאוד התרשמתי מהרוגע, מהמנהיגות ומהשקט הנפשי שהוא שידר.

"במהלך הישיבה, כשהצגתי את המודיעין לתקיפת דאחיה, נכנס המזכיר הצבאי של ראש הממשלה ועדכן שממש עכשיו הייתה נפילה בחיפה. הייתה זו הפעם הראשונה שרקטה נפלה בעיר. אמרתי: 'ראש הממשלה, זו התוכנית הסדורה שלהם: חיפה, בנימינה, חדרה. זו התוכנית שלהם'. 'אל תפחיד אותי עם בנימינה...' אמר אולמרט.

סיימתי את חלקי בקבינט וירדתי ל'בור' להכין את התוכניות לתקיפת המטרות בדאחיה.

ת': "האמירה הנחרצת של ראש הממשלה - אין הגבלה, יש לכם אישור לכל מה שאתם צריכים - החזירה אותי חצי שנה לאחור, ליום א', האחד בינואר 2006. היה זה יומו הראשון בתפקיד של ראש אמ"ן החדש, האלוף עמוס ידלין, איש חיל האוויר. ב-08:00 בבוקר ראש אמ"ן קרא לי ולראש זירת טרור, להציג לו את בנק המטרות של אמ"ן. זה היה הדיון הראשון שלו כראש אמ"ן. הוצאתי חוברת עם בנק המטרות המטכ"לי, סה"כ 204 מטרות בלבנון. ידלין הגיב בשתי אמירות מפתיעות. האחת, כשאמר כי 'כשנתקוף את הבניין שבאחת הקומות זו הדירה של נסראללה המוגנת בקיר בטון כדי שטיל של מסוק קרב לא יחדור אותה, אני רוצה שכל הבית ייפול 12 קומות, כדי שהוא לא יינצל, ככה צריך לעשות את זה'. בפגישה אחרת אצל האלוף גדי אייזנקוט, שהיה ראש אגף מבצעים במטכ"ל, שמענו דברים דומים. אלו היו אמירות ששינו את המדיניות עד לאותה התקופה. באותו זמן, כדי לתקוף סככת פח בעזה בה אוכסנה מחרטה, צריך היה לקבל אישור של הרמטכ"ל. והנה ראש אמ"ן החדש רוצה ככה להפיל בניין שלם... הרושם שלי היה שהוא וגם גדי אייזנקוט, שניהם חדשים בתפקיד, ועוד לא מבינים את המגבלות שחלו עלינו עד אז...

אולמרט: "אין לכם שום מגבלה. לא של זמן, לא של משאבים, לא של אמצעים. תעשו כל מה שאתם צריכים"

"האמירה השנייה של ידלין הייתה שנביא לו מידע היכן נמצא נסראללה. אמרתי לו שיש החלטה מדינית שלא פוגעים באיש הזה. 'נכון', אמר ראש אמ"ן, 'זו ההחלטה, אבל אני רוצה שתביאו לי את מיקום נסראללה'.

"למרות שבאותו רגע התרשמתי שהוא עוד לא מבין את המציאות, היו אלה שתי הנחיות שבדיעבד ייזקפו לזכותו של האלוף ידלין. גם המידע על מקומו של נסראללה התקבל מאותו מקור שהביא את המידע על מערך הטילים ארוכי הטווח. באמ"ן ידענו איפה המשרד שלו, ידענו איפה דירת המגורים שלו, ידענו שיש מנהרה מקשרת בין הבית שלו למשרד. הוא לא יצא לרחוב, למרות שבין הבית למשרד היו בסך הכל שני רחובות. הייתה ביניהם מנהרה, ונסראללה התנהל בין שני המקומות באמצעות המנהרה. כאשר הגיע אורח לפגוש את נסראללה, גם אם היה זה השגריר האיראני בלבנון או בכירים במשמרות המהפכה, קבעו איתם מפגש בנקודה כלשהיא, הכניסו אותם לוואן עם חלונות שחורים. הם לא יודעו לאן נוסעים. אחרי סיבוב בעיר נכנסו לחניון תת-קרקעי, הובילו אותם למעלית שעלתה למשרד של נסראללה. לאחר הפגישה שוב התבצע אותו נוהל, בכיוון ההפוך.

ת': "ואנקדוטה נוספת על אותו נסראללה: בוקר אחד, לאחר עוד לילה ללא שינה, עליתי מה'בור' ומודיעים לי שסגן הרמטכ"ל, אלוף משה קפלינסקי (שהייתי קמ"ן שלו ב'גולני'), מחפש אותי. התקשרתי מיד. 'תקשיב', הוא אמר לי, 'אני צריך שתמצא לנו את נסראללה'... אמרתי לו שאנחנו עושים כל מאמץ בכיוון. סגרתי את הטלפון ואמרתי לעצמי: אם אחרי שבועיים של מלחמה, סגן הרמטכ"ל מבקש ממני שאמצא לו את נסראללה, סימן שהמצב באמת קשה בגזרת התמרון בפיקוד צפון..."

***

ת': "תזכורת: צריך תמיד להקשיב לצעירים!

אלוף אליעזר שקדי: "להוריד 22 טון פצצות על מבנה שחשבנו שזה הבונקר של נסראללה"

מבצע "משקל סגולי". טייסים קיבלו תיקים סגורים ונדרשו לפתוח אותם רק לקראת פקודה.
צילום: אתר חיל האוויר

לאחר ישיבת הקבינט שבה אושרה תקיפה בדאחיה, חזרתי ל'בור' כדי לבנות את התוכנית, יחד עם אנשיי. ידענו איפה המשרד והדירה של נסראללה, ידענו היכן יש עוד משרדים, היכן הדירות של בכירים נוספים בארגון והיכן המרכז המבצעי שלהם.

"בשלב הזה (היום השני או השלישי למלחמה), נכנס אליי קצין צעיר בדרגת סג"מ, עם תצ"א של הדאחיה. 'תקשיב', אמר לי, 'הדאחיה מתוחמת. אם נתקוף את הגשרים והצמתים מסביב נצליח לבודד את האזור וקשה יהיה להימלט משם'. קניתי את הרעיון. יחד עם חיל האוויר בנינו תוכנית תקיפה של ה'מרובע הביטחוני', שכלל שישה או שבעה יעדים, מרביתם גשרים וצמתים מרכזיים, כולל עמדות של שומרים שתפקידם היה למנוע מבלתי רצויים כניסה ללב דאחיה.

"קיבלנו אישורים לתוכנית. לקחתי שני מזלט"ים, הצבנו אותם מעל 'המרובע הביטחוני' והתחלנו 'לעבוד'. באמצעות שני המזל"טים תקפנו את עמדות השומרים ומטוסי הקרב תקפו את הגשרים והצמתים המרכזיים, לאחר מכן תקפנו את הבית של נסראללה, את משרדו ואת היעדים הנוספים שסומנו כמטרות.

וכמו שאמרו לנו האלופים ידלין ואייזנקוט, הבתים בדאחיה התחילו ליפול. כך, במשך שלושה-ארבעה לילות ריסקנו את הדאחיה. פגענו בכל מה שידענו. כל בניין שהוגדר כמטרה הופל, כולל מה שהיה גוף השליטה המרכזי של חזבאללה. אחת המטרות הייתה הבית של שייח' סאלח, אחראי הלוגיסטיקה של חזבאללה, שגר בקומה השביעית בבניין. היפלנו את כל הבניין. חשוב להדגיש - יומיים לפני התקיפה הוטלו כרוזים ויצאו הודעות של דובר צה"ל בערבית, בקריאה לכל האזרחים לפנות את הדאחיה, לפני התקיפה - זו הסיבה שחלק גדול מהמפקדים הבכירים של חזבאללה לא נפגעו בתקיפה.

***

ת': "במקביל לתקיפות בדאחיה, עמד לרשותנו בנק מטרות עשיר גם ליעדים נוספים: למשל, התקבל מידע על שיירות שמעבירות אמל"ח מסוריה ללבנון. הם לקחו אוטובוסים, הוציאו את המושבים, הכניסו לתוכם רקטה ארוכה וככה עברו את הגבול. ברגע שזוהתה שיירה, הרכב הראשון הותקף ונעצר ומיד אחר כך 'טופלו' כל הרכבים בשיירה.

"חלק מהמשאיות היו בהאנגרים ותקפנו אותם. במקרה אחד עקבנו בביירות אחר משאית שידענו בוודאות שעליה טיל ארוך טווח שיועד לירי למרכז הארץ. ברגע המתאים תקפנו אותה וראינו במסכים שנפלט ממנה טיל, עולה לאוויר ומתפוצץ בתוך העיר. הייתה זו הוכחה לכך שכל המשאיות מסוג זה נשאו טילים ארוכי טווח.

ת': "לקראת סיום הלחימה, בעיצומו של המשא ומתן שהובילה קונדוליסה רייס להפסקת אש, הגיע לענף 42 מידע על מיקום אחד המאבטחים של נסראללה, ליד מבנה במרכז ביירות שנראה כמו קוביית בטון ענקית חסרת חלונות ופתחים. לא הבנו את מהות המבנה, אך עידכנו מיד את ראש אמ"ן. ידלין הגיב שיתכן וזה הבונקר של נסראללה ושלח אותנו לתכנן תקיפה. עלינו לאשר את התקיפה אצל האלוף אליעזר שקדי, מפקד חיל האוויר. התכנון היה לתקוף עם 14 טון פצצות. שקדי הסתכל על התוכנית ושאל לדעתי. השבתי כי אין לי מה להוסיף על מה שהצגתי לו. 'ואם נוריד את המבנה, יש אחוז אחד סיכוי שהוא יהיה שם?' השבתי: 'יכול להיות'. ושקדי החליט: 'נלך על זה. לא עם 14 טון, עם 22 טון...'

"באותו זמן, ינואר 2006, כדי לתקוף סככת פח בעזה בה אוכסנה מחרטה, צריך היה לקבל אישור של הרמטכ"ל. והנה, ראש אמ"ן רוצה להפיל בניין שלם..."

"במשך שלושה-ארבעה לילות ריסקנו את הדאחיה. פגענו בכל מה שידענו. כל בניין שהיה מטרה – נפל"

בלילה נכנסנו ל'בור'. שקדי ניהל בעצמו את התקיפה, בה השתתפו 11 מטוסים, שתקפו בבת אחת. כל מטוס השליך שני טון פצצות. פתאום המסך נראה כולו לבן עם פטרייה שנראית כמו זו של הירושימה - באמצע ביירות... זה היה מדהים. עד היום אני לא בטוח האם המבנה הזה שימש את נאסראללה ואנשיו, מה שכן - נסראללה לא היה שם..."

***

ת': "ענף 42 הוקם לאחר מלחמת לבנון הראשונה, ובמלחמת לבנון השנייה הייתה הפעם הראשונה שהענף בא לידי ביטוי כענף המטרות המטכ"לי. פעם ראשונה שזירת טרור באה לידי ביטוי בעוצמה כל כך גדולה. בנק המטרות שהיה לנו בינואר 2006, אותן 204 מטרות שהצגנו לראש אמ"ן, נגמר תוך זמן קצר ובמהלך המלחמה יצרנו אלפי מטרות נוספות, באמצעות עשרות אנשי הענף בסדיר ובמילואים. תהליך העבודה האינטנסיבי של הענף הוכיח את עצמו.

לאחר המלחמה ישבתי עם אל"מ רונן כהן, שהיה כבר סגן ראש חטיבת המחקר, ואמרתי לו שלדעתי, זו הייתה המלחמה הכי מוצלחת שהייתה לנו מול חזבאללה. נכון שבציבור הייתה תחושת חמיצות ואכזבה, אבל צריך לראות מה קרה לחזבאללה בעקבות המלחמה. ב-33 ימים חיסלנו יותר מ-700 מחבלים, פגענו במרבית יכולות שיגור הרקטות לטווח הבינוני והארוך שהם בנו במשך שנים, הרסנו את כל הנכסים שלהם בדאחיה ואת כל הנכסים האסטרטגיים שלהם בבקאע ובדרום לבנון. נסראללה עצמו הודה שאם היה יודע מה תהיה התגובה הישראלית, לא היה תוקף את סיור הבוקר וחוטף את החיילים. בדיעבד אנו יודעים ש-17 שנה לאחר המלחמה נסראללה לא העז לתקוף את ישראל ולשגר רקטות לצפון. גם כשהחל לשגר רקטות ב-8 באוקטובר 2023 זה היה באופן מדוד ומתוחם לקו הגבול, עם המון חששות כיצד אנו נגיב. להערכתי זה קרה בזכות המכות הקשות שספג ביולי-אוגוסט 2006".

הערכות 8200 במלחמת לבנון השנייה

למרות "תחושות בטן" לא נוחות של חלק מצוות העיבוד של היחידה במרחב צפון, לא אותרו סימנים מעידים ברורים לקראת אירוע ספציפי * גם המאמץ היחידתי שהועתק מהצפון לגזרת הדרום לסייע באיתורו של החייל גלעד שליט שנחטף בסוף יוני 2006, תרמו להחלשת הכיסוי במערך הצפוני באותה תקופה * המידע הקומינטי שהופק בבסיסי היחידה בצפון וכן בבסיס "ירקון" או במפקדה העבר - אם בכלל - באורח מצומצם ובדרך מפותלת, למשל, דרך מודיעין הפיקוד

אל"ם (בדימ') נעם שפירא*

הפגיעה באח"י "חנית". בשל כשל מודיעיני האיום העיקרי שהוצג בפני הכוחות שפעלו מול החוף הלבנוני, היו טילי "קורנט" שהטווח שלהם היה שישה קילומטרים. ארבעה לוחמים נהרגו מפגיעת הטיל

רקע

אחת ממשימותיה העיקריות של יחידה 8200 הוא להרים את "דגלון ההתרעה" בהתקבל "סימנים מעידים" בתחומה לכוונות מלחמה; כוונות תקיפה ביבשה, באוויר או בים כנגד צה"ל ומדינת ישראל; או פעילות אלימה אחרת (חטיפת חיילים, הצבת מארבים, וכו').

מלחמת לבנון השנייה נפתחה ב-12.7.2006 בעקבות מתקפת פתע מתואמת של חזבאללה על סיור של צה"ל בגבול ישראל-לבנון (קו גבול 105), שבוצעה בחסות פעולת הסחה של הפגזה ארטילרית ורקטית לעבר יישובי הגבול ומוצבי הצבא. בתקרית נהרגו שלושה חיילים ונחטפו שניים - אלדד רגב ואהוד גולדווסר. בתגובה, פתחה ישראל במתקפה שכללה בתחילה תקיפות אוויריות על תשתיות ומפקדות ברחבי לבנון וסגר ימי, ובהמשך התפתחה ללחימה קרקעית בדרום לבנון.

באחד מלקחי מלחמת לבנון הראשונה (1982) נדרש מהיחידה צורך בולט לאתר דרכים להעברת ידיעות ומודיעין לכוחות הלוחמים בדרך הקצרה ביותר. צורך זה עלה בחוזקה על ידי קמ"ני האוגדות הלוחמות ומפקדת הגיס, שפעלה בבקעא, באזור הגבול שבין לבנון לסוריה. הטרוניה העיקרית שהועלתה נגעה לכך שידיעות רבות שהופקו ביחידה לא מצאו את דרכן לשולחן המודיעין של היחידות הלוחמות ואלו מהן שכן קיבלו, היה זה בשלב מאוחר מדי, בכדי להועיל. הזעקה התעצמה לאחר שקמ"ני הדרג הנפרס נחשפו לחומרים הנוספים שהגיעו לפיקוד הצפון, אולם אלו לא הגיעו אליהם.

נעם שפירא
ראש תחום מורשת 8200. בעבר מפקד "חצב"

מלחמת לבנון השנייה

נושא הסימנים המעידים למתקפת חזבאללה נבדק הן בוועדת האלוף אלמוג, שהסתייעה בצוות של פנחס בוכריס, והן בוועדת וינוגרד. למרות "תחושות בטן" לא נוחות של חלק מצוות העיבוד של היחידה במרחב צפון, לא אותרו סימני מעידים ברורים לקראת אירוע ספציפי זה. השתלשלות אירועים בגזרת דרום לבנון מול חזבאללה החלה בניסיונות הפיגוע והחטיפה בהר דב ביוני 2005 ובכפר ע'ג'ר בנובמבר 2005. בשני המקרים העבירה היחידה התרעות על כוונות אלה וצה"ל נערך לבלימתם על ידי כח "מגלן" בהר דב וכוח מגדוד 202 (חטיבה 35) בע'ג'ר. הצלחות אלו של צה"ל הביאו את חזבאללה

*ראיונות ועדויות - רועי צינמן, עזר צפריר, יעקב דוידוביץ, שלמה אשכנזי, חגי לוטן, לקט מורשת 2022-2024, ויקיפדיה

להעמיק את ביטחון הקשר לקראת הפעולה השלישית בסדרה, ובכך צמצמו את הסיכוי לאיתור סימנים מעידים ברורים לקראתה.
גם המאמץ היחידתי שהועתק מהצפון לגזרת הדרום לסייע באיתורו של החייל גלעד שליט שנחטף ביוני 2006, תרמו להחלשת הכיסוי במערך הצפוני באותה תקופה. בנוסף, במהלך המחצית הראשונה של שנת 2006 הוצאו נגמ"שי האזנה של הגנ"ד לגריטה, ולכן לא ניתן היה לספח כוח נייד עם אמצעי קליטה ודיווח לכוחות הלוחמים.
עם פרוץ מלחמת לבנון השנייה והחלטת הדרג המדיני על ביצוע תמרון קרקעי בדרום לבנון (מבצע "שינוי כיוון"), נדרשה היחידה למצוא פתרון לסוגיית ליווי הדרג המתמרן. לצורך כך, מכלול "קו מגע", שהחל להתגבש בבסיס "מישר" כבר בסוף 1995, הופעל מחדש, על מסד קב"רי ואלחוטני מילואים מזירת לבנון, בפיקוד עזר צפריר, יעקב דוידוביץ' ושלמה אשכנזי.
המסגרת החדשה שירתה את הכוחות הלוחמים וסיפקה להם את הידיעות והמודיעין באופן שיכלו לעכלו כהלכה. היו כמובן כפילויות בכיסוי עם בסיס "גריזים", אבל בקב"רית "קו המגע" ניתן היה להתמודד עם זאת. עם ביקורו של מפקד היחידה, תא"ל ראובן ירדור, בקב"ריה במהלך המלחמה, הוא הביע את הפתעתו מהמסגרת החדשה, בירך על כך והכריז עליה בו במקום כמסגרת מבצעית לכל דבר.
במהלך המלחמה הרחיב מכלול "קו מגע" את הכיסוי לדרג המתמרן. מעבר לאוגדות, כקבוע בתו"ל, הוא נתן ליווי קומינטי ישיר גם לחטיבות מתמרנות, לכוחות מיוחדים ולחיל האוויר (ליווי משימות פינוי פצועים). כמו כן הוצבו קב"רים של המכלול במפקדות האוגדות המתמרנות, ובפעם הראשונה - בקדמיות החטיבות המתמרנות (חטיבת הנח"ל - לכל תקופת המלחמה, וחטיבות "גולני" ו-401). הקב"ר בקדמית האוגדה/חטיבה עבד מול קב"ר המכלול בבסיס המרכזי בצפון, כשברשותו גם חלק מהמערכות הממוחשבות, לרבות מאגרי המידע והאיכונים שהצטברו בבסיס המרחבי.
לצד המערך הקרקעי פעל גם המערך המוטס של היחידה - מערכת ה"סוינג". במסגרת זו פעלו שלושה מטוסי "קוקיה" בהיקף של 5,000 שעות טיסה ברצף. תרומת המערך הזה הייתה בכיסוי התקשורת האלחוטית שחזבאללה החל להפעיל במכשירי "ווקי-טוקי". תחום זה נזנח במשך השנים במסגרת הכיסוי הקרקעי, והמערך המוטס החזיר אותו לכיסוי. תרומה נוספת הייתה בהפקת איכונים של תחנות הקשר ששירתו את לוחמי חזבאללה. יצוין כי הישג טכנולוגי זה כמעט ולא נוצל לתקיפות צה"ל, שבוצעו לאחר ביצוע ירי האויב, בעוד שהמערך המוטס סיפק איכונים והתרעות שיכלו לפגוע בכוח האויב טרם הירי שלו.

הצלחות צה"ל לסכל נסיונות חטיפה בהר בד ובע'ג'ר במאי ובנובמבר 2005, הביאו את חזבאללה להעמיק את ביטחון הקשר לקראת הפעולה השלישית בסדרה, ובכך צמצמו את הסיכוי לאיתור סימנים מעידים ברורים

באשר לפעילות היחידה מהים: חיל הים השתלב בהפגזות לעבר יעדי חזבאללה בחופי ביירות. ספינת הטילים אח"י "חנית" הייתה אחת מהספינות שהשתתפו בהפגזה, והיא נפגעה מטיל נגד ספינות מדגם C-820 ביום שישי ה-14 ביולי. תחקיר חיל הים העלה כשל מודיעיני: האיום העיקרי שהוצג בפני הכוחות שפעלו מול החוף הלבנוני, היו טילי "קורנט" שהטווח שלהם הוא שישה קילומטרים. ואילו בבוקר האירוע הייתה התעלמות מהערכה מחמירה של קצין בכיר במספן מודיעין ים, בדבר קיומו של איום הטיל C-820, שהיה ידוע במספן כבר לפחות שנתיים קודם לכן, בעקבות מחקרו של רמ"ח בקרה אז, אל"ם שלמה קשי.
הטיל פגע בירכתי הספינה, באזור מנחת המסוקים, וכתוצאה מכך נהרגו ארבעה לוחמים: שני אנשי חיל האוויר, איש אלינט של היחידה, יניב הרשקוביץ ז"ל, ואיש אלינט של מספן מודיעין ים, שי אטיאס ז"ל. השניים היו חלק מצוות שהוכשר ביחידה 8200 ותיפקדו במשולב במספר הפלגות מבצעיות קודמות. לזכרם נקבע מגן זיכרון בספינה.

ידיעות רבות שהופקו ב-8200 לא מצאו את דרכן לשולחן המודיעין של היחידות הלוחמות

סיכום

עד לאחר מלחמת של"ג בשנת 1982 העברת ידיעות קומינטיות לדרג הנפרס נעשתה בעיקרה באמצעות מחלקות הגנ"ד (גדוד האזנה נייד) שחברו לאוגדה. מחלקות אלו הקנו כיסוי לרשתות ורט"לים (מערכות רדיו-טלפון) בתחומים הטקטיים בלבד. המידע הקומינטי הנוסף שהועבר לדרג הנפרס שוגר ישירות מבסיסי היחידה, באמצעות מחלקות הגנ"ד והתמקד בידיעות שדרגת סיווגן הייתה מוגבלת, אשר הלכה למעשה היוו מידע טקטי-אופרטיבי. ידיעות בדרגת סיווג גבוהה יותר התקבלו בדרג הנפרס - ככל שהתקבלו - רק באורח מזדמן ובתקצירים מהפיקוד, לאחר שעברו במרבית הפעמים סינון ועיבוד של הפיקוד לחומרים אלו.
בפועלת מחלקות הגנ"ד התגלו מכלול בעיות, כמו: הן היו מוגבלות לקליטת תחומים מסוימים, בעיקר לתקשורת הטקטית של האויב; במקרים רבים לא היה בידי המחלקות ליתן כל מענה, במיוחד בשעה שבוצע דילוג על ידי יחידות הדרג הנפרס, או בשל קשים טכניים אובייקטיביים, לרבות אלו הנוגעים לקליטת רשתות הקשר של האויב בשל המיקום הפיסי של המחלקה, לצד הכוח שאליו סופחה. בנוסף, כאמור, המידע הקומינטי שהופק בבסיסי היחידה בצפון וכן בבסיס "ירקון" או במפקדה (הכולל פענוח תכתובת מוצפנת או מקורות נוספים שלא היו בכיסוי מח' הגנ"ד), הועבר - אם בכלל - באורח מצומצם ובדרך מפותלת, למשל, דרך מודיעין הפיקוד. התוצאה הייתה שחומר חשוב איבד את ערכו בשל הזמן שעבר מקליטתו ועד הגעתו לצרכן בדרג הגייס/אוגדה ומטה.

במהלך המחצית הראשונה של שנת 2006 הוצאו נגמ"שי האזנה של הגנ"ד לגריטה, ולכן לא ניתן היה לספח כוח נייד עם אמצעי קליטה ודיווח לכוחות הלוחמים

לאור לקחים אלה, הוחלט לאחר מלחמת לבנון השנייה לשנות התארגנות כך שקב"רית "קו מגע" העבירה את הידיעות ישירות לכוחות הלוחמים עד רמת החטיבה. היא אף שמה לה למטרה להציב ביחידות הלוחמות נציגות של היחידה שתלווה את המודיעין המתקבל עד לשולחן הקמ"ן, או אפילו לגורמים מבצעיים אחרים בחפ"ק יחידות אלה. שינוי זה שתורגל, בסיכומו של דבר בהצלחה, זכה להערכה גבוהה של הצרכנים והיה הבסיס להקמת ה**סד"ן** (**ס**יגינט ל**דר**ג ה**נ**פרש והלוחם) במבצעים, בעיקר ברצועת עזה, ובלחימה בכלל הזירות בשנים לאחר מכן.

מלחמת לבנון השנייה: איך זה נראה ממבט מפקדת החיל

בראי העבר: ראיון עם קמנ"ר, תא"ל יובל חלמיש*, המסכם את מלחמת לבנון השנייה
("מבט מל"מ", גיליון 47, דצמבר 2006)

ראיין: תא"ל (במיל') דוד צור

דוד צור ותא"ל יובל חלמיש. "הוחל בחיל תהליך של תחקור, למידה והפקת לקחים ברמת היחידות, המערכים, המטה, חטיבת המחקר ומודיעין פצ"ן. התהליך לקראת סיומו, ובכוונתנו לרכז את כל הלקחים ולתרגמם לתכנית עבודה חילית שתמומש כבר בשנת העבודה הקרובה."

יש טענות על רמת הידע והמידע על ארגון חיזבאללה שהייתה בידי המודיעין לקראת המלחמה האחרונה ובמהלכה. מה באמת ידע אמ"ן בכל רמה?

"מאז מאי 2000, מועד הנסיגה מלבנון, הרחיב מערך החיזבאללה את פעילותו בלבנון ומחוצה לה. בדרום לבנון, באזור שפינה צד"ל, ירד חיזבאללה עד הקו הכחול (גבול ישראל-לבנון) והחל בפעילות ביצורים, תצפיות ואיסוף מודיעין והיערכות לעימות מול ישראל.

"תמונת המודיעין מאז ועד יולי 2006, ברמה אסטרטגית-אופרטיבית, הייתה טובה מבחינת הבנת הפריסה ותפיסת ההפעלה של חיזבאללה, כולל כיצד ינהל את העימות מול ישראל בעתיד. אמ"ן ידע להציג למקבלי ההחלטות ולמתכננים ברמת הפיקוד ומעלה את המשמעויות הנגזרות מהיערכות חיזבאללה בלבנון. ההפתעה הראשונה במלחמה הייתה הירי של טיל חוף-ים מתוצרת איראן, C-802, שצה"ל וחיל הים לא ידעו עליו, אף שהועלתה כבר ב-2003 האפשרות שהוא ישנו בידי חיזבאללה. הפתעה נוספת הייתה ההפעלה הנרחבת של טילי נ"ט שירה הארגון לעבר כוחותינו. אמנם הכרנו את סוגיית הנ"ט ואת הפעלתם הנרחבת כבר באירוע רג'אר בנובמבר 2005, אולם במלחמה זו הם נורו על חיילי צה"ל, על מבנים ועל רק"מ צה"לי בהיקפים נרחבים.

דודו צור
כיהן כקצין המודיעין הראשי ומנכ"ל המל"מ בשנים 2005-2023

"תופעת 'שמורות הטבע' הייתה מוכרת אולם מפתיעה ברמת ההסתרה וההטמעה, עד שכוחות השטח דרכו על הבונקרים התת-קרקעיים ורק אז גילו אותם. ידענו על מערך רקטי לטווח בינוני וארוך, המאיים על העורף בישראל, ועל רקטות קצרות טווח המכוסות את קו הגבול ויישובי קו העימות. כלקח מהתחקירים שנעשו עד כה עולה כי ממבצעי 'דין וחשבון' ו'ענבי זעם' יצר הארגון לעצמו אורך נשימה לוגיסטי.

"בתחום השטח, התמונה הראתה מערך ביצורים רחב, בלתי נפרד ומותאם לדרכי הפעולה של הארגון. כאמור, במודיעין פצ"ן בשיתוף חטיבת המחקר באמ"ן/זיט"ר נבנתה תמונת אויב ברמה אסטרטגית-אופרטיבית טובה, אך בינונית מבחינה טקטית. בתחום המטרות, נבנתה תמונה ברמה בינונית עד נמוכה. היה לנו מידע על מערך הרקטות לטווח בינוני וארוך, אולם התקשינו לאתר את הקטיושות קצרות הטווח, והמודיעין היה פחות טוב ופחות ממוקד. ידענו לציין את היקפי הרקטות וכמותן, כ-13,000 ממגוון סוגים, והכרנו טוב את מפקדות הארגון, אך לא את כלל המערך הנייד שלו שנבנה בלבנון לאורך השנים".

במודיעין פצ"ן בשיתוף חטיבת המחקר באמ"ן/זיט"ר נבנתה תמונת אויב ברמה אסטרטגית-אופרטיבית טובה, אך בינונית מבחינה טקטית

אם כן, רמת הידע לפני הלחימה הייתה סבירה. מה הייתה רמת המודיעין המלווה למבצע, ועל כל פנים - במה הופתענו?

"חשוב לציין כי מקבלי ההחלטות, הן בדרג המדיני והן בדרג הצבאי, קיבלו מודיעין ברמה סבירה, אם כי רמת ההפעלה של המודיעין בשטח הייתה בעייתית בהיותו פחות ממוקד, והיחידות שהגיעו לצפון פחות הכירו את השטח.

"בעיה אחרת הייתה ברמת השטח בין החטיבה לגדוד מבחינת זרימת המידע ועדכניות העזרים. נראה שיש פיגור בלתי מוצדק של כמה שנים מבחינת עדכניות העזרים בפצ"ן. נוסף על כך, חלק מהקמ"נים השאירו את החומרים בימ"חים. הם לא הבינו שאכן זו

* תא"ל (במיל') מנכ"ל המל"מ

מלחמה ולא עוד מבצע שבו מקבלים חומר בזמן אמת מהפיקוד, וזה הצריך הכנת עזרים לכוחות בזמן המלחמה".

באו עם ה-state of mind של הלחימה בשטחים. עד כמה זה נכון וכיצד זה השפיע?

"אכן כך. הכוחות הסדירים הגיעו לצפון נתונים באווירה ובתפיסה מנטלית האופיינית ללחימה בשטחים, כלומר מקבלים את כל המודיעין מלמעלה ובפירוט רב. מפקדים התרגלו לקבל עזרים רבים לצד מודיעין איכותי וזמין. מלבד זה, שינויי המשימות של היחידות גרמו לחוסר מוכנות ולהכנת עזרים בהתאם.

"ברצוני לציין שהגיעו מיטב הכוחות והיחידות עם מפקדים מצוינים. עם זה יש לזכור שהקמ"נים והמפקדים מסמג"ד ומטה הם דור שלא הכיר את לבנון, והיחידות לא התאמנו מספיק לזירה זו, אף שנבנה אזור המדמה את שמורות הטבע בשטח אליקים ובשטח נוסף."

קיימת תחושה שרמת מודיעין השטח לא הייתה מספקת במלחמה זו.

"מהתחקירים שנעשו עד כה עולה שעבודת הקמ"ן בשטח, בניתוח המבצעי של הקרקע, נעשתה בחוסר מקצועיות וברמה בינונית ומטה. תפקיד קצין שטח כבר אינו מקצוע מאתגר ולפיכך מתמעטים הקצינים העוסקים בנושאים אלו. מכאן הצורך להחיל מהלך תקיף ונמרץ ברמה החילית ולעשות טיפול מקיף. יש לבחון כיצד לאתגר את קציני השטח כבר בקורס הקמ"נים, מצד הניתוח ועבודת הקמ"ן, ולתרגל את הניתוח במפות ובעזרים ולא רק במחשבים. כמו כן יש להחזיר את קורס קציני השטח שיהיה חלק ממסלול ההכשרה. באשר לאופן הטיפול בעזרים, הנושא נתון בבחינה והפקת לקחים בידי צוות חילי."

רמת ההפעלה של המודיעין בשטח הייתה בעייתית בהיותו פחות ממוקד, והיחידות שהגיעו לצפון פחות הכירו את השטח

המלחמה הזו החלה באירוע חטיפה בגבול הצפון בידי חיזבאללה, זמן קצר לאחר שנחתף רב"ט גלעד שליט ברצועת עזה. נטען כלפי המודיעין כי לא התריע על חטיפה זו. מה באמת קרה שם?

"באירוע ב-12 ביולי לא הייתה התרעה מודיעינית ממוקדת. ידענו באופן בסיסי שצפויה חטיפה. במהלך השנה סוכלו כמה אירועים כאלה בגלל התרעות מודיעין, כמו באירוע רג'אר. בנובמבר 2005 ובמאי 2006. באירוע המדובר לא הייתה התרעה מיוחדת, אולם חשוב לציין שאיום חטיפה הוא איום בסיסי בגבול הצפון ועל הכוחות הפועלים בגזרה להיערך לו גם בהיעדר התרעה, מעצם פעילותם בסמוך לגבול המאוים במערך חיזבאללה, שצמוד לגדר. בעיקרון, כוח שפועל לאורך הגבול חייב להיות בכוננות להיתקלויות שונות. אזור חדירת המחבלים בגבול הצפון היה ידוע לפני כן כנקודת תורפה שדרשה זהירות יתרה. הדבר אף עלה בוועדת אלמוג. במבחן התוצאה האירוע הוא כישלון מבצעי ומודיעיני, מעצם העובדה שלא התרענו."

לאחרונה קיבלו קצינים רבים פטור משירות מילואים פעיל. חלקם הביעו תרעומת על כך, בייחוד לאחר המלחמה, מתוך מחשבה שניסיונם העשיר עשוי להיות לעזר. מה בכוונתכם לעשות בעניין זה?

"בחוק המילואים שעבר בקריאה ראשונה, מצד אחד ירד גיל הפטור ומצד אחר צומצם היקף המילואים שנוכל לזמן באופן שוטף, אלא אם ייעודו בחירום. לפיכך נעשתה עבודה בחיל לשחרר קצינים בכירים רבים שהיו על-תקניים, ובחרנו להיפרד מקבוצה זו באירוע חגיגי שהתקיים במבצר שוני בבנימינה, במעמד ראש אמ"ן. בטוחני שנמשיך להיעזר באנשים אלה בהתנדבות למילואים, וחלקם כבר פנו בנושא. בכוונתי לפנות אליהם כחלק מתהליך הלמידה והתחקור".

לסיום, האם תוכל לפרט איך נערך החיל לליקויים שנתגלו בלחימה עם חיזבאללה?

"מאז אוגוסט 2006, בסיום הלחימה, הוחל בחיל תהליך של תחקור והפקת לקחים ברמת היחידות, המערכים, המטה, חטיבת המחקר ומודיעין פצ"ן. מלבד זה הקמנו כמה צוותי תחקור חיליים שתפקידם לבדוק נושאים ברמה החילית.

"התהליך לקראת סיומו, ובכוונתנו לרכז את כל הלקחים ולתרגמם לתוכנית עבודה חילית שתמומש כבר בשנת העבודה הקרובה. לקחים רבים נלמדים ברמת היחידות, ברמה החילית וברמה הצה"לית. לחלקם יינתן פתרון בטווח המיידי ולחלקם בטווח הארוך יותר".

C-802: טיל חוף-ים מתוצרת אירן. בצה"ל ובחיל הים לא ידעו שחיזבאללה מחזיק בו והופתעו מהפגיעה באח"י "חנית"

טיל קורנט: ההפתעה הייתה מכמות טילי הנ"ט שנורו לעבר הכוחות

הצלחות מודיעיניות שאפשרו פגיעה במערכי הטילים לטווחים ארוכים

ה"מוסד" הביא מידע על מיקום הטילים לטווחים ארוכים של חזבאללה * מערכת המודיעין כולה פעלה בצורה לא מספקת בתחום ייצור המטרות תוך כדי לחימה ובהערכת יכולת הלחימה של חזבאללה ויכולת עמידתו בפני התקיפות האוויריות * ראש הממשלה ושר הביטחון דחו את עמדת ה"מוסד" להיכנס בשלב מוקדם יותר לתמרון קרקעי במרחבי השיגור של הטילים לטווחים הקצרים

ד"ר תא"ל (במיל') אמנון סופרין

מבצע "משקל סגולי" – תקיפת מערך הטילים לטווחים ארוכים של חזבאללה. התאפשר בעקבות מידע שהגיע "למוסד". צילום אתר חיל האוויר

מלחמת לבנון השנייה הובלה על ידי צה"ל והמודיעין העיקרי ללחימה בה סופק על ידי אמ"ן. אך בשנים 2002-2004, כחלק מבניית תוכנית העבודה של ה"מוסד", נעשו מספר פעולות שהבשילו לכדי פעולות מבצעיות במהלך המלחמה.

אלה כללו:

*הבאת מודיעין שפירט את פריסת משגרי הרקטות "הכבדות" ("פג'ר 3,5") בבתי אזרחים בדרום לבנון. מידע זה עובד לתוכנית תקיפתם (מבצע "משקל סגולי").

מידע שהתקבל בתחילת 2006 על "שמורות הטבע" של חזבאללה. בהתייעצות עם מודיעין פיקוד הצפון סוכם שהחומר יעובד לצרכים מבצעיים עבור היחידות המתמרנות, עם בקרה של ה"מוסד" למניעת חשיפת המקור.

בערב ה-12 ביולי 2006 התכנסה הממשלה לדון בתגובה לחטיפת החיילים. בדיון מקדים בראשות שר הביטחון עמיר פרץ, סיכם פרץ כי דרך הפעולה המועדפת היא תקיפת מערך הרקטות הכבדות של חזבאללה ("משקל סגולי"). התחושה בחדר הייתה כי המדובר באירוע קצר, שיימשך מספר ימים (ארבעה) בלבד. ראוי לציטוט אחד משרי הממשלה שאמר כי "לא הייתה אווירה של מלחמה, ובוודאי שלא דיברו על מבצע של חודש וחצי" (הראל וישכרוף, "קורי עכביש", 2008, עמ. 171).

בעדותו בפני ועדת וינוגרד, שר הביטחון עמיר פרץ אמר: "ההערכה שלי הייתה שהמערכה תיקח בין עשרה ימים לשבועיים ימים. הערכתי שהקהילה הבין-לאומית לא תיתן לנו חלון זמן גדול יותר".

אמנון סופרין
קצין חיל מודיעין השדה הראשון. שימש כראש אגף המודיעין במוסד בתקופת מלחמת לבנון השנייה

במהלך המלחמה עבר ה"מוסד" לפעול ב"מוד" מלחמה, בעיקר בסיוע לצה"ל בכל מה שיידרש, במקביל להמשך הפעילות המבצעית והמודיעינית השוטפת. ב"מוסד" הוקמו שלושה צוותי עבודה ייעודיים: צוות באגף המודיעין התמקד בהערכת יכולות הלחימה של חזבאללה - "אורך הנשימה" של הארגון ויכולת התפקוד שלו, כאשר לחיל האוויר הייתה שליטה מלאה בשמי לבנון ונסראללה היה ספון בבונקר בביירות. צוות שני התמקד במעקב אחר התגובות למלחמה בעולם הערבי ובקהילה הבין-לאומית, על מנת לצפות מתי "מתחיל השעון לתקתק". הצוות השלישי היה חבורה משולבת של אנשי מודיעין ומבצעים, שהתמקדה במאמץ לאתר מטרות ערכיות חדשות ולהעביר אותן לצה"ל.

הממשלה התכנסה בערב לדיון בתגובה לחטיפת החיילים, והתחושה בחדר הייתה שמדובר באירוע באירוע קצר, לכל היותר עד ארבעה ימים

אגף המודיעין קיים הערכת מודיעין פעמיים ביממה, בבוקר ולפנות ערב. זאת, כהכנה להערכת מצב בראשות ראש ה"מוסד" עם ראשי האגפים. ראש אגף המודיעין השתתף, כנציג ה"מוסד", בהערכות המצב בראשות הרמטכ"ל; בהערכות המצב בראשות שר הביטחון; ובחלק גדול מדיוני הקבינט המדיני-ביטחוני.

באחד מדיוני הערכת המצב בראשות הרמטכ"ל, הנחה הרמטכ"ל, ראל"ל דני חלוץ, את מפקד חיל האוויר לתקוף מטרות תשתיות אזרחיות בלבנון, לרבות תחנות דלק ומכלי הדלק בזהרני. העליתי הסתייגות מהיזמה, בטענה כי איננו נלחמים בממשלת לבנון, כי אם בחזבאללה. טענתי שתקיפה כזו "תעורר" נגדנו את הקהילה הבין-לאומית ותגרום ללחץ להפסקת הלחימה. הרמטכ"ל עמד על דעתו. בדיון הקבינט המדיני-ביטחוני שהתקיים באותו ערב בראשות ראש הממשלה, הציג הרמטכ"ל את התוכנית. חזרתי על הסתייגותי. ראש הממשלה, שחשב אף הוא כי איננו נלחמים בממשלת לבנון, לא אישר את תקיפת

התשתיות בלבנון.
במקביל, נמשכה העבודה באגף המודיעין על משימות נוספות, במרכזן - "הזנת" חברים ב"מועצת הנגידים" של סבא"א, לרבות "הזנת" צוות הפקחים, במידע "מפליל" על תוכנית הגרעין של איראן. המאמץ נשא פרי: ב-31 ביולי קיבלה מועצת הביטחון של האו"ם את החלטה 1696, שהביעה דאגה מתוכנית הגרעין האיראנית ודרשה מאיראן לעצור אותה. היה זה מהלך חשוב להעברת "התיק האיראני" מ"מועצת הנגידים" של סבא"א למועצת הביטחון של האו"ם.
עם התמשכות הלחימה, התחדדה הדילמה באשר ליעילותן של הפצצות מהאוויר מלוות בפעולות קרקעיות ממוקדות. זאת, לאור לקחים ממבצע "רעם מתגלגל" האמריקאי בווייטנאם והתקיפות האוויריות של כוחות ברית המועצות באפגניסטן. ראש ה"מוסד" ואני המלצנו על פעולה קרקעית לפגיעה במשגרים, אך ראש הממשלה והרמטכ"ל לא רצו בה (בשלב זה של המלחמה). בפגישה בין הרמטכ"ל לראש הממשלה ב-20 ביולי, אמר אולמרט: "אני אומר לך כך, מנחה. במידה וזה יעלה אצל האלופים, או באחד מהפורומים האלה שמולידים מהלכים - אני לא אתן אישור לפעולה קרקעית נרחבת". הרמטכ"ל השיב: "ראש הממשלה, אני כמוך לא רוצה להיכנס למהלך.. אפילו יותר מזה... אני חושב שנכון להגיע להבנה שזה לא הכיוון שאנחנו רוצים להגיע אליו... אני לא מציע שום כניסה קרקעית שהיא פרונטלית, שהיא התנגשות מסה במסה" (ועדת וינוגרד, דין וחשבון סופי, 2008, עמ. 90; אהוד אולמרט, בגוף ראשון, 2008, עמ. 709).

"ההתמקדות במטרות ובתחום האופרטיבי, באו על חשבון ההערכה וההתמקדות בהתרעה"

בסופו של דבר, ההחלטה על פעולה קרקעית התקבלה מתוך הבנה שפעולה מהאוויר בלבד לא תביא להפסקת ירי הרקטות, ויעילותה פוחתת. כשזה קרה, התמרון הקרקעי היה תחום בזמן, שכן נציגי ארצות הברית וצרפת לאו"ם גיבשו הצעת החלטה (1701) שקראה להפסקת הלחימה; להכנסת כוח בין-לאומי מורחב (על בסיס יוניפי"ל) לפיקוח על פעילות "חזבאללה" בדרום לבנון; ולפיקוח על העברת נשק מאיראן לחזבאללה דרך התווך הסורי. כך, התמרון הקרקעי נמשך כ-60 שעות בלבד, כשהישגיו היו מקומיים בלבד ולא מאוד משמעותיים.

שר הביטחון עמיר פרץ: "הערכתי שהמלחמה תימשך עשרה ימים עד שבועיים". צילום: אתר הכנסת

בהשוואת המצב המודיעיני ב-2006 למצב ב-2023, נמצאו לא מעט נקודות דמיון:
*הערכת חסר של יכולות היריב: ב-2006 הערכת חסר של יכולת חזבאללה להמשיך להיות פעיל והתקפי, למרות התקיפות האוויריות והמבצעים הקרקעיים המוגבלים. ב-2023 - חמאס מורתע; לחמאס אין יכולת לממש את תכנית "חומת יריחו" שהינה רק "מצפן לבניין הכוח".

"בניגוד לעמדת הרמטכ"ל, טענתי כי תקיפת מטרות תשתיות אזרחיות בלבנון "תעורר" נגדנו את הקהילה הבין-לאומית ותגרום ללחץ להפסקת הלחימה"

*חוסר במידע על יכולות היריב: ב-2006, אי-הכנה מספקת של הכוחות להתמודד עם "שמורות הטבע"; אי-ידיעה על המצאות טיל חוף-ים בידי חזבאללה, מה שהביא לפגיעה החמורה באח"י "חנית". ב-2023 - מידע לא מספק על היקף המנהרות התת-קרקעיות בעזה ובלבנון; חוסר מוכנות להתמודדות עם רחפנים חמושים, ובמיוחד כאלה המנוהגים על ידי סיב אופטי.

*חוסר איזון בין מודיעין למטרות למודיעין אסטרטגי: כלקח ממלחמת 2006 הוקם "מפעל מטרות" עם יכולות מתקדמות, תוך התמקדות בייצור מטרות לטובת המב"מ, ובהמשך גם לצורכי מלחמת "חרבות ברזל". עם זאת, ההתמקדות במטרות ובתחום האופרטיבי, באו על חשבון ההערכה וההתמקדות בהתרעה.
ולסיכום: מערכת המודיעין כולה פעלה בצורה לא מספקת בתחום ייצור המטרות תוך כדי לחימה ובהערכה באשר ליכולת הלחימה של "חזבאללה" ויכולת עמידתו בפני התקיפות האוויריות. המודיעין ב"מוסד", אשר אינו עוסק באספקת מידע ליחידות המתמרנות, התמקד בנקודות החוזק שלו - במאמץ להעריך את "אורך הנשימה" של חזבאללה; בבחינת תגובות העולם הערבי והמערכת הבין-לאומית, במטרה לנסות להבין "כמה חול נשאר בשעון"; ובמאמץ למקסם יכולות לייצור מטרות.
הדילמה בין פעולה מהאוויר עם פעולות קרקעיות ממוקדות, לבין פעולה קרקעית לפגיעה במשגרי הרקטות לצמצום יכולות הירי: הוכח שפעולה אווירית בלבד אינה יכולה להפסיק את הירי, ונדרש שילוב בין תקיפות מנגד לבין תמרון קרקעי מסיבי שיוכל לפגוע פיזית במשגרים ולצמצם למינימום את כמות הרקטות והטילים המשוגרים לישראל.

תמרון במלחמת לבנון השנייה. ה"מוסד" המליץ על פעולה קרקעית נרחבת כדי לפגוע במשגרים קצרי הטווח. ראש הממשלה התנגד. צילום: אתר צה"ל

"לעצור את המתקפה המיותרת"

מבט אישי: לאחר שהקבינט המדיני-ביטחוני הסמיך ב-9.8.2006 את ראש הממשלה ושר הביטחון לצאת למבצע "שינוי כיוון 11" פרסמתי מאמר ב-10.8.2006, למחרת ההחלטה, ובו קראתי לעצור את המתקפה המיותרת. הקריאה לא נענתה. צה"ל פתח במתקפה ובקרבות בימים 11-13.8 נהרגו 33 לוחמי צה"ל

ד"ר תא"ל (בדימ') יוסי בן ארי

שר הביטחון עמיר פרץ, ראש הממשלה אהוד אולמרט, וסגן הרמטכ"ל משה קפלינסקי: למרות התנגדות בכירים בצבא – הוחלט להרחיב את התמרון בדרום לבנון. צילום: אבי אוחיון, לע"מ

רקע: לקראת סיומה של מלחמת לבנון השנייה, ב-9 באוגוסט 2006, קיבל הקבינט המדיני-ביטחוני של ממשלת ישראל החלטה לצאת למבצע "שינוי כיוון 11", למתקפה יבשתית כוללת בדרום לבנון. הקבינט הסמיך את ראש הממשלה, אהוד אולמרט ואת שר הביטחון, עמיר פרץ, לקבוע את עיתוי היציאה למתקפה, כשברקע - המגעים האחרונים באו"ם בין ארצות הברית לצרפת להגיע למסמך המסדיר מדינית את סיום המלחמה.

יוסי בן ארי
לשעבר מדריך ראשי במכללה לביטחון לאומי

למחרת, ה-10 באוגוסט, זעקה כותרת ענק של נחום ברנע בעמוד הראשון של העיתון "ידיעות אחרונות": "אולמרט, נתק מגע", ומתחתה, הופיעה המלצה של אותו עיתונאי נכבד "לחתור להפסקת אש מיידית, שכן צה"ל אינו מנצח במלחמה ולא יצליח לנצחה גם בהמשך..." אולמרט, שמכיר את ברנע יותר משלושים שנה, "בוודאי רשם זאת לפניו" (עמוס הראל ואבי יששכרוף, קורי עכביש, 2008, עמ. 395-396).

לוחמה ל"ניקוי" הדרום עלולה לעלות במחיר דמים קשה. גם אם יכולותיו הצבאיות של חיזבאללה נשחקו ומצויות היום בגרף יורד (האמנם?)

בהמשך הביאו הראל ויששכרוף את הסתייגויותיהם של בכירי צה"ל למהלך (האלופים אייזנקוט, גלעד, פרקש, ביידץ), כמו גם "קציני מילואים מודאגים ממפקדות האוגדות בצפון שהתקשרו אל שרים בקבינט כדי להזהיר אותם שמצבו של צבא היבשה עוד חמור מכפי שהם סבורים והוא לא יוכל להשלים בהצלחה הסתערות שתוכרז ברגע האחרון..." אבל צמרת המטכ"ל, למעט אייזנקוט, כבר הייתה משוכנעת בחיונותו של המהלך... מרבית האלופים רצו פעולה, שתתקן במשהו את הרושם שהותיר צה"ל בשבועות הקודמים..." (שם, 396).

הבאתי דברים אלה כרקע למאמר שכתבתי ב-Ynet אשר פורסם גם הוא בעמוד הבית של האתר ב-10 באוגוסט. המאמר קרא להימנע מיציאה ל"שינוי כיוון 11", ותוך כך פירט את החסרונות הרבים שניסיון המתקפה יביא. אך אם נחום ברנע לא שינה את דעת אולמרט, מי אני הקטן שאוזנו של ראש הממשלה תהיה קשובה אליו... בשל חשיבות הנושא, מובא כאן מאמרי במלואו.

"לעצור את הסוסים"

נוכח מחיר הדמים הצפוי והסיכוי הקלוש להשגת היעדים, טוב יעשו אולמרט ופרץ אם ישאירו את החלטת הקבינט על הנייר

"החלטת הממשלה לתת 'אור ירוק' להרחבת המהלך ההתקפי בלבנון מחייבת להעלות לדיון ציבורי מסודר את היתרונות והחסרונות הצפויים ממהלך שכזה. הצורך מתחדד נוכח ההלם של יום הלחימה האחרון, שגבה 15 קורבנות מקרב חיילי צה"ל, עוד בטרם החל המהלך המדובר.

"אם תצלח, עשויה המערכה המתוכננת להביא לשני יתרונות: האחד, טיהור השטח עבור צבא לבנון או הכוח הרב-לאומי. זוהי מלאכה חשובה, שכל גורם אחר יתקשה מאוד לעשותה, ודאי בקריטריונים שלנו. והשני: הרחקה של איום הרקטות קצרות הטווח, אותן ממשיך חיזבאללה להמטיר במאות מדי יום, כאילו כלל לא פרצה מלחמה לפני חודש. אך גם באליה זו טמון קוץ: איש לא יתקע לידינו כי גם כשנתייצב על מצוק הליטאני או מעבר לו, במציאות של המשך לחימה, לא תתחיל מחדש הזרמה של רקטות בינוניות וארוכות טווח מסוריה ללבנון, ששוב תשוגרנה מהצד השני של קו המגע לשטח ישראל.

"אמת, כניסת מערכות נשק כאלה ואחרות תקל על חיל-האוויר להסתדר, אך משחק ה'חתול ועכבר' הצפוי אז ימשיך להתיש את תושבי הצפון ויקשה מאוד להחזיר את המפונים/מתפנים הביתה ואת החיים

"אולמרט נתק מגע", כתב נחום ברנע, הכתב הבכיר של "ידיעות אחרונות" למחרת ההחלטה להרחיב את התמרון בדרום לבנון. אולמרט לא ניתק מגע...

בצפון לסדרם. זאת, אם קשת הטווחים של קטיושות העתיד לא תהיה מאתגרת יותר ותטריד מרחבים מרוחקים אף יותר בעומק ישראל, ששכנו עד עתה לבטח. **לצד כל זאת, למהלך הנרחב המתוכנן יש השלכות שליליות רבות משמעות:**

- לוחמה ל"ניקוי" הדרום עלולה לעלות במחיר דמים קשה. גם אם יכולותיו הצבאיות של חיזבאללה נשחקו ומצויות היום בגרף יורד (האמנם?), לא יהיה זה עניין של מה בכך. זוכרים כיצד "התגלגלה" מלחמת לבנון הראשונה?
- הסיוט האמיתי: לאחר השלמת המתקפה, הלחימה בצה"ל רק תתעצם. קחו את בינת ג'ביל כמודל: לפני כשלושה שבועות התבשרנו כי היא בידינו, והנה עוד אתמול היא המשיכה לגבות את קורבנותיה, כאילו לא היינו בסביבה בכלל. חיזבאללה, ההופך כל הרוג לשהיד, לא יניח את נשקו בקלות וימשיך לזנב בכוחות צה"ל בכל מקום בו הם יפרסו.
- יימשך הירי לעבר יישובי הצפון מתוך תא השטח הכבוש. בעוד כוחותינו שוהים בכפר מרכבא, ירתה שלשום חוליית אויב מטח מרגמות שנחת בקריית-שמונה והוסיף עוד פצע למכאוביה. אם הם מצליחים לעשות זאת כיום, כשלוחמינו נמצאים בשטח, מה יקרה כאשר צה"ל יימתח עד קו החזית החדש ועורפו ידלל? תא השטח יהפוך "מסננת" אליה יחדרו לוחמי חיזבאללה מצפון וימשיכו להציק בירי תלול מסלול לעבר יישובינו.
- גם אם המהלך הצבאי יעלה יפה, בל נשלה עצמנו כי עידן חזבאללה יחלוף. לצערנו, הארגון ידע להשתקם בזמן קצר, תוך שהוא נהנה מתמיכה חומרית נרחבת מצד איראן וסוריה, וגיבוי מוראלי נלהב מצד העם הלבנוני והערבי כולו, שיראה בכך הכרח לגיטימי נוכח המתקפה הישראלית וריבוי הקורבנות הלבנונים. לא בכך תשקם ישראל את הרתעתה מול ציר הרשע.

בל נשלה עצמנו כי עידן חזבאללה יחלוף. לצערנו, הארגון ידע להשתקם בזמן קצר, תוך שהוא נהנה מתמיכה חומרית נרחבת מצד איראן וסוריה

- הסתכנות בהכנסת סוריה לעימות. עד עצם ימים אלה, סוריה הדירה רגליה מהמערכה. אולם, השתלטות על שטחים בעומק לבנון, עלולה להיתפש על ידה כאיום, ולגרום לה להחליט אחרת. זכרו את איומי שר החוץ הסורי בביירות ואת "איכות" קבלת ההחלטות בדמשק. האם יש לנו עניין בכך?! (...ועוד כלל לא חשבנו איך תגיב לכך איראן).
- מה יהיה על כוחות המילואים? עם ישראל משתבח שוב בהרבה רצון טוב של מילואיו העושים מלאכת קודש ונותנים גיבוי אזרחי-ביטחוני לממשלה. אך גם זה עלול להיות תחום בזמן. אפילו ימשיך גוף זה לשתף פעולה וישא את המטלה על כתפיו, יהיה זה לזמן קצוב, שהרי משפחות האנשים והמשק הישראלי כבר מחכים לשובם בכיליון עיניים.
- מועצת הביטחון שקועה כעת בניסיון אינטנסיבי להגיע להסדר שייתן מענה לאורך זמן. אם ישראל תחליט כעת להרחיב את הלחימה, היא תאבד את הרצון הטוב של הקהילה הבינלאומית, דווקא בעת שאופי החלטתה נוטה עדיין לטובת ישראל. אגב, אם כיום מלחמת ההסברה על דימויה של ישראל היא כמעט בלתי אפשרית, מה יהיה אז?
- לא יהיה במהלך שום תרומה להשגת המטרה הנוספת שהוצבה למלחמה - החזרת החטופים. הוא עלול רק להקשיח את עמדות חיזבאללה בסוגיה.

לא יהיה במהלך שום תרומה להשגת המטרה הנוספת שהוצבה למלחמה - החזרת החטופים. הוא עלולה רק להקשיח את עמדות חיזבאללה בסוגיה

"אין בדברים כדי לנסות להלך אימים, אלא להסתכל נכוחה. מן הראוי שראש הממשלה ושר הביטחון ינצלו את פרק הזמן שנותר כדי למנוע את מימושה וידחקו בוושינגטון להגיע במהירות להסדר מדיני, בו לכל הצדדים יהיה מה להרוויח. עם קצת תבונה והעזה מדינית, אפשר יהיה לנצל הסדר שכזה כמנוף לשינוי משמעותי עוד יותר של האזור כולו."

תא"ל (מיל') ד"ר יוסי בן ארי, לשעבר בכיר בקהילת המודיעין ומדריך ראשי במכללה לביטחון לאומי

"הגנת הפסיפס": כיצד שרד המשטר האיראני מלחמה בארצות הברית

יכולתם של משמרות המהפכה להמיר ריכוזיות וביזוריות פיקוד ושליטה בהתאם לצורך, מקזזת את יתרונן של ישראל וארצות הברית בתפיסת לוחמת אש-מנגד ממוקדת מרכזי עצבים בעזרת חימוש מונחה מדויק * המענה ל"הגנת הפסיפס" דרש גמישות תפיסתית ופעולה מקבילה בריבוי מישורים * בהתאם לכך המיקוד האמריקאי עבר בחודש יולי למצור וחנק כלכלי, תוך סיכול קינטי של יכולותיה של טהראן לפגוע בסחר העולמי

סמל אסף טל דורון*

גנרל מוחמד עלי ג'עפרי, המפקד הקודם של משמרות המהפכה ומנסח תוכנית "הגנת הפסיפס". בתמונה, מסתודד עם עלי לאריג'אני

גישת הלוחמה הא־סימטרית מול איום הייחוס האמריקאי

מאז המהפכה האסלאמית בפברואר 1979, קבע לעצמו המשטר המהפכני את ארצות הברית, מנהיגת העולם המערבי, בתור "השטן הגדול". זאת, בידיעה כי אין בכוחה של הרפובליקה האסלאמית שרק מזה קמה לעמוד בפני עוצמתה של אמריקה. מתוך כך נקטה איראן המהפכנית, מראשית ימיה וביתר שאת בעקבות הטראומה של המלחמה עם עיראק, תצורת לוחמה א-סימטרית והיברידית. "דרך המלחמה השיעית", אם תרצו, להבדיל מ"דרך המלחמה המערבית", של ארצות הברית, ישראל ומדינות אחרות שיש להן יד רמה בלוחמה קונבנציונלית קינטית.

אסף טל דורון
שירת כלוחם במלחמות "חרבות ברזל" ו"שאגת הארי"

איראן אימצה את "דוקטרינת הקיזוז" מבית היוצר של מצרים. קיזוז בכוחה של עליונות אווירית דרך הטמנת נכסים אסטרטגיים ב"ערי מנהרות". קיזוז בכוח המחץ המתמרן דרך ביזוריות וניצול חוליות גרילה הנטמעות באוכלוסייה המקומית, דרך מטעני צד, חגורות נפץ וטילי כתף, דרך הקמת כוחות שלוחים, שמשאירים "מרחב הכחשה" לטהראן. מאז המלחמה בעיראק שהסתיימה ב-1988, המשטר פעל ביתר שאת לעצב עומק אסטרטגי, להרחיק את המלחמה מהבית.

תורת המלחמה והדוקטרינה הצבאית האיראנית עוצבה כיציר כלאיים של השפעות שונות, והיא חריגה מאוד בנוף. בשונה מרוב צבאות ערב, שירשו את תורת הלחימה שלהם מהדוקטרינה הסובייטית, איראן בנתה את שלה על מסד של דוקטרינה מערבית (אמריקאית/גרמנית) שינקה השפעות של אתוס ג'יהאדיסטי שיעי.

ב-2003 השתנה המאזן האזורי. האמריקאים פלשו לעיראק וממשל ג'ורג' בוש הבן העמיד איום צבאי פוטנציאלי אמין של פלישה לאיראן. מיד עם הפלישה לעיראק, טהראן לקחה צעד לאחור בכל הנוגע למדיניות פרובוקטיבית כזאת או אחרת שוושינגטון תוכל לנצל כאמתלה לפתיחת מלחמה גם נגדה.

איראן אימצה את "דוקטרינת הקיזוז" מבית היוצר של מצרים: קיזוז בכוחה של עליונות אווירית המבוססת על מערך מטוסי קרב, בעזרת מערך בליסטי מדויק

עם הזמן הסלים המאבק בין טהראן לוושינגטון על עיראק. הריק המשילותי שנוצר מהפלת משטר צדאם חוסיין אפשר למשמרות המהפכה לחדור תחת עורה של המדינה העיראקית ולהקים סדרת מיליציות שיעיות הכפופות למרותם. תהליך הפיכת בגדאד לבת חסות של טהראן נמשך מספר שנים, ואיים במקביל להסלים את המתיחות הישירה מול ארצות הברית. כך, האיום האמריקאי הפך מוחשי מבעבר, ונעשה לתרחיש הייחוס העיקרי של משמרות המהפכה והכוחות המזוינים בכל הנוגע להיערכות למלחמה.

תורת המלחמה של גנרל עלי ג'עפרי

ב-2007 בוצעה הפיכת חצר בצמרת משמרות המהפכה: מפקד המשמרות, גנרל יחיא רחים־ספווי, תומכו של הנשיא המַהְדִּיסטי מחמוד אחמדינז'אד, הודח בידי מחנהו השמרני של גנרל מוחמד עלי ג'עפרי. האמתלה לכך הייתה עריקתו של גנרל עלירזא עסגרי, והטענה שרחים־ספווי כביכול לא הכין כראוי את הרפובליקה האסלאמית למלחמה נגד ארצות הברית או לכל הפחות לתרחיש של תקיפת מתקני

נחתים אמריקאים משתלטים על ספינת סוחר איראנית ואוכפים את המצור במצרי הורמוז

הגרעין.

ג'עפרי, בשבתו כמפקד המרכז ללימודים אסטרטגיים, הגדיר שני איומים קיומיים על הרפובליקה האסלאמית: (1) "מהפכה רכה" בהכוונה חיצונית שתוביל למהפכה עממית, (2) מתקפה צבאית אמריקאית כוללת. על יסוד זה ניסח, יחד עם התאורטיקן חסן עבאסי, את דוקטרינת "הגנת הפסיפס המבוזרת" (דֶפֶּע-י מוֹזָאֵיק-י עֶ'יֵר-י מֹתַמֶרכז) תוך שביצע למידה מערכתית ממלחמתה של איראן עם עיראק וממלחמותיה של ארצות הברית בעיראק, ביוגוסלביה ובאפגניסטן.

מאז "המהפכה בענייני הצבא" (RMA) שתפסה תאוצה בשנות השבעים והשמונים, החימוש המדויק שינה את פני המערכה. בעזרת תשלובת מודיעין־תקיפה, גישת המלחמה האמריקאית שמה דגש על עריפת הפו"ש הבכיר של המערכת היריבה וניטרול הנכסים האסטרטגיים במכת הפתיחה, כדי להכשיל אותה מכל ניסיון תגובה או מענה. מנגד, אמריקה התקשתה לתת מענה יעיל שכזה למסגרות מבוזרות כגון הטליבאן באפגניסטן. גנרל ג'עפרי הסיק, כי ריכוזיות של מסגרת לוחמת תהיה לרעתה בכל עימות קינטי מול המערכת חזקה ממנה. כל מסגרת פיקודית ריכוזית נעשתה לפגיעה מפני "מועדון הדיוק".

גנרל ג'עפרי הסיק כי ריכוזיות של מסגרת לוחמת תהיה לרעת איראן בכל עימות קינטי מול המערכת חזקה ממנה. כל מסגרת פיקודית ריכוזית הפכה לפגיעה בפני "מועדון הדיוק"

ביוני 2008 הורה ג'עפרי על ארגון מחדש של פיקוד המשמרות, השינוי המבני הגדול ביותר במבנה המשמרות מאז 1985. הפיקודים המרחביים של כוחות היבשה התחלקו מחדש ל"גייסות פרובינציאליות" (סַפֶּה-י אוֹסְטָנְהאי): 31 מפקדות נפרדות, עם תקנות להרחבת חופש הפעולה בשעת חירום. ג'עפרי ניסח גישה של פיקוד משימה (Auftragstaktik) מבוזר שנועד להיכנס לתוקף מוגבר בתרחיש של מלחמה כוללת, למקרה והפיקוד העליון של המשמרות יחוסל, כך שלא ייווצר אפקט עריפה שינטרל את יכולתם של הכוחות להשיב מלחמה שערה.

הפיקוד המבוזר תאם את התנאים הגיאוגרפיים וההיסטוריים של איראן, שביזור סמכויות בדרך כלל שיחק לידיה נגד פולשים זרים, בעוד ריכוזיות הייתה לה לרועץ, כפי שהוכח בקרב אל-קאדסיה (636 לספירה, כיבוש האימפריה האיראנית על ידי הערבים).

"הגנת הפסיפס" הלכה למעשה במלחמת "שאגת הארי"

מלחמת "שאגת הארי" נפתחה ב-28 בפברואר 2026 בסיכול משולב של מספר פגישות רמות דרג בטהראן. בתוך כך נהרגו המנהיג העליון, שר ההגנה, ראש מועצת ההגנה, מפקד משמרות המהפכה, מפקד הכוחות המזוינים ואחרים.

"הגנת הפסיפס" נכנסה לפעולה מיד. עצמאות הגייסות קיזזה מהמשמעות של אובדן הפיקוד העליון, ובטווח זמן אפסי החלו הגייסות לתקוף בטילים בליסטיים את ישראל ואת בסיסי ארצות הברית ברחבי המזרח התיכון. זאת, בשונה מ"עם כלביא", עת לקח למנגנון הצבאי כמעט 24 שעות להגיב.

בנוסף, בוצעה "הסלמה אופקית" - משתנה נוסף בתפיסת הפעלת הכוח האיראנית, שנועד להסב נזק מקסימלי לכל המרחב בתרחיש של מלחמה כוללת כדי לחבל בשרשרת האספקה העולמית. כך נחסם השיט במצרי הורמוז והחלה תקיפה בכטב"מים וטילים של מדינות המפרץ, תוך התקפות חוזרות ונשנות על מרכזי אוכלוסייה ותעשייה באיחוד האמירויות, כווית, קטאר, ערב הסעודית, בחריין, יעדים בעיראק, בירדן ועוד. במבט ראשון, "ההסלמה האופקית" נדמתה לגישת "תמות נפשי עם פלישתים" של המשטר על אובדן מנהיגו, אבל למעשה נועדה להתמקד ב"בטן הרכה" של האויב, כמו נכסים משקיים, ולמקסם לחץ. תפיסת "ההסלמה האופקית", תוך שנעזרה בין היתר בסיוע מודיעיני מבייג'ינג ומוסקבה, הצליחה להשיג פגיעות מדויקות ביעדים אמריקאיים ואחרים.

"הגנת הפסיפס" נכנסה לפעולה מיד עם תחילת מלחמת "שאגת הארי". עצמאות הגייסות קיזזה מהמשמעות של אובדן הפיקוד העליון

העובדה שהגייסות פעלו בצורה עצמאית גם הובילה לתקיפה של מדינות נוספות, שלא נתנו חסות לכוחות אמריקאיים בשטחם. לדוגמא, נורו טילים וכטב"מים לעבר סולטנות עומאן הניטרלית ונורה טיל בליסטי לעבר השגרירות האמריקאית בביירות, בלבנון. טילים נורו גם לבסיסי RAF בקפריסין, מה שהוביל את יוון להתערב בתצורה מגננתית לעזרתה. יד ביד עם התפיסה האסכטולוגית של הרפובליקה האסלאמית, השואפת לקירוב מלחמת אחרית הימים, בוצעו שיגורים לעבר אינצ'ירליק, בסיס חיל האוויר הטורקי, שמכיל ארסנל ראשי קרב גרעיניים אמריקאיים.

זרוע הים של משמרות המהפכה מימשה את התפיסה דרך הימנעות מיצירת מגע רחב עם האויב וריכוז כוחות, ובמקום זאת ביצעה מארבים ותקיפות "פגע וברח" במי המפרץ והים הפרסי/ערבי, תוך ניצול מצוקים טבעיים לאורך גדת החוף להסוואת סירות קטנות. סך הכול החזיקה זרוע הים בפרוץ המלחמה ב-1,500 כלי שיט מתחת למשקל של 10 טון, "צי היתושים".

מחסני האמל"ח וערי הטילים התת-קרקעיות פוזרו ברחבי המדינה בכוונת תחילה עבור שימושו של כל גיס במרחב הפעילות שלו. לכל מפקד גיס וקצין מבצעי בכיר מונו מראש שלושה אנשים בסדר

"הירושה" במידה וייהרגו, לצורך רציפות; פרוטוקול של ארבעה אנשים שיירשו אותו הייתה ההגדרה התקנית המינימלית. היו תפקידים שמונו בהם מראש שרשרת ירושה של שבעה אנשים. התשתיות התת-קרקעיות של המשמרות היו גם כן מכפיל כוח שכן קיזזו במידה רבה את העליונות האווירית של ישראל וארצות הברית, שרוב הזמן הצליחו רק "לפקוק" את פתחי המנהרות, אך לא להקריס את התוואי.

בכך שמלכתחילה שללו ישראל וארצות הברית פעולה קרקעית נרחבת על אדמת איראן, הם למעשה הגדירו מלחמה של אש-מנגד (כשעל השולחן נותרה האפשרות של פשיטות קומנדו על נכסים אסטרטגיים ומבצעי השתלטות על איים במפרץ הפרסי). שלילת רצף התוכניות המבצעיות שנועדו למוטט את המשטר בשבוע הראשון למלחמה, הקפיאה במידה רבה את המומנטום האופרטיבי.

"הגנת הפסיפס" כללה דפ"א לתרחיש מחמיר של פלישה קרקעית לשטח איראן (תוכנית "מוין" - תכנית גיוס עממי של המשמרות והבסיג'). היא קיימה הישרדות, אך לא ניצחון והכרעה על המסגרת האויבת. בתמורה ליצירת אורך רוח מגננתי, במישור האופרטיבי, נשללת מאיראן במידה רבה היכולת להכווין אסטרטגית את המערכה.

הנעלם עבור בעלות הברית היה הציבור האיראני. זאת, שעה שהמלחמה נועדה לפגוע במשטר העריצי ו"לשבור את מפרקתו", כך שתיסלל הדרך למהפכה עממית. גם חיסול פעילי בסיג' ברחובות טהראן בעזרת רחפנים מתאבדים לא הצליח ליצור מומנטום, בהיעדר פעולה מקיפה יותר ל"המלכת" איש אופוזיציה כאלטרנטיבה למשטר הדתי. המשמרות התחפרו במלחמת התשה של חילופי מהלומות, תוך שהם מקדישים מאמצים רבים להבטחת החזית העורפית. כלקח ממהפכות "האביב הערבי", המשטר האיראני השתלט על כל התקשורת והרשתות הממוחשבות במדינה, והשבית את רשת האינטרנט ביומה הראשון של המלחמה, לאחר שחודש קודם פרץ גם את שירותי "סטארלינק" וחסם אותם.

כרזת תעמולה עם מסרים מיתולוגיים שיעים, שמשווה את האיתוללה ח'אמנאי ל"ח'ידר", הוא עלי בן אבי טאלב, עם חרבו ד'ולפיקאר הבלתי מנוצחת. הוא משווה את ישראל וארצות הברית לפרעה ששקע במצולות ים סוף שנסגר עליו

תקיפת מאגר הדלקים שאהראן בטהראן, 14 ביוני 2025

תופעות הלוואי של "הגנת הפסיפס"

אמנם חיסולם של ח'אמנאי, פאכפור, מוסאווי, לאריג'אני ואחרים לא פגעו ברציפות הפיקוד והשליטה, אך עצם ההפעלה של "הגנת הפסיפס" מילאה יעד נסתר בתפיסת ההפעלה של משמרות המהפכה. היא שללה מההנהגה האזרחית כל סמכות וכל אחיזה במתחולל. הרפובליקה האסלאמית עברה תהליך מזורז של מעבר מתיאוקרטיה לדיקטטורה צבאית.

המנהיג העליון, מרכז הכובד של הרפובליקה האסלאמית, פורר מסמכותו כמוסד. מי שהיה ימינו של עלי ח'אמנאי, ראש המועצה העליונה לביטחון לאומי עלי לאריג'אני, לא הצליח בעצמו (לפני שחוסל) לגבור על העוצמה הפוליטית שהמשמרות קנו לעצמם בפרוץ המלחמה, ולא הצליח למנוע מגנרל אחמד וחידי למנות את מי מטעמו, מוג'תבא ח'אמנאי, ליורש לאביו, כחותמת גומי עבורו. מזכר ה-ISW (המכון האמריקאי לחקר המלחמה) ב-18 באפריל 2026 קבע: "דינמיקה זו משקפת, ככל הנראה, את מעמדו של וחידי, את מערכות היחסים שלו ואת שליטתו בגורמים הצבאיים של משמרות המהפכה - גורמים שאפשרו לו להפעיל סמכות משמעותית בתהליך קבלת ההחלטות, בהשוואה לבכירים אחרים במשטר, כגון קאליבאף. וחידי מחזיק כיום בעמדה המשפיעה ביותר במשטר, למעט זו של המנהיג העליון, אשר על פי הדיווחים פצוע קשה או מנוטרל".

יתרה מכך, אובדן המנהיג העליון כמפשר והמאזן וכסמכות המוסכמת העליונה החמירה את הפערים בין הפלגים השונים בצמרת המשטר. הדברים נעשו מובהקים בשאלת המשא ומתן, נוכח הפערים בין שר החוץ עראקצ'י ויו"ר הפרלמנט קאליבאף, לאחמד וחידי, בהם האחרון שמר, למעשה, את סמכות קבלת ההחלטות האחרונה. ראש ה-DNI האמריקאית בשעתו, טולסי גבהארד, פנתה לגנרל וחידי (בתיווך נשיא כורדיסטן העיראקית, נצ'ירוואן ברזאני), מתוך הערכה שהוא מקבל ההחלטות בעוד הנושאים והנותנים, עראקצ'י וקאליבאף, פחות/אינם רלוונטיים בגיבוש ההחלטות האיראניות. כלפי חוץ הציגו המשמרות עמדה נוקשה נגד המו"מ עבור קהל הבית שלהם, אך בדלתיים סגורות אמר וחידי לברזאני: "אנחנו מעדיפים לפתור את המשבר הזה באמצעות משא ומתן". כאשר דבר המגעים נחשף, היה בהם משום מבוכה רבה לצמרת המשטר.

ביזור הסמכות היקשה כאמור פרקטית על ריכוז המאמצים של המשטר החדש. הפיצול והעצמאות של הגייסות נתנו דרור גם

בית זיקוק איראני. האמריקאים רצו להימנע מפגיעה במשק האנרגטי כדי לא לתת כלי למשטר להסית את דעת הקהל נגד ארצות הברית

לשאיפותיהם של מפקדי שדה קנאים מוכי אידיאולוגיה מהדית. האכיפה והמרות של מסגרת פיקודית עליונה על הגייסות נעשתה מוחלשת, מה שיכול להתבטא במפקד גיס סורר המסרב לקבל את דין הפסקת האש, או פותח במתקפה על מדינה שאין בכוונתה של טהראן לפעול נגדה. מבחינת גנרל ג'עפרי, עדיפה הייתה אפילו התפוררות המדינה לכנופיות חמושות שנושאות את הדגל, מאשר כניעה והתפרקות של המשטר. מתוך כל האמור לעיל הרי שמיד עם הפסקת האש ב-8 באפריל, ועם חתימת מזכר ההבנות ב-14 ביוני, ההיררכיה השלטונית החדשה שנוצרה ביצרה את סמכותה. גנרל וחידי עמד על משוואת התגובה לכל פעולה ישראלית נגד תשתיות חזבאללה בדאחייה בירי בליסטי מאיראן, כפי שעמד על המשך המצור שיזם אדמירל תַּנְגְּסִירִי במצרי הורמוז. בכך הוכיח את כוחו מול שאר מוקדי הכוח, בהם הממשלה והמג'לס, ותקע טריז בין ישראל לארצות הברית, תוך שניצל את נסיגתה ממטרותיה הראשוניות. החתימה על מזכר ההבנות, נתפסה ברבים כהודאה בהפסדו של הבית הלבן.

לכל מפקד גיס וקצין מבצעי בכיר מונו מראש שלושה אנשים בסדר "הירושה" במידה וייהרגו, לצורך רציפות; פרוטוקול של ארבעה אנשים שיירשו אותו הייתה ההגדרה התקנית המינימלית

במרבית המקרים, ניכרה רציפות פיקודית ומרות תקינה. מעשה מעיד הוא התיאום בין וחידי לפילדמרשל עסים מוניר (ראש המטה הכללי הפקיסטני, "מחזיק המושכות" במדינה בפועל), באשר להוצאתה של סעודיה ממעגל האש. הדבר נקשר בהסכם בדבר חברת קש ששיחקה לכיסם הפרטי של שני הגנרלים, ואיראן קיימה את חלקה ולא תקפה את ריאד - (אך את זה עשו החותים...).

בצעד נוסף לביצור מרותם ושליטתם של המשמרות, ובפרט של סיעת "מנצורון" אליה משתייך וחידי, יצאה הודעה רשמית ב-10 באוגוסט על מינויים חדשים בצמרת. מפקדת ח'אתם אלאנביאא' אוחדה למעשה עם המטה הכללי של הכוחות המזוינים, ובכך אוחדו מטות בניין הכוח והפעלתו בשגרה והפעלת הכוח בחירום. מוחמד באקר ז'ולקאדר הוחלף כמזכיר המועצה העליונה לביטחון לאומי בגנרל מוחסן רזאאי, בכיר סיעת "מנצורון", יועצו של מוג'תבא ח'אמנאי.

הרפובליקה האסלאמית עברה תהליך מזורז מתיאוקרטיה לדיקטטורה צבאית. המנהיג העליון, מרכז הכובד של הרפובליקה האסלאמית, פורר מסמכותו כמוסד

אבל השתלטות המשמרות על מפתחות הכוח אין משמעה אחדות דעים. אמנם ניכרה מרות במרבית המקרים, אך זליגה ממנה הספיקה כדי לנפץ את המאזן האסטרטגי: שינויי גברא בצמרת המשטר נתנה פתח גם לקנאים. חוסיין טַאאֶבּ, לשעבר מפקד ארגון המודיעין של משמרות המהפכה, שב לעמדת כוח מפאת קרבתו למוג'תבא ח'אמנאי. טַאאֶבּ הצליח להכווין מאחורי הקלעים את תקיפת מכולות הסוחר במצרי הורמוז ב-7 ביולי, הפרה של מזכר ההבנות שהובילה להתפרקות הפסקת האש. לא מפקד המשמרות ולא המועצה העליונה לביטחון לאומי היו מודעים לתקיפה מבעוד מועד.

גנרל אחמד וחידי, מפקד משמרות המהפכה, איש סיעת "מנצורין". אכף את מדיניותו על הנשיא ויו"ר המג'לס. הדרך היחידה לעקוף את סמכותו היא דרך לשכת המנהיג

הנה אם כן תוצר לוואי חריף של "הגנת הפסיפס", שכן הדבר התאפשר דרך הגדרת נהלי פתיחה באש מקלים בסמכותם של מפקדי שדה. טַאאֶבּ הוציא הנחיה למפקד שדה מלשכתו של המנהיג העליון, דרך קשריו והשפעתו, תוך עקיפת כל שרשרת הפיקוד. מתוך כך ייתכן שמינויו של רזאאי למזכיר המועצה העליונה לביטחון לאומי כחודש לאחר מכן, על מקומו של ז'ולקאדר, נועד לעצב ציר סמכות מרכזי שיאזן את החיכוכים בצמרת, וישלול מטַאאֶבּ גישה עוקפת ללשכת המנהיג.

התברר, שיכולתם של משמרות המהפכה להמיר "מודוס אופנרדי" דינמי של ריכוזיות וביזוריות פיקוד ושליטה בהתאם לצורך, מקזזת את יתרונן של ישראל וארצות הברית בתפיסת לוחמת אש-מנגד ממוקדת מרכזי עצבים בעזרת חימוש מונחה מדויק. אבל, ללא ספק היא פתחה סדק שהביא להתפרקות השורות, כפי שהוכיח חוסיין טַאאֶבּ, שביוזמה נקודתית הצליח להפיל מגדל אסטרטגי שנבנה במשך שלושה חודשים, ונותר מגדל קלפים מרוסק.

המענה ל"הגנת הפסיפס" דרש גמישות תפיסתית ופעולה מקבילה בריבוי מישורים. בהתאם לכך המיקוד האמריקאי עבר בחודש יולי למצור וחנק כלכלי, תוך סיכול קינטי של יכולותיה של טהראן לפגוע בסחר העולמי. זאת, תוך יצירת שליטה מבצעית על הורמוז וחיפוש נתיבים עוקפים להפחתת התלות בו.

*** המאמר נכתב ב-24.9.2026**

ריגול איראני ככלי במלחמת התודעה של איראן נגד החברה בישראל

בראיה כוללת, הנזק הביטחוני המצרפי של פעילות 156 ה"מרגלים" שגייסה והפעילה איראן, הוא מצומצם, זניח וחסר משמעות ואין בכל אלה כדי בעיה ביטחונית של ממש * הנזק האמיתי נמצא ביכולת של המודיעין האיראני להבין את הקלות בה ניתן לגייס ישראלים לרגל נגד מדינתם, בעת מלחמה, בנושאים הקשורים למלחמה ולכוחות הלוחמים * נכונות ישראלים לרגל לטובת המודיעין האיראני בעת מלחמה היא בלתי נתפסת ומרימה לכולנו דגל אדום בוהק * מטרידה במיוחד יכולת טהראן לגייס "מרגלים", שהיו מוכנים לבצע משימות חיסול של קברניטי המדינה ומפקדי צה"ל

אל"ם (בדימ'), עו"ד שמעון (סיימון) לביא

רקע

המודיעין האיראני מקיים מלחמת תודעה מודיעינית נגד ישראל באמצעות גיוס "מרגלים", לרבות בעלי נתינות כפולה. אפיון דרך הגיוס והפעלה מרמז בבירור כי הוא נעשה מראש ובכוונת מכוון, על מנת לגרום לחשיפתם כ"מרגלים" הניתנים להפקרה והזנחה.

לאחר שאיתר נקודות תורפה בחברה הישראלית, בחר המודיעין האיראני בדרך זו על מנת לפגוע בחוסן ובלכידות הישראלית, במורל הציבור, ולגרום לערעור החברה הישראלית. זהו חלק ממלחמת תודעה אותה הוא מנהל נגד ישראל.

הצלחת גורמי הסיכול, שבראשם שירות הביטחון הכללי, בחשיפת "מרגלים" אלה, זמן קצר (כחודש-חודשיים) לאחר תחילת הפעלתם, ראויה לציון ולשבח. על פי פרסומים גלויים בלבד (נכון ל-6 באוקטובר 2026), **מאז 2019 גויסו ונחשפו, 156 ישראלים שהופעלו כ"מרגלים"**, ששברו טאבו שאין משתפים פעולה עם האויב. עם זאת, יתכן שבמלחמת התודעה זו, חשיפת המופעלים הללו משרתת דווקא את המודיעין האיראני ומשחקת לידיו.

שמעון לביא
שירת במערך ביטחון המידע במחקר מודיעין אויב, חשיפה, מבצעים מיוחדים של הונאה, ל"פ, תחקור בהיפנוזה ושבים

בשירותי המודיעין המערביים מכונים מרגלים כאלה Low Level Agents או Disposable Agent.

אזהרה שפרסם אגף הסייבר הלאומי. האיראנים הצליחו לגייס לפחות 156 ישראלים כ"מרגלים". הנזק האמיתי – הקלות שבה יכולים האיראנים לגייס ישראלים לבגוד במדינתם

ראשית הפעילות

מאז 2019 מפעילה איראן חזית לוחמה-תודעתית כנגד החברה בישראל, אותה גיבשה בדרך של ניסוי ותעייה, על בסיס תורת הפעלה מודיעינית של המודיעין הרוסי. עד 2019 לא הייתה ישראל יעד מרכזי לריגול איראני. עד אז, נפלו בידי איראן שני מרגלים, שלמעשה התנדבו לשורותיהם: האחד, נחום מנבר, שהורשע ב-1998 בסחר בנשק וחומרים אסורים ונדון ל-16 שנות מאסר. השני, ד"ר גונן שגב, שהיה שר בממשלת ישראל והורשע בעוון הברחת סמים. לאחר שרישיונו כרופא נשלל בשל כך, ולאחר ריצוי עונשו, שגב עבר לאפריקה שם התנדב לשרת את המודיעין האיראני. הוא מסר לאיראנים מידע בעל ערך אסטרטגי וניסה לדרדר ישראלים נוספים לרגל. שגב הורשע בשנת 2019 ונדון ל-11 שנות מאסר.

יתכן שפרשת גונן שגב ומבצע ה"מוסד" להבאת ארכיון הגרעין האיראני (2018), עוררו את המודיעין שם לפעול לאיסוף מידע על ישראל. עד אז הוא ניזון ממודיעין שהתקבל מחיזבאללה וחמאס

יתכן שפרשת גונן שגב ומבצע ה"מוסד" להבאת ארכיון הגרעין האיראני (2018), עוררו את המודיעין שם לפעול לאיסוף מידע על ישראל. עד אז הוא ניזון ממודיעין שהתקבל מחיזבאללה וחמאס. המודיעין האיראני הוא שעמד מאחורי בניית יכולות המודיעין של חיזבאללה: בכסף, אמצעים, שיטות עבודה, הדרכה והכוונה. כך היה במידה פחותה יותר גם ביחס למודיעין חמאס.

ב-2019 החל המודיעין האיראני לפעול ישירות נגד ישראל באמצעות שני ארגוניו - מיניסטריון המודיעין והביטחון (MOIS) וזרוע המודיעין של משמרות המהפכה (IO-IRGC). בכך, ניתן להבחין **בארבעה שלבי פעולה:**

השלב הראשון החל בשנת 2019 - הפעלה מהוססת וחסרת ביטחון, בניסיון להקים בחברון שלוחה חשאית של ערבים תושבי יהודה ושומרון, שהופעלה מירדן. מהר

מאוד התחוור לאיראנים כי נגישות סוכני השלוחה למידע משמעותי מוגבלת וזניחה ביותר. סיכול פעילות השלוחה ומעצר פעיליה על ידי שב"כ, הוביל לסגירתה ולזניחת דרך פעולה זו.

בשלב השני, פנה המודיעין האיראני בשנת 2021 לגייס מרגלים ישראלים ולהפעילם ישירות, בדוקטרינת הריגול הקלאסי. דוגמה לכך היא גיוסו של מוטי ממן, בן ה-73 מאשקלון. ממן, בעל רקע עברייני, שירת בצעירותו בגולני כחובש קרבי. ילדיו שירתו במלחמת "חרבות ברזל" בצה"ל, לרבות בתו, ששירתה בחיל האיסוף הקרבי. ממן ביקר מספר פעמים באיראן לצורך גיוס, הדרכה ואימונים. הוא נחשף ונדון בשנת 2024 לעשר שנות מאסר.

"מרגלים" ברמה ירודה, או "מרגלים" ברי הפקרה?

השלב שלישי הוא פעילות הממומשת על ידי המודיעין האיראני עד היום - מלחמת תודעה נגד ישראל, תוך אימוץ דוקטרינת הפעלה של המודיעין הרוסי באירופה: החל משנת 2012, מפעילים הרוסים שם "מרגלים", בשיטה המכונה במערב בבוז Low Level Agents או: Disposable Agents וגם: Pocket Money Agents. היינו, "מרגלים" ברמה ירודה, ברי-הפקרה, תמורת "דמי-כיס" פעוטים.

גיוס "מרגלים" ללחימת תודעה עקיפה נעשה בדרך כלל על ידי דרדורם בסולם הקצנה, צעד אחר צעד. לאחר שאותם ישראלים יצרו קשר כמחפשי עבודה, עם פרופיל פיקטיבי של המודיעין האיראני הצעד הראשון היה בחינת קיום רגשות טינה ונכונות לפעילות. הם נדרשו לצלם ולשלוח למפעיל האיראני תמונות המעידות שריססו כרזות, הבעירו פתקי טינה, שרפו מדי צה"ל, וכו'. בצעד השני, הם נדרשו לבצע משימות בעלות אופי תודעתי, כמו תליית כרזות נגד המדינה, הממשלה, נגד אישי ציבור וממסד ואף לנסות לגייס אנשים נוספים, כמסייעים לפעילותם.

גיוס "מרגלים" ללחימת תודעה עקיפה נעשה בדרך כלל על ידי דרדורם בסולם הקצנה, צעד אחר צעד. לאחר שאותם ישראלים יצרו קשר כמחפשי עבודה, עם פרופיל פיקטיבי של המודיעין האיראני

על מנת לתת לפעילותם נופך מודיעיני, הם נדרשו כצעד הבא לקנות - במימון האיראנים - אמצעי מודיעין-לכאורה, כמו מצלמות וטלפונים ניידים לביצוע תקשורת חשאית. על בסיס האמצעים שנרכשו, נדרשו המרגלים לבצע משימות מודיעיניות: ריקון משלשי מודיעין (DLB), להטמין בהם אמל"ח, טלפונים, וכו', לבצע שליחויות מודיעיניות, ועוד. לצעד זה ייעוד נוסף - להציג ל"מרגל" כי קיימים מלבדו "מרגלים" נוספים, המשתפים פעולה עם המודיעין האיראני וכי אינו בודד. צעד זה הוא בחינת נכונות המופעל להקצין פעולותיו - האם הוא מוכן לשרוף מכוניות, להצית יערות, להטיל רימוני יד, או אף לחסל בכירים ישראלים.

הדרדור בסולם המשימות לא לווה בכל הכשרה לפעילות חשאית מודיעינית. הפעילות לאיסוף מידע הייתה חובבנית ונועדה למטרה תודעתית. חיפוש אתרים למקם משלשים מודיעיניים, איתורם וקביעתם נעשה באופן לא ראוי ולא מקצועי וממילא לא יכלו לשמש כמשלשים מבצעיים חשאיים להטמנת אמל"ח וריקונם. הכל למראית עין. שליחת ה"מרגלים", לרבות סיירים-מדווחים (Reconnaissance and Report Agents) נעשתה ללא כל הכשרה והדרכה.

חוסר-הסימטריה בין העדר כל הכשרה מודיעינית לאיסוף מידע, לבין סוג משימות האיסוף והצי"ח (ציון ידיעות חיוניות) שהוטלו על ה"מרגלים", מוכיח את הכוונה התודעתית. ל"מרגלים" לא היה כל ידע ו/או הכשרה לאסוף מידע על מתקנים גרעיניים ואסטרטגיים: תחנת הכוח "אורות-רבין" בחדרה, בסיסי צה"ל, מיקומי סוללות "כיפת ברזל", מיקומי פגיעה של טילים בליסטיים וכטב"מים, והנזק שגרמו (BDA). הם נדרשו לתת מידע על אישי ציבור, כמטרות למבצעי חיסול, בהם ראש הממשלה, ראש השב"כ, מדעני גרעין, אנשי ביטחון, עיתונאים, ועוד. המשימות הללו היו כולן לא ראליות, ולמעשה - כסות למטרה האמיתית של הנדסת תודעה.

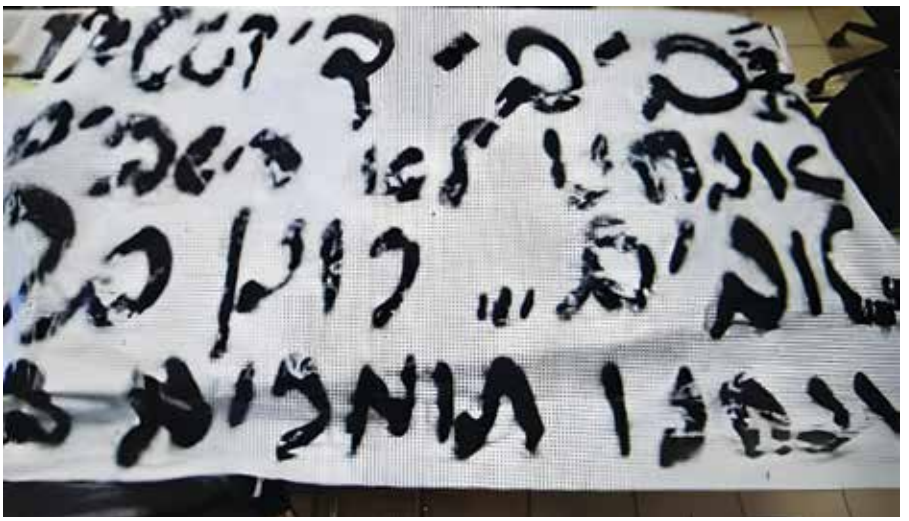
מתוך 156 "מרגלים" על 106 (68%) הוטלו משימות איסוף מודיעין וצילום. על חלק מהם (96, כ-62%) הוטלו גם משימות חופפות כמו שליחויות, עיצוב תודעה, לוחמה פסיכולוגית, חבלה ואף חיסולים. משימת גיוס "מרגלים" נוספים הוטלו על 15

דוקטרינת ה"מרגלים ברמה ירודה", או "מרגלים ברי הפקרה", מקורה במודיעין הרוסי. היא מיושמת באירופה מאז 2012 ונמשכת עד כה

סרטון הסברה שהוציאה המשטרה הממחיש את הדרך הקלה שבה מצליחים האיראנים לגייס ישראלים. צילום: דוברות המשטרה

השר לשעבר גונן שגב. מסר לאיראנים מידע בעל חשיבות אסטרטגית. נדון ל-11 שנות מאסר

שלט שהכין חשוד בריגול. המטרה – פגיעה בתודעה. צילום: דוברות המשטרה

פעילים (כ-7%). ערוב סוגי המטלות מצביע על חוסר המקצועיות של ההפעלה. יצוין כי משימות חיסול הן מורכבות במיוחד ומחייבות כמובן היערכות בלתי שגרתית. ודאי שלא נהוג לערב בהן פעילות של איסוף מל"מ לצרכי צי"ח אחרים. דוקטרינת ה"מרגלים ברמה ירודה", או "מרגלים ברי הפקרה", מקורה במודיעין הרוסי. היא מיושמת באירופה מאז 2012 ונמשכת עד כה. במאמר ב-International Center for Defense and Security מספטמבר 2026, נטען כי המודיעין הצבאי הרוסי הפעיל מרגלים כאלה נגד מטרות יהודיות בצרפת: זוג אזרחים מולדבים נעצרו ב-31 באוקטובר 2023 בפריז, לאחר שריססו סמלי מגן דוד על מבנים של הקהילה היהודית. ב-13 במאי 2024 נעצרו בפריס שלושה אזרחי בולגריה, לאחר שריססו כרזות של כפות ידיים אדומות ליד אתר הנצחה לשואה בעיר. העיתונות באירופה מזהירה כי למרות שמטרת הפעלות רוסיות אלה היא תודעתית, דוקטרינרית הן עלולות לקדם "מרגלים" כאלה לקבל משימות משמעותיות יותר.

ל"מרגלים" לא היה כל ידע ו/או הכשרה לאסוף מידע על מתקנים גרעיניים ואסטרטגיים

מול ישראל, המודיעין האיראני יוצר קשר ישיר בין המפעיל ל"מרגל", תוך שהוא מעדיף יהודים על פני ערבים. התגמול הכספי של ה"מרגלים" מבוצע מידית, עבור כל משימה, בסכומים פעוטים במטבע קריפטו, על מנת להקשות על זיהוי השולח. ערוצי הגיוס הם בפרופילים בדיוניים (כמו: Sarah Popi, Itamar201020, קבוצות טלגרם כמו "VIP People's Army", "Employment"), אתרי היכרויות, אתרי עבודה, פישינג בלינקדין, פלטפורמות מזויפות סביב נושא החטופים "Tears of War", "BringHomeNow", וכיו"ב.

השלב הרביעי - "בני ארץ". ביוני 2026 החל המודיעין האיראני בשיטת פעולה חדשה, המסוכנת ביותר: התחזות לעמותות ימניות פיקטיביות, הפועלות לכאורה בישראל "להצלת האומה". מדובר במעבר לדוקטרינה של תקיפה תודעתית ישירה. המפעילים האיראנים, הקשובים לפעילות ארגונים בישראל ולתגובת השלטונות לפעילותם, מכווינים את אנשיהם בארץ לבצע פעילויות בהן סממנים של הפרת חוק, פגיעה בפרטיות, הטרדה, הכפשה ואף בריונות. בפועל מדובר באימוץ שיטות פעולה של ארגונים אגרסיביים, תוך שימוש בתכנים של ארגונים קיצוניים. הביטוי לשינוי היה הפעלת עבריין מורשע תושב באר שבע, בשם אסף ישראל אריה, בן 28. הוא גויס במעטה של ארגון ימני קיצוני ישראלי המכונה "בני ארץ", המחפש אחר פעילים לבצוע מבצעים ממשיים.

פילוח הגילאים של ה"מרגלים" מלמד כי כוח העבודה במשק (גילאי 18-49) מחפש מקורות להכנסה קלה ומהירה (עשרות עד מאות דולרים בלבד), ומה קל יותר מלהקיש על המקלדת ברשתות החברתיות כדי להשיג זאת

הנזק הבטחוני

איסוף מידע בלתי מסווג מסייע למודיעין האיראני, כפי שנעשה על ידי החמאס, ערב מתקפת השבעה באוקטובר. נחשפו מערכות ואמצעים, כמו צילומים חלקיים של תאי השליטה של "כיפת ברזל"; ציון מדויק של אתרי נפילת טילים בליסטיים וכטב"מים; הערכת נזקים שנגרמו בעקבות תקיפות (BDA); או מידע על בסיסי צה"ל. בראיה כוללת, הנזק הביטחוני המצרפי של פעילות 156 ה"מרגלים" הוא מצומצם, זניח וחסר משמעות. אך אין בכל אלה כדי בעיה ביטחונית של ממש. הנזק האמיתי נמצא ביכולת של המודיעין האיראני להבין את הקלות הבלתי נסבלת בה ניתן לגייס ישראלים לרגל נגד מדינתם, בעת מלחמה, בנושאים הקשורים למלחמה ולכוחות הלוחמים. חמורה במיוחד ההכרה כי לאותם "מרגלים" יש בני משפחה וחברים, הנלחמים באותה עת ועלולים להיפגע מ"פירות המידע" שסיפקו המרגלים למפעיליהם האיראנים. מטרידה במיוחד יכולת טהראן להבין את הקלות הבלתי נסבלת של "מרגלים", שהיו מוכנים לבצע משימות חיסול של קברניטי המדינה ומפקדי צה"ל.

מודעות זו של המודיעין האיראני את המתרחש בחברה בישראל, היא הנזק האמיתי.

דניאל כי טוב. חשוד שהתבקש בין השאר לצלם את ביתו של ראש השב"כ, רונן בר

פילוח סטטיסטי של קבוצת ה"מרגלים"

מכלל 156 ה"מרגלים" שגויסו החל בשנת 2019, 130 גויסו בין 2004 ל-2026. לא בכדי שטף הגיוס גבר בשנת 2024: הייתה זו שנת מפנה בעימות הישראלי-איראני, שהפך להתגוששות צבאית דו-צדדית מתמשכת: בראשון לאפריל 2024 חיסלה ישראל בדמשק את מוחמד רזא זאהדי ובכירים נוספים מ'כוח קודס'. בתגובה, ב-14 באפריל איראן תקפה לראשונה את ישראל בירי טילים וכטב"מים. ושוב, בתגובה, ב-19 באפריל תקפה ישראל באיספהן. בהמשך, ב-31 ביולי חיסלה ישראל את איסמעיל הניה בטהרן וב-27 בספטמבר את מנהיג חיזבאללה חסן נסראללה בביירות. בעקבות חיסול נסראללה תקפה איראן ב-1 באוקטובר את ישראל בטילים בליסטיים וכטב"מים. ישראל הגיבה ב-26 באוקטובר בתקיפת מטרות הגנה אווירית ואתרי יצור טילים.

נראה שהמעבר לעימות צבאי נרחב, הוא שגרם לרשויות האיראניות להאיץ גיוס "מרגלים" בישראל.

גילאים: פילוח הגילאים של ה"מרגלים" מלמד כי כוח העבודה במשק (גילאי 18-49) מחפש מקורות להכנסה קלה ומהירה (עשרות עד מאות דולרים בלבד), ומה קל יותר מלהקיש על המקלדת ברשתות החברתיות כדי להשיג זאת. מכלל ה"מרגלים" עשר היו נשים ו-20 ילדים ובני נוער מתחת לגיל האחריות הפלילית. אין אלא לתהות: היכן הפיקוח ההורי על הילדים?! ובכן, זו שאלה שלתשובה לה יש ודאי שורשים סוציולוגיים עמוקים, הצומחים בעת הזו ברבדים השונים של החברה הישראלית. עם כל חשיבותם הרבה, אין הם מעניינו של מאמר זה.

הנתונים המדאיגים ביותר נוגעים למגויסים במערכת הביטחון: 50 מכלל ה"מרגלים" שירתו בצה"ל (32%), ומחציתם של אלה (26 מגויסים), בחיל האוויר

מערכת הביטחון: יצוין כי חלק מהורי המגויסים הם נורמטיביים: במשפחה אחת ההורים הם עובדי תעשייה ביטחונית ובאחרת - האם עצמה סייעה לבנה במלאכת הריגול... הנתונים המדאיגים ביותר הם אלה הנוגעים למגויסים במערכת הביטחון: 50 מכלל ה"מרגלים" שירתו בצה"ל (32%), ומחציתם של אלה (26 מגויסים), בחיל האוויר. נראה שחיל זה נמצא במרום הצי"ח האיראני, בשל היותו גורם איום מרכזי מבחינתם. שני "מרגלים" שירתו בחיל הים, שניים במודיעין הצבאי, ושניים היו עובדי ממשלה ורשות מקומית.

ערביי ישראל: מידע נוסף העולה מהפילוחים הסטטיסטיים, הוא מיעוטם היחסי של "מרגלים" בקרב ערביי ישראל. בסך הכל גויסו 36 ערבים. בשנת 2019 גייס המודיעין האיראני עשרה ערבים ושיעור המגויסים מאז הלך ופחת משמעותית, עד שנת 2023. בשנת 2024 חלה "התעוררות", עת גויסו שבעה "מרגלים" מהמגזר הערבי ועוד שמונה בשנת 2026 (לא ידוע על גיוסים בשנת 2025).

מדובר בתופעה המחייבת מחקר נפרד, שכן אין ספק כי בני החברה הערבית משוטטים אף הם ברשתות החברתיות ואף בקרבם יש מי שמחפש להשתכר בקלות מ"עבודות מזדמנות". ברור כי פרטים בחברה הערבית פעילים גם ברשתות חברתיות בשפה הערבית ויתכן כי המידע הגלוי על כך מוגבל. עוד אפשר, שאנשי החברה הערבית יותר חשדניים לנעשה ברשתות חברתיות, מסתירים נוכחות כיוון שחוששים כי פועלים בהן גורמים ביטחוניים ישראליים, העלולים להטמין להם פח ומלכודת.

תגמול: על פי הנתונים שפורסמו, התגמול הכולל ששילם המודיעין האיראני ל"מרגלים" הישראלים מאז 2019 ועד 2026 (כולל), עמד על 2.5 מיליון דולר בלבד. מדובר בסכום פעוט, במונחי ריגול ומלחמת תודעה, המצביע על קו-מחשבה איראני ברור: עד כמה זול וקל לגייס ישראלים כ"מרגלים" למימוש המטרה של פגיעה בחוסן החברה הישראלית, לכידותה ונחישותה.

במשפחה אחת ההורים הם עובדי תעשייה ביטחונית ובאחרת - האם עצמה סייעה לבנה במלאכת הריגול...

גזרי דין: עד כה פורסמו 14 גזרי דין, האחרון בהם של אלכסנדר גרנובסקי מפתח תקווה, עליו נגזרו 13.5 שנות מאסר. ב"צמרת" רשימת גזרי הדין, בחתך משך תקופות המאסר ניצבים ה"מרגלים" היהודים. כך, בני רבייב נדון ל- 28 שנות מאסר, נחום מנבר נדון ל-16 שנים, גונן שגב ל-11 שנים. שני "מרגלים מתנדבים" יהודים, דורון בוכובזה (הנדסאי חשמל, בן 30) ואלימלך שטרן (תלמיד ישיבה חרדי, בן 22) נדונו כל אחד לשלוש שנות מאסר. בקרב ה"מרגלים" הערבים, אבו אלהיג'א נדון ל-4.5 שנות מאסר; ויעקוב אבואלג'יעאן נדון לשנה אחת בלבד. מספר שנות המאסר שנגזרו בתקופה הנדונה כאן בקרב ערביי ישראל, עומד ביחס הפוך למספר שנות המאסר שנגזרו על עברייני ריגול ערבי בשנים 1948-2000. ממוצע מספר שנות המאסר שהושתו על "מרגלים" ישראלים לטובת איראן היא גבוהה יחסית (8.3 שנים), בדומה למספר הממוצע של שנות המאסר שנגזרו על מרגלים לטובת המודיעין המצרי (9.9 שנים), בעת שפעל נגד ישראל.

תמונת הפרופיל הפיקטיבי של מגייס איראני שמציג עצמו בשם ראמבוד נמדר, צעיר יהודי איראני שרוצה לעלות לישראל ומחפש קשר עם ישראלים. הוא הצליח לגייס חמישה ישראלים למשימות שונות

אלימלך שטרן, צעיר חרדי מראש העין. טען שלא ידע שמדובר בסוכן זר. נדון לשלוש שנות מאסר

לסיכום: המאמר מבוסס אך ורק על נתונים גלויים, שלמרות חלקיותם יש בהם כדי לשקף את התופעה. יש לשבח את שירות הביטחון הכללי על חשיפת פעילויות הריגול וסיכולן. עם זאת, **החשיפה והסיכול אינם מענה למלחמת התודעה שמנהל המודיעין האירני נגד ישראל, אלא דווקא משרתים אותו. מהנתונים עולים סממנים סוציולוגיים-פסיכולוגיים מדאיגים מאד שנשזרו בדמות החברה הישראלית. נראה שבהחלט נסדק מה שהיה בעבר טאבו מוחלט. תופעה כמו נכונות ישראלים לרגל לטובת המודיעין האיראני בעת מלחמה היא בלתי נתפסת ומרימה לכולנו דגל אדום בוהק.**

רחפני חיזבאללה: הפתעה טכנולוגית, או כשל בהערכת המודיעין?

הרחפנים לא היו סוד מודיעיני * ההערכה הייתה שהם ימשיכו לשמש אמצעי מסייע בלבד * בפועל הם הפכו למרכיב מרכזי במערכת הלחימה של חיזבאללה * במשך שנים התמקדו הערכות המודיעין באיומים המסורתיים של חיזבאללה: מערך הרקטות, הטילים המדויקים, טילי הנ"ט, כוח "רדואן" ופעילים מרכזיים בארגון * הלקח המודיעיני המרכזי אינו רק הצורך לאסוף מידע טוב יותר, אלא בעיקר לפתח יכולת טובה יותר לזהות מתי שינוי טכנולוגי הופך למהפכה מבצעית

ד"ר אבנר ברנע

מימין, רחפן מונחה סיב אופטי, חסין מפני מערכות שיבוש. משמאל, רחפן נפץ סמוך מאוד למסוק חיל האוויר. צה"ל הופתע מהשימוש ברחפן הזה ולא מעט לוחמים נפגעו בדרום לבנון מהשימוש שעשה בו חזבאללה

רקע

מלחמת "חרבות ברזל" חשפה מציאות חדשה בשדה הקרב: הרחפנים הפכו מאמצעי עזר טקטי לנשק מרכזי בידי ארגוני טרור. חיזבאללה הצליח לשלב רחפנים לצורכי איסוף מודיעין, הכוונת אש ותקיפות מדויקות נגד בסיסי צה"ל, מערכות הגנה וכוחות לוחמים. הישגים אלה מעוררים שאלה מודיעינית מרכזית: האם מדובר בהפתעה מודיעינית, או שמא בכשל עמוק יותר - כשל בהערכת המשמעות המבצעית של מידע שהיה ידוע במשך שנים?

התשובה העולה מן הפרסומים הפומביים מורכבת. בניגוד להפתעות מודיעיניות קלאסיות, דוגמת מלחמת יום הכיפורים, קשה לטעון שישראל לא ידעה על תוכנית הרחפנים של חיזבאללה. מערכת הביטחון עקבה במשך שנים אחר הסיוע האיראני, תהליכי הייצור, האימונים והניסויים, ואף הכירה בשימוש המבצעי שעשה הארגון ברחפנים בזירה הסורית. גם מבקר המדינה התריע כבר בשנת 2021 על פערים משמעותיים במוכנות הלאומית לאיום זה. יתר על כן, גם ראש הממשלה נתניהו הזהיר פומבית בנושא כבר ביוני 2018, אז הגדיר את הרחפנים כ"סיוט אמיתי". לפיכך, הבעיה לא הייתה מחסור במידע אלא בהערכת משמעותו ובהפיכתו להיערכות מבצעית מתאימה.

אבנר ברנע
חוקר במרכז לחקר הביטחון הלאומי באוניברסיטת חיפה. לשעבר בכיר בשב"כ.

במהלך הלחימה התברר כי חיזבאללה פיתח תפיסת הפעלה מתקדמת, שבה הרחפנים אינם עוד אמצעי משלים אלא מרכיב מרכזי בלחימה. הם שימשו לאיסוף מודיעין בזמן אמת, לאיתור ריכוזי כוחות, לתקיפות מדויקות ולהפעלת לחץ מתמשך על מערכי ההגנה של צה"ל. בכך הצליח הארגון לשבש את חופש הפעולה של הכוחות ולהמחיש כיצד כלי טיס זולים ופשוטים יחסית יכולים ליצור השפעה מבצעית ואסטרטגית משמעותית.

מנקודת מבט מודיעינית, זה היה כנראה בראש ובראשונה כשל הערכתי (Assessment Failure) ולא כשל איסופי (Collection Failure) . המידע היה קיים, אך מערכת המודיעין לא ייחסה משקל מספק למשמעותו. היא העריכה בחסר את קצב ההתעצמות של חיזבאללה, את היקף הייצור, את איכות המפעילים ואת השילוב בין רחפנים לבין מודיעין בזמן אמת. במילים אחרות, הכשל היה בתחום המודעות - השינוי זוהה והובן, אך השלכותיו לא טופלו כראוי על ידי הגופים האמונים על כך.

בניגוד להפתעות מודיעיניות קלאסיות, דוגמת מלחמת יום הכיפורים, קשה לטעון שישראל לא ידעה על תוכנית הרחפנים של חיזבאללה

הרחפנים כהפתעה טכנולוגית

ניתן לנתח את אירוע הרחפנים של חיזבאללה גם באמצעות מושג ה"הפתעה הטכנולוגית" (Technological Surprise). המתאר מצב שבו טכנולוגיה קיימת ומוכרת משנה באופן מהותי את שדה הקרב, בעוד שמערכת המודיעין והמערכת הצבאית אינן מזהות בזמן את משמעותה המבצעית והאסטרטגית.

הפתעה טכנולוגית אינה מחייבת הופעתה של טכנולוגיה חדשה לחלוטין. לעיתים קרובות, מדובר בטכנולוגיה הזמינה במשך שנים, אך רק שילוב חדשני שלה בדוקטרינה מבצעית יוצר שינוי מהפכני. כך היה עם הטנק במלחמת העולם הראשונה, עם הבליצקריג הגרמני ב-1940, עם שילוב הטילים המונחים במלחמת יום הכיפורים, וכך גם עם מהפכת הרחפנים בעשור האחרון. ההפתעה נובעת אפוא פחות מהטכנולוגיה עצמה ויותר מהאופן שבו היריב משלב אותה בתפיסת הלחימה שלו.

במקרה של חיזבאללה, הרחפנים לא היו סוד מודיעיני. ישראל הכירה במשך שנים את ההתעצמות האיראנית בתחום, עקבה אחר ניסויי הארגון ואף הייתה עדה לשימוש המבצעי ברחפנים בזירות אחרות. אולם ההערכה הייתה שהרחפנים ימשיכו לשמש אמצעי מסייע בלבד, בעוד שבפועל הם הפכו למרכיב מרכזי במערכת הלחימה של הארגון. כאמור, בכך התממש אחד המאפיינים הבולטים של הפתעה טכנולוגית: הפער בין הידע על הטכנולוגיה

לבין המודעות - ההבנה של השלכותיה המבצעיות.

הספרות המחקרית מצביעה על כך שהפתעות טכנולוגיות נובעות לעיתים קרובות מקיבעון תפיסתי, מהטיית ביטחון-יתר ומנטייה להשליך את דפוסי החשיבה של הצד המתגונן על היריב. במקרה זה, נדמה כי מערכת הביטחון העריכה את הרחפנים במונחים של אמצעי לחימה נוסף, בעוד שחיזבאללה ראה בהם מרכיב המשנה את תפיסת הקרב כולה - אמצעי המשלב איסוף מודיעין, תקיפה מדויקת, סגירת מעגלי אש מהירה והשפעה פסיכולוגית על הכוחות בשטח.

אחד ההסברים המרכזיים לכך הוא קיבעון תפיסתי. במשך שנים התמקדו הערכות המודיעין באיומים המסורתיים של חיזבאללה: מערך הרקטות, הטילים המדויקים, טילי הנ"ט, כוח "רדואן" ופעילים מרכזיים בארגון. במסגרת תפיסת עולם זו, הרחפנים נתפסו כאיום משני. אולם הארגון שינה את תפיסת הלחימה שלו והפך את הרחפן למרכיב מרכזי במערכה הרב-ממדית. הספרות העוסקת בהפתעה אסטרטגית מלמדת כי קיבעון מחשבתי מסוג זה הוא אחד הגורמים השכיחים ביותר לכישלונות מודיעיניים. נראה שהושם גם "פוקוס" מיוחד על הסיכולים הממוקדים של בכירי החיזבאללה, שם היו הצלחות רבות, ויכול להיות שהדבר הסיט את תשומת הלב מהאיום המרכזי שהתפתח - הרחפנים.

גורם נוסף היה הערכת חסר של יכולת החדשנות והלמידה של האויב. חיזבאללה למד באופן שיטתי מניסיונם של האיראנים, מהמלחמה באוקראינה ומניסיונם של גורמים נוספים בזירה האזורית. הוא אימץ טכנולוגיות חדשות, שיפר את שיטות ההפעלה והרחיב את השימוש ברחפנים כמרכיב מרכזי בתפיסת הקרב. לעומת זאת, ההערכות הישראליות היו במידה רבה ליניאריות - הן נשענו על דפוסי הפעולה המוכרים של הארגון, ולא על הקצב והשינויים בהתפתחותו.

הלקח המרכזי איננו רק הצורך לעקוב אחר פיתוח של טכנולוגיות חדשות, אלא בעיקר לפתח יכולת מודיעינית לזהות מתי טכנולוגיה מוכרת עוברת את "נקודת המפנה" והופכת לגורם משנה מציאות

בולטת במיוחד גם אי-הפקת הלקחים ממלחמת רוסיה-אוקראינה. מלחמה זו המחישה לעולם כולו כי רחפן FPV (רחפן First Person View) המאפשר למטיס לחוות טיסה בגוף ראשון באמצעות משקפי מציאות מדומה - (Goggles), וכלים בלתי מאוישים זולים, משנים את שדה הקרב. הם מאפשרים תקיפה מדויקת בעלות נמוכה, מקשים על צבאות סדירים ומחייבים תפיסות הגנה חדשות. למרות שהלקחים היו זמינים וברורים, נראה כי בישראל הם לא תורגמו במהירות מספקת לשינויי דוקטרינה, להצטיידות ולהערכות מבצעית.

עם זאת, אין לראות בכשל זה כשל של קהילת המודיעין בלבד. מדובר בכשל מערכתי, שנבע מהפער בין מודיעין לבין יישום מבצעי. גם כאשר המידע קיים, עליו להיות מתורגם להקצאת משאבים ולפיתוח אמצעי הגנה, להצטיידות, לתורת לחימה, להכשרות, ולתרגול בשטח. במקרה של איום הרחפנים, תהליך זה היה איטי מדי. הפערים במערכות הגילוי, באמצעי היירוט ובהגנת הכוחות בשטח העידו כי האיום לא זכה לעדיפות הנדרשת.

לכך נוספה הטיית ביטחון-יתר. ההצלחה ארוכת השנים של מערכות ההגנה האווירית והעליונות הטכנולוגית של ישראל יצרו תחושת ביטחון ביכולת להתמודד עם כל איום אווירי. אולם מערכות שתוכננו ליירט רקטות וטילים אינן מותאמות בהכרח להתמודדות עם מספר רב של רחפנים קטנים, נמוכי טיסה, מונחי סיב אופטי מטווחים ארוכים. בכך נחשף פער בין ההתקדמות הטכנולוגית של האויב לבין קצב ההסתגלות של מערכות ההגנה הישראליות.

אין לראות בך כשל של קהילת המודיעין בלבד. מדובר בכשל מערכתי, שנבע מהפער בין מודיעין לבין יישום מבצעי

לאחר שהתגלו הפערים, החל צה"ל בתהליך מואץ של הסתגלות: הוקמו מסגרות ייעודיות להכשרת מפעילי רחפנים, הורחבו יחידות הרחפנים, פותחו אמצעי יירוט חדשים ועודכנה תורת הלחימה. צעדים אלה מעידים כי מערכת הביטחון הפנימה את השינוי בשדה הקרב, אך הם גם ממחישים כי ההסתגלות התרחשה בעיקר לאחר שהאיום כבר בא לידי ביטוי מבצעי. **איום זה גבר כאשר התגלה כי הרחפנים המופעלים באמצעות סיבים אופטיים אינם ניתנים לגילוי ולסיכול. לאיום זה עדיין כלל לא ברור, האם "הפסקת האש" הנוכחית נוצלה לייצר מענה יעיל לכך, למקרה שהאש תתחדש בהיקפה המלא.**

מבחינה תאורטית, ניתן לראות באירוע זה דוגמה לכשל הסתגלות (Failure of Adaptation), מצב שבו הארגון אינו מתאים בזמן את תפיסותיו, סדרי העדיפויות שלו ויכולותיו המבצעיות למציאות המשתנה. עבור קהילת המודיעין, הלקח המרכזי אינו רק הצורך לאסוף מידע טוב יותר, אלא בעיקר לפתח יכולת טובה יותר לזהות מתי שינוי טכנולוגי הופך למהפכה מבצעית. דווקא יכולת זו היא שתכריע אם ההפתעה הבאה תהיה בלתי נמנעת או ניתנת למניעה.

הלקח המרכזי איננו רק הצורך לעקוב אחר פיתוחן של טכנולוגיות חדשות, אלא בעיקר לפתח יכולת מודיעינית לזהות מתי טכנולוגיה מוכרת עוברת את "נקודת המפנה" והופכת לגורם משנה מציאות. זהו אחד האתגרים החשובים ביותר של קהילות מודיעין במאה ה-21, שבה קצב החדשנות גבוה לאין שיעור מזה שאפיין את מרבית המאה הקודמת. איום הרחפנים ממחיש כיצד גם כשהאיום מוכר, האינרציה הארגונית האיטית והמסורבלת של צה"ל, עלולה ליצור כשל בייצור מענה אופרטיבי מהיר. לפיכך, **תפקידו של המודיעין אינו מסתכם בזיהוי הטכנולוגיה עצמה, אלא בהבנת האופן שבו היריב עשוי לשלב אותה בתפיסת הלחימה העתידית שלו, ו"להכות בראש" של גופי התכנון והביצוע של צה"ל.**

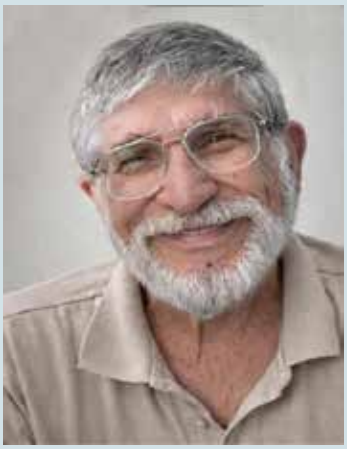
בעניין זה שוב הומחשה חסרונה של מערכת "אורות אדומים" שהונהגה בצבא בשנות השבעים. זו יצרה מכניזם מאוד יעיל בין מחלקת תו"ל אויב באמ"ן/מחקר שעסקה במעקב אחר התפתחות דוקטרינות הלחימה של אויבנו, ובין גופי תוה"ד ומפח"ש שהיו אמונים על פיתוח כל הנדרש (אמצעים ותו"ל), ויישמו בכוחות הלוחמים. חובה לחזור ולייצר שוב מנגנון כזה (ראו: "מבט מל"מ" 102, עמודים 79-78; "מבט מל"מ" 78, עמוד 6-4).

שאהד 107. כטב"ם מתאבד תוצרת איראן שמיוצר גם בלבנון. טווח פעולה 100 קילומטרים ונושא מטען נפץ במשקל עד שמונה קילוגרם. כטב"ם כזה פגע בבסיס טירוני גולני ב-13.10.2024, הרג ארבעה חיילים ופצע עשרות. שישה ימים לאחר מכן פגע שאהד 107 בחלון חדר השינה בבית ראש הממשלה בקיסריה

מגן ולא יראה על קברו של יורם מצגר שהונח על ידי ראש השב"כ רונן בר

יורם מצגר

בן בלה ויצחק מצגר

נולד בז' אב תש"ג, 8 באוגוסט 1943

נרצח בשבי בעזה והוכרז כחטוף חלל
בז' אייר תשפ"ד, 3 ביוני 2024

מגן ולא יראה שנמסר למשפחה על ידי אגף החוקרים בשב"כ

יורם מצגר נולד בבשכונת בילינסון בפתח תקווה ליצחק ובלה מצגר שעלו לישראל בשנת 1936 ממזרח פולין. בשנת 1961 התגייס יורם לצה"ל ושירת בנח"ל המוצנח (גדוד 50). במלחמת ששת הימים (1967) גויס למילואים בצנחנים, חטיבה 55 גדוד 66, והשתתף בקרב על בית הספר לשוטרים, גבעת התחמושת ובהמשך היה מראשוני החיילים שהגיעו לכותל המערבי. ב-1970 התגייס יורם לשב"כ ולמד באולפן לערבית אותו סיים בהצלחה רבה. חבריו סיפרו שהיה כישרון יחיד במינו לשפות ולכן קלט מהר מאוד את השפה הערבית וניביה. בתום האולפן כינס יהודה ארבל, שהיה ראש מרחב יהודה ושומרון באותה עת, את כל חניכי האולפן וביקש שני מתנדבים מחניכי האולפן שיסכימו להצטרף ליחידת החוקרים. יורם התנדב מייד והתגאה בכך מאוד.

בשנת 1972 עבר עם המשפחה לקריית ארבע, שם יכול היה לבקר בבית בתדירות גבוהה יותר בגלל הקרבה למתקן החקירות בחברון, בו עבד. כשפרצה מלחמת יום הכיפורים ב-1973, הצטרף לגדוד הצנחנים הישן שלו, והשתתף בקרב בעיר סואץ שבו נתקלה היחידה שלו בהתנגדות מצרית עזה.

במהלך שנת 1974 החליטה המשפחה לעבור לקיבוץ ניר עוז ויורם עבר לעבוד כחוקר במרחב אשקלון. בשנת 1975 עזב את השב"כ והצטרף לקיבוץ כחבר מן השורה. ואולם, עבודתו בשב"כ לא הסתיימה. בשנת 1979 נענה יורם לפניית השב"כ לחזור לעבודה כחוקר במרחב אשקלון ובהמשך גם בלבנון. בשנת 1984 הפסיק יורם את עבודתו הסדירה בשב"כ, אך המשיך להתייצב מספר חודשים בשנה במסגרת מילואים עד שנת 1994. במצטבר (לא ברצף) הוא עבד בשירות כ-12 שנים.

כינויו של מצגר בשב"כ היה "אבו זאכי" - המשמעות בערבית היא ה"הפיקח", או "החכם", כינוי שהתאים לו מאוד. הוא תמיד זכר פרטים חדשים או ישנים שבזכותם ידע לגרום לנחקרים להודות. בזכות חריפותו וזכרונו הטוב למד היטב את השפה הערבית וידע להשתמש בה בניב חברוני ובהמשך גם בניב העזתי. הוא למד היטב את נחקריו, את דרך החשיבה שלהם וכך הצליח "לפתוח" אותם בחקירה.

יורם דבק בעמדה שאין תועלת בהרמת יד וכך התבטא פעם בפני נכדיו: "חוקר שלוקח מקל ביד גמר את החקירה. הוא אף פעם לא יקבל הודאה. הוא ישמע רק את מה שהוא כבר יודע ולא שום דבר חדש. אז בכוח, הסיכויים לקבל הודאה ומידע אינו גבוה. זהו משחק שח שצריך לדעת לשחק אותו.

יורם מצגר היה סבא לשישה נכדות ונכדים, שטוענים שלמרות ההצטיינותו במרבית עיסוקיו, הרי שבתור סבא הצטיין יותר מכול. בנוסף, הוא היה שותף פעיל בחיי החברה בקיבוץ ניר עוז, מילא בו תפקידים רבים ומגוונים והיה חלק מצוות שיזם והקים את היקב בקיבוץ.

ב-7 באוקטובר 2023 נחטפו יורם ותמי אשתו מביתם בניר עוז ונכלאו עם אחרים במנהרה באזור חאן יונס. אנשים ששהו עמו במנהרה סיפרו כי יורם שמר על קור רוח ומצב רוח טוב למרות התנאים הרעים שהיו מנת חלקם. הוא נהג לספר בדיחות, חד חידות היגיון לכולם ושמר על אווירה טובה.

יורם ניצל את הידע שלו בשפה הערבית ותיקשר עם השובים שלהם בערבית ללא רבב. בזכות התקשורת הטובה שיצר עם השובים, הוא הצליח להשיג "הטבות" שונות לחטופים - מנת מזון, מים חמים שמיכות וכדומה. סיפרו עליו שהיה מנהל ויכוחים עם השובים על סוגיות היסטוריות ותרבותיות שונות, ותמיד ידע לנהל זאת בכבוד רב ובנועם הליכות.

תמי, אשתו, חזרה מהשבי כעבור 53 יום והוא, ככל הידוע, נרצח בדם קר עם חבריו במנהרה בחאן יונס כאשר חוטפיו חשו שצה"ל מתקרב אליהם. ב-3 ביוני 2024 הוכרז יורם כחטוף חלל וגופתו הושבה לישראל ב-20 אוגוסט 2024. הוא הובא לקבורה בניר עוז. השב"כ לקח חסות על הקשר עם המשפחה, וראש השב"כ, רונן בר, קיים מפגש עם המשפחה בניר עוז ואף הניח את סמל השירות על קברו. מנהלים בכירים מהשב"כ נמצאים בקשר שוטף עם המשפחה.

יהי זכרו ברוך.

יונש טיבור (טיבי)

נולד בב' אייר תרפ"ח, 22 באפריל 1928

נפטר בכ"ה מרחשוון, 26 בנובמבר 2024

טיבור נולד ברומניה וגדל בתרבות יהודית-הונגרית. במהלך השואה גויס ל"שירות העבודה" של הצבא ההונגרי, חווה תנאים מחפירים, אך ערק וניצל לאחר שהסתתר בדירת מסתור בבודפשט. בספטמבר 1948 נשא לאישה בבודפשט את יולי קליין.

באפריל 1949 ברח מהמשטר הקומוניסטי יחד עם אשתו ואחיו בסירת משוטים לסלובקיה. בעזרת ארגון "הבריחה" עלו השלושה ארצה בספטמבר 1949. לאחר שהות במחנות עולים, עברו לירושלים, שם הפעיל טיבי מסעדה.

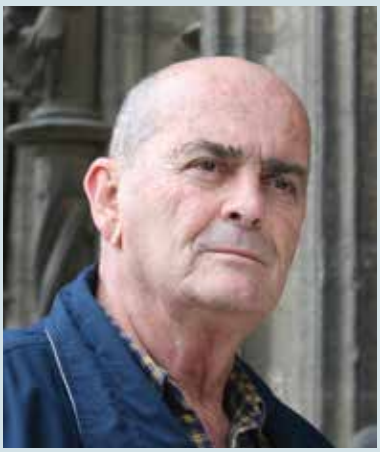
בשנת 1951 התגייס טיבי לצה"ל. בזכות שליטתו בשפות רבות, שובץ בחיל המודיעין ביחידת הצנזורה של דואר חיילים. הוא נשלח לקורס קצינים ב-1952, ועם סיומו מונה לצנזור עיתונות ורדיו בירושלים. מתוקף תפקידו פיקח על הכתבים בכנסת ובמהלך עבודתו היה עד לפיצוץ הרימון במליאה וסייע אישית בלכידת המפגע, משה דואק.

בהמשך קודם לדרגת סרן ועבר לצנזורה בגוש דן, ולימים מונה למפקד היחידה בדרגת רב-סרן. בתפקיד זה ניהל סוגיות רגישות כמו שבויי "עסק הביש" במצרים וייצג את הצנזורה בבית המשפט העליון. הוא זכה להערכה רבה, והשבועון "העולם הזה" פרסם עליו מאמר אוהד עם פרישתו. לקראת סוף שירותו עבר ליחידת הדוברות של חיל המודיעין ומילא תפקידים ייצוגיים.

בשנות השישים נפרד מרעייתו.

לאחר שחרורו, פתח בקריירה ב"קרן היסוד" לגיוס כספים מהתפוצות. בשנת 1971 נשלח כנציג הארגון לאירופה; בבלגיה הכיר את נלי רוטשטיין, ולימים נשא אותה לאשה. בהמשך עבר לצרפת וייצג את ישראל בנשיאות ארגון יהודי צרפת. ב-1981 שבו טיבי ונלי לישראל. עם יציאתו לגמלאות, התנדב למשטרת ישראל ומילא תפקיד במערך משטרת התנועה.

יהי זכרו ברוך.

מרק הסנר

בן הרטה והוגו הסנקר

נולד בו' אלול תש"א, 29 באוגוסט 1941

נפטר בכ"ו טבת תשפ"ו, 15 בינואר 2026

מרק הסנר נולד בצ'רנוביץ, רומניה, להוריו הרטה והוגו הסנר. "מרק" הוא שם המשפחה של אימו טרם נישואיה. היות שסבו (אב אימו), הרב אברהם מרק שהיה הרב הראשי של הקהילה היהודית בצ'רנוביץ, נרצח בידי הנאצים כחודש לפני היוולדו, זכה מרק בשמו הפרטי כדי לשמֵר את שם המשפחה.

משפחת הסנר הגיעה לארץ ב-4 באפריל, 1944, בעיצומה של מלחמת העולם השנייה, באוניה מילקה א' שיצאה מנמל קונסטנצה שברומניה לאיסטנבול ומשם ברכבת, דרך סוריה ולבנון למחנה עתלית. לאחר השחרור מהמחנה התיישבה המשפחה בגדרה. עם סיום בית הספר התיכון דה-שליט ברחובות הצטרף מרק ב-1959 לגרעין "רונן" של השומר הצעיר שיועד לשרות בקיבוץ יד מרדכי. הוא התגייס עם חברי הגרעין לנח"ל, הדריך כמ"כ בבסיס הנח"ל 906 בשבטה, סיים קורס קצינים בבה"ד 1 בכפר סירקין ובו שרת כמדריך עד שחרורו מצה"ל ב-4 באוקטובר 1962. מייד עם שחרורו החל לימודי רפואה בווינה, אולם הפסיק את לימודיו כשהחליט להתגייס ל"מוסד" בינואר 1969.

מרק הסנר שרת ב"מוסד" מעל שלושים שנה. הוא מילא תפקידים אופרטיביים ופיקודיים כקצ"א, כפעיל באגף לקשרים בינלאומיים עם שירותים זרים (תבל) ובאגף "הצומת". בתפקידו האחרון בארגון שימש כראש חטיבת המודיעין. מרק פרש לגימלאות בינואר 2001.

עם פרישתו פנה להשלים לימודים אקדמיים בתחומים שעניינו אותו - היסטוריה, ארכיאולוגיה של ארץ ישראל ותולדות האמנות לתקופותיה השונות; סייר רבות לאורכה ולרוחבה של הארץ והעלה את רישומיו על הכתב בשני חיבורים: "בתי כנסת עתיקים" ו"קברי צדיקים בעיניים חילוניות". ספריו על אודות ילדותו ונעוריו בגדרה, חוויות גרעין "רונן" בקיבוץ יד מרדכי, שירותו הצבאי ולימודיו בווינה משמשים מראָה ועֵדות לא רק על חייו האישיים אלא על תקופה מכוננת בתולדות העם היהודי ושנותיה הראשונות של מדינת ישראל.

יהי זכרו ברוך.

כך נדחתה התוכנית לסיכול טרור תעופתי

15 שנים לפני האירוע החמור בטיסת פליי דובאי, הוצע להקים גוף ממלכתי אחד שירכז את אבטחת התעופה - אך המהלך נפל * דני שנער: "כבר בחודש יולי האחרון הזהרתי מפני האפשרות שאדם מתוך מערכת התעופה ינצל את הגישה שניתנה לו כדי לעקוף את מערכי האבטחה" * מדינת ישראל סומכת על המזל ועל תגובות "כיבוי שרפות" קצרות רואי במקום לבצע רפורמה מבנית מקיפה שתמנע את האסון הבא"

דני שנער

אירוע טיסת פליי דובאי בדרכה לישראל, העלה מחדש את סימני השאלה סביב אבטחת התעופה האזרחית. עוד בשנת 2011 הוגשה לראש הממשלה נתניהו הצעת משרד התחבורה להקים רשות ממלכתית לאבטחת התעופה כיחידת סמך במשרד התחבורה, שתפעל בכל תחומי ביטחון התעופה בארץ ובחו"ל - הצעה זו נפסלה וירדה מעל הפרק.

דני שנער: "כבר בחודש יולי האחרון הזהרתי מפני האפשרות שאדם מתוך מערכת התעופה ינצל את הגישה שניתנה לו כדי לעקוף את מערכי האבטחה. הדברים גם פורסמו בספר שכתבתי, "בא חשבון", שיצא לאור לפני כשנה, ומהם עולה באופן חד המסקנה כי מדינת ישראל סומכת על המזל ועל תגובות "כיבוי שרפות" קצרות רואי במקום לבצע רפורמה מבנית מקיפה שתמנע את האסון הבא. אסון כמעט התממש.

דני שנער
בוגר שב"כ, בטמ"ח, ואגף המכס והמע"מ. ניהל במשך שנים מערכות אבטחה וביטחון מורכבות בארץ ובחו"ל

"במאמר שפרסמתי ב"מבט מל"מ" (ראה בהמשך), הצבעתי על אחת מנקודות התורפה המוכרות באבטחת התעופה: האיום הפנימי. הדמיון בין האירוע בטיסת פליי דובאי לבין התרחיש שעליו הצבעתי ברור, הסיכון נבע מתוך המערכת עצמה: מאדם שהיה חלק מצוות המטוס והחזיק בגישה ישירה לתא הטייס ולמערכות המטוס.

"האזהרות שהצפתי נוגעות גם לבעיה רחבה יותר: ריבוי הגופים בישראל המטפלים בתחום הרגיש של אבטחת התעופה האזרחית. כעת, אחרי הדרמה הביטחונית שהייתה כחוט השערה מאסון עצום, כל גוף מסיר מעצמו אחריות ומגלגל אותה הלאה.

"בספר "בא חשבון" מתחתי ביקורת על פיצול הסמכויות והיעדר "מנחה מקצועי", והצבעתי על הכשל המבני שבו אגף הביטחון האזרחי במשרד התחבורה נדרש לשאת באחריות כבדה לסיכול איומי טרור תעופתיים, בעיקר מול חברות זרות, מבלי שהוגדר בחוק גוף ממלכתי מנחה, כמו השב"כ, ומבלי שניתנו לו המבנה והסמכויות המבצעיות הנדרשות".

הטייס ההודי שהותקף והספיק לפתוח את דלת תא הטייס

הטייס המחבל. תכנן לרסק את המטוס בנתב"ג

הפעלת סמכויות אבטחה בחו"ל ובמרחב האווירי, היא פעילות שלטונית-ממלכתית רגישה ביותר, והישענות על גופים אזרחיים או על חברות מסחריות, כפי שנעשה דרך אגף הביטחון של אל על, יוצרת כשלים רגולטוריים וניגודי עניינים מבניים.

"האזהרות שהצפתי נוגעות גם לבעיה רחבה הרבה יותר: ריבוי הגופים בישראל המטפלים בתחום הרגיש של אבטחת התעופה האזרחית"

המסקנה הברורה היא כי רק הקמת גוף או רשות ממלכתית ייעודית, הפועלת במנדט חוקי ברור, תחת הנחיה מקצועית ממלכתית ומנהלת את כל זרועות האבטחה בתעופה - חברות ישראליות, חברות זרות ושדות תעופה - תוכל לספק מענה הולם, אחיד ויציב לאיומי הטרור המשתנים. כאמור, זה לא קרה.

"כשל מרכזי נוסף שעליו הצבעתי והתעלמו ממנו, הוא ביטול פרויקט "הקוד הפוזיטיבי" - מערכת "קוד בטוח" - במאי 2010. מדובר ביוזמה טכנולוגית שהתבססה על כרטיס חכם וקוד חד-פעמי שמשודר לפני הכניסה לשטח ישראל כדי לאמת בוודאות את זהות הטייסים והמטוסים ולסכל חטיפות בסגנון 11 בספטמבר.

"הפרויקט טורפד ובוטל בעקבות לחצים מסחריים, חששות של איגודי טייסים בינלאומיים ורצון לקדם את הסכם "שמיים פתוחים" - צעד שאותו הגדרתי ככניעה וכ"בכייה לדורות".

"טיסת פליי דובאי הדליקה נורת אזהרה אדומה המחייבת בראש ובראשונה הפקת לקחים למניעת הישנות אירועים מעין אלה בעתיד. מאחורי הדרמה האווירית מסתתרות בעיות מבניות עמוקות - כאלה שלא ניתן עוד לטאטא אותן מתחת לשטיח.

"האירוע האחרון הסתיים בשלום, בפעם הבאה אסור לנו לסמוך על המזל."

סכנת המטוטלת: לאחרונה היינו עדים למספר אירועי אבטחה תעופתיים בלתי שגרתיים וביניהם החזרת טיסת מטען של חברת Ethiopian Airlunes בעודה באוויר לנמל המוצא; שלושה מקרי הודעה אנונימית על מטען חבלה במטוס שטופלו באופן מחמיר; ופסילת טייס ממוצא איראני המחזיק באזרחות אמריקאית מלהטיס כלי טייס של יונייטד איירלינס, הגם שאינו מוסמך כלל להטיס מטוסים רחבי גוף וממלא אינו מבצע טיסות לישראל.

מבלי להכיר את תמונת המודיעין וההתרעות, מוצע להישמר מהפעלת "אצבע קלה על ההדק", על ידי הגורמים המטפלים בתעופה הישראלית והזרה הטסה לישראל וממנה. נדמה כי חל מעבר חד מרפיון מסוים ושיגרה שוחקת של ביצוע הנחיות האבטחה, לעודף מוטיבציה ורגישות יתר, כאשר כל צל הרים מצטייר כהר. תגובת יתר לאירועים אינה הפתרון לבעיות האבטחה, וקיים צורך ביצירת איזון מחדש של מדיניות ביטחון התעופה באופן מיידי.

פיגועים בתעופה אזרחית - איום שאסור להתעלם ממנו

שדות תעופה פריפריאליים שבהם אמצעי אבטחה ישנים * החדרה למטוס של חומרי נפץ, לרבות כלי נשק שאינם מתכתיים, או בעלי חתימה מתכתית נמוכה * עובדים בשדות תעופה, גם בתפקידי אבטחה, שמשתפים פעולה עם ארגוני הטרור * ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה להתנהל בתקווה שדבר לא יקרה.

דני שנער*

בידוק בנמל תעופה. האיום הפוטנציאלי על התעופה האזרחית הוא מהחמורים שישנו והסיכון אינו מוגבל עוד לאזורים המזוהים כ"אזורי טרור"

לשמחתנו, אנו נמצאים בפתחם של ימים טובים יותר, כאשר שמי התיירות נפתחים, הטיסות לחו"ל מתחדשות, והתייר הישראלי שב ומתרגש לקראת רכישת כרטיסי טיסה כדי "לברוח" אל הנופש הנכסף. או אז, מתחייב להסב תשומת לב לאיום העלול לפגוש את המוני התיירים הישראלים שימריאו מחו"ל ארצה, באמצעות טיסות של חברות תעופה זרות. מדובר בפוטנציאל לטרור תעופתי, העלול להתרחש עקב פעילות ביטחונית חסרה, השורה עדיין בחלק משדות תעופה משניים, פריפריאליים, קטני היקף, המאופיינים בדרך כלל בתנועת נוסעים עונתית.

נתונים מצביעים על כך שפיגועי הטרור של העשור האחרון ברחבי העולם, ממחישים שהאיום הפוטנציאלי על התעופה האזרחית, הוא מהחמורים שישנו וכי הסיכון אינו מוגבל עוד לאזורים המזוהים כ"אזורי טרור", אלא הפך גלובלי לחלוטין.

כך לדוגמה הפיגועים במטוס רוסי של חברת "קוגלימאביה", שהמריא משארם-א-שייח' לסנט-פטרסבורג (31 באוקטובר 2015); במטוס חברת "דאלו איירליינס" שהמריא ממוגדישו לג'יבוטי (2 בפברואר 2016); ובמטוס "איג'יפט אייר" EGYPT AIR בטיסתו מפריז לקהיר (19 במאי 2016 - אם אכן היה פיגוע, ולא תאונה). ניסיון הפיגוע התעופתי האחרון שדווח, אשר סוכל בשנת 2018, כוון על ידי דאע"ש למטוס חברת התעופה "איתיחאד", שאמור היה להתפוצץ על אדמת אוסטרליה.

יוזכר שב"טרנד" פיגועי התעופה החלו הארגונים הפלסטיניים בסוף שנות השישים, אחריהם הופיע הטרור השיעי בהובלת חיזבאללה, והאחרונים שנטלו חלק במתווה פיגועים זה היו ארגוני הג'יהאד העולמי - אלקאעידה ודאע"ש. האטרקטיביות התקשורתית של פיגועי אוויר, היא זו המזינה את המוטיבציה של ארגוני הטרור לפגוע בענף התעופה ולא במקרה: פיגוע אווירי מספק לתוקפים את כל מה שהם מחפשים - מספר נפגעים גבוה, פגיעה מוראלית וכלכלית והד תקשורתי עולמי.

אין בידי הכותב ולו בדל של מידע מודיעיני קונקרטי, או אחר, ביחס לרמת סיכון גבוהה הנשקפת לענף התעופה האזרחית הזרה הטסה לישראל. ואולם, על סמך הערכה, סיכון זה נובע בעיקר משילוב של זמינות מגוון סוגי חומרי הנפץ (צבאיים, מסחריים, מאולתרים), הנמצאים כיום בהישג ידם של ארגוני הטרור הבין-לאומיים; המיומנות שנרכשה בשימוש בהם; והמודעות למגבלות שיטות הבדיקה הנוכחיות הנהוגות בשדות תעופה.

מזה עשרות שנים שלא אירע פיגוע תעופה בעל זיקה לישראל, אבל אסור להתבלבל, זו אינה ערובה לעתיד - השקט הזה עלול להטעות שכן האיום לא נעלם, הוא רק ממתין להזדמנות. מסתבר גם ששורה ארוכה של פיגועי תעופה, בהם נחדרו מערכי האבטחה בעולם, מובילים למסקנה עגומה ופשוטה - שבמקרים רבים בהם ניסו מחבלים לחדור את מערכי הביטחון המקובלים בשדות התעופה, הם הצליחו בכך. בעולם שבו הטרור משנה צורה, מתעדכן ומתאים את עצמו במהירות למשתנים השונים, אנו עדים לניצול מתמיד של מגבלות דפוסי האבטחה המקובלים כיום, ועלינו להיות ערניים להשלכותיהם.

פיגוע אווירי מספק לתוקפים את כל מה שהם מחפשים - מספר נפגעים גבוה, פגיעה מוראלית וכלכלית והד תקשורתי עולמי

האיום האווירי אינו תיאורטי בלבד והוא עלול להתחדד, כאשר המוני בית ישראל יציפו את אתרי הנופש האזוריים, בעיקר במדינות אגן הים התיכון, אשר חלק משדות התעופה שלהם מאופיינים ברמת אבטחה נמוכה. אין מדובר בחשש מפעילות חבלנית בשדות התעופה בהם קיימים מערכי אבטחה מתקדמים ויעילים, בהם מושקעים מיליארדים באמצעי אבטחה, אלא באותם עשרות רבות של שדות אזוטריים, שם האבטחה עדיין "טיפשה", והפער בין האיום למענה אינו רק טכני - הוא תפיסתי, שמשאיר את גורל הנוסעים בידי המזל.

בעוד שברחבי העולם הטרור מתקדם, הרי שאבטחת הטיסות הזרות הממריאות משדות אלה נשארה מאחור, עקב רגולציה שלא נאכפת ותקציבים בלתי מספקים. באותם שדות אמצעי הביטחון ושיטות הבידוק מפגרים שנות דור ויותר אחר האיומים. במקומות אלה קיימת

תחושה שהמערכת מוגנת וקיימת תקווה שהפיגועים יפסחו עליהם. ואולם, תקווה זו אינה אסטרטגיה - זוהי אשליית ביטחון במלוא הדרה. מדובר ב"פרצה הקוראת לגנב", בעיקר על רקע ההתמודדות הראויה עם האיום הנשקף לתעופה הממריאה משדות התעופה הגדולים המרכזיים ובחברות התעופה הישראליות.
להמחשת הדברים אציג שלושה תחומי אבטחה חסרים:

בדיקות הנוסע וכבודת ידו

מאז ומתמיד נועדו תהליכי הבידוק הביטחוני על גופו של נוסע ובכבודת ידו, בעיקר לאיתור כלי נשק, כדי למנוע חטיפות מטוסים ופחות, אם בכלל, לשם גילוי מטעני חבלה המיועדים לפיצוץ מטוס באוויר. כתוצאה מכך, השתרשה מתכונת בדיקה המסתמכת על שימוש בגלאי מתכות, המשולבים עם מכונות שיקוף קונבנציונליות (ללא יכולת גילוי אוטומטי של חומרי נפץ).
בדיקה זו שעדיין נהוגה במספר שדות תעופה קטנים, מותירה בעידן פיגועי ההתאבדות ופיצוץ מטוסים באוויר פער גדול, העלול להיות מנוצל להחדרת חומרי נפץ, לרבות כלי נשק שאינם מתכתיים, או בעלי חתימה מתכתית נמוכה למטוס, הן על גוף הנוסע והן במטען היד הנלווה אליו.
נוסף על אלה, אפשרויות ההסלקה/הסתרה המגוונות (סוליות נעלים, גוף האדם כולל אזורים אינטימיים, שפופרות של מוצרים, דפי נפץ בדפנות כפולות, מחשבים ומכשירי אלקטרוניקה וכו') וסוגי נשקים מיוחדים, שחלקם או כולם קרמיים ו"אל-מתכתיים" הניתנים לפרוק והסלקה - מחייבים הפעלת מספר בלתי מבוטל של שיטות חיפוש ובדיקה מתקדמות, בסיוע סוגים שונים של אמצעיים טכניים, כדי לאפשר את גילוי האמל"ח ברמה סבירה של וודאות - דבר שאינו קיים בשדות האמורים.
הקושי ביישום אמצעי או שיטות בדיקה אלו נובע מכך, שככל שהבדיקה יעילה יותר, כך משך הזמן לביצועה או שיעור התראות השווא הנובעות ממנה, או מידת הפולשנות והפגיעה הפוטנציאלית בפרטיות הנוסע גדולים יותר - דבר המצריך השקעת משאבי כ"א נרחבים, מהם מנסים מפעילי שדות תעופה אלה להימנע.

קיימים עשרות רבות של שדות אזוטריים, שם האבטחה עדיין "טיפשה", והפער בין האיום למענה אינו רק טכני - הוא תפיסתי, שמשאיר את גורל הנוסעים בידי המזל

כבודה המיועדת להישלח ל"בטן" המטוס

בדיקת כבודת הנוסעים המיועדת להטענה בתא המטען של מטוס, נועדה למנוע פיצוץ מטוס באוויר, באמצעות מטען חבלה שיוסלק בכבודה עצמה או בחפץ הנמצא בתוכה. במהלך שנות ה-80 ניצלו ארגוני הטרור את כבודת הנוסע הנשלחת לבטן המטוס באופן אינטנסיבי להחדרת חומרי נפץ למטוסים, במטרה לחולל פיצוץ בעת שהמטוס באוויר. ארגונים אלה פיתחו חומרי נפץ מתוחכמים, המוסלקים באופן שקשה לאתרם באמצעים קונבנציונליים.
כתוצאה מכך פותחה טכנולוגיה ושיטת סריקה ובדיקה מתקדמים לאיתור חומרי נפץ המאפשרת גילוי אוטומטי של חומרים אלה. טכנולוגיה זו, ממוקמת בדרך כלל כחלק ממערך השיקוף הנמצא בין מסועי הכבודה, המוליכים את המזוודות לעבר "בטן" המטוס.

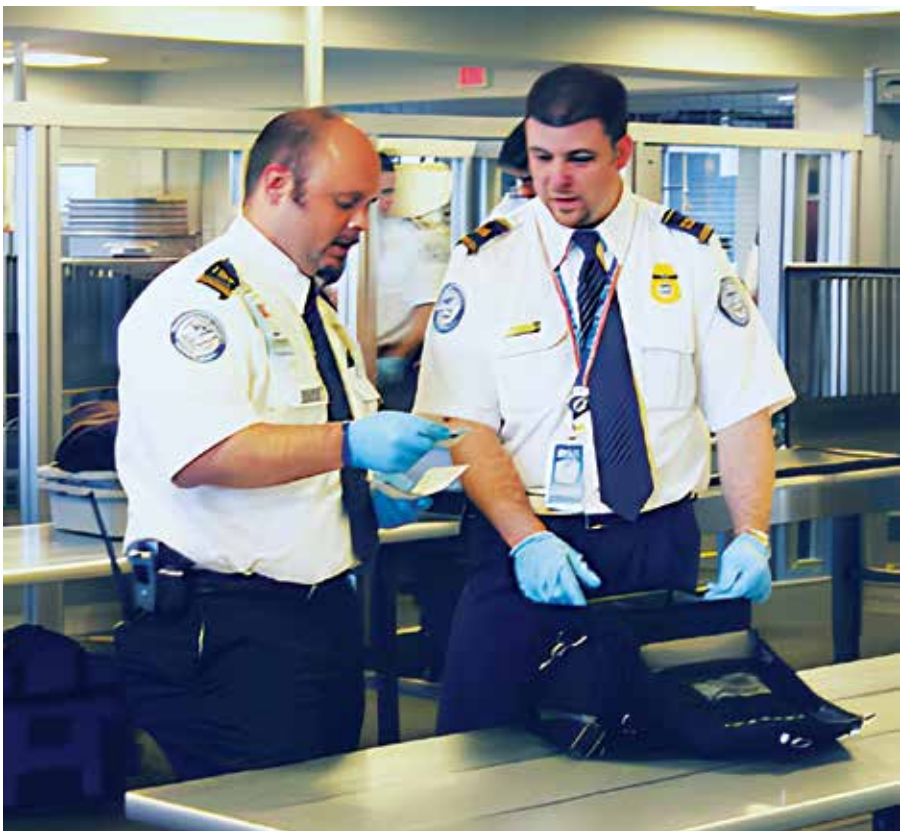

בעקבות מקרים של הסתננות למטוסים נקבע שבדיקת כרטיס העלייה למטוס תיעשה עוד בשלב הבידוק הראשוני. (אילוסטרציה)

בשדות המדוברים, לא רק שלא קיים שימוש במכשור מתקדם ומשלים, אלא שהשיקוף הקונבנציונלי הוא זה שנמצא עדיין בשימוש, למרות מוגבלותו באיתור כל סוגי חומרי נפץ.

מהימנות מורשה גישה לאזורים מוגבלים - "הסוס הטרויאני"

אמין טארק היה אחד מחברי קבוצת מזימת טרור אשר התכוונו לפוצץ מטוסים שהיו מיועדים לטוס לארצות הברית בקיץ 2006. הוא עבד כאיש ביטחון בעבור חברת "ג'ט-אייר" ו-G4S בשדה התעופה הית'רו. החוקרים טענו כי טארק בן ה-23 אשר למד ביוכימיה, מסר מידע לגבי נוהלי האבטחה בשדה התעופה ויעץ לגורמי טרור, כיצד ניתן להתגבר על אמצעי האבטחה.
בשנת 2011 עובד של חברת "בריטיש אייר", ראג'יד קרים, נמצא אשם בתכנון פעילות טרור. הוא היה מומחה IT אשר השתמש

בדיקות בנמל התעופה בבוסטון ארצות הברית. עדיין אין פתרון למצב שבו קיצונים שהחלו כעובדים פשוטים בשדות התעופה ינסו לפגוע במטוס

במקום עבודתו על מנת לנסות ולסייע בהקמת תשתית למתקפה כנגד טיסות לארה"ב.

גם הפיגוע במטוס איירבאס הרוסי של חברת "קוגלימאביה", שהמריא בפברואר 2016 משארם-א-שייח' לסנט-פטרסבורג, הופל על פי הדעה הרווחת בקרב אנשי מקצוע, בסיוע עובדי שדה התעופה המקומי של שארם-א-שיח'.

בפברואר 2016 נחשף סרטון בו נראים עובדים בנמל התעופה של מוגדישו, מוסרים מחשב שבו הוסלק מטען חבלה למחבל מתאבד, אשר פוצץ את מטען הנפץ במהלך טיסת חברת "דאלו איירליינס". רק הפעלה מוקדמת מדי של מטען החבלה בגובה נמוך יחסית, לא גרם לפיצוץ המטוס כולו.

בנובמבר 2015 בעקבות מתקפת הטרור בפריז, נודע כי 70 עובדים המורשים בגישה לאזורים מוגבלים ביטחונית בשדות התעופה של פריז, מופיעים ברשימות חשודים בפעילות טרור או קשר לפעילי טרור, בעיקר בשל סיבות של ראדיקליות.

כך, ה"איום הפנימי" הינו נקודת תורפה משמעותית. די בעובד רדיקאלי אחד, כדי לעקוף את כל מערך האבטחה ולסייע בהחדרת חומרים אסורים לאזורים מוגבלים. גם אם כל עובדי שדות התעופה יעברו בדיקת רקע ביטחונית, הגידול במספר אנשים וקבוצות קטנות של קיצונים שהתפתחו מבית, שחלקם התחילו כעובדים פשוטים בשדות התעופה, מגבילה את האפקטיביות של בדיקת ביטחון תעסוקתית של עובדים אלה.

די בעובד רדיקאלי אחד, כדי לעקוף את כל מערך האבטחה ולסייע בהחדרת חומרים אסורים לאזורים מוגבלים

לא זו אף זו, ביצוען של בדיקות ביטחוניות לקראת/בטרם העסקה, לרבות בדיקות חוזרות במהלך העסקה, נתקלות במגבלות משפטיות, אתיות ומעשיות, המקשות על ביצוען וכיום אין למעשה כל תקן המגדיר את מדדי בדיקות הרקע, איכותן ותכיפותן, הנדרשות מעובד חדש או ותיק המועסק באזורים ה"סטריליים" של שדות התעופה. תופעה זו (האיום הפנימי) קיימת אומנם גם בשדות התעופה הגדולים, אולם היא מתאפשרת ביתר שאת בשדות נידחים אליהם מכוון המאמר.

ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה להתנהל בתקווה שדבר לא יקרה ולכן חובה כבר היום, להיערך לאכוף את תקני האבטחה הנהוגים בשדות התעופה הגדולים, גם בשדות הפריפריאליים

מה אם כך ראוי להיעשות?

מכיוון שהמוני הנופשים הישראלים, תלויים בשדות אלה במערכות אבטחה מקומיות, מתבקש מגורמי הביטחון הישראלים המובן מאליו: לאכוף סדרי אבטחה מספקים, גם בשדות התעופה הקטנים מהם ממריאות טיסות זרות לישראל. פעילות זו הינה בהסתמך על חוקי ביטחון התעופה הישראליים ובעיקר "חוק הטייס" (ביטחון בתעופה האזרחית), ואמנת התעופה הבינ"ל של ICAO (אמנת שיקגו - פרק 17).

מודל הפעולה המומלץ חייב להיות אקטיבי ולהעריך את יעילות אמצעי האבטחה ואת רמת האיום והסיכון הנשקפים, בכל אחד משדות התעופה מהם ממריאות טיסות זרות למרחב האווירי הישראלי. במידה ויאותרו פערי אבטחה, חובה להנחות לגשר על פני פערים אלה. פעילות זו אינה פשוטה דיפלומטית, אך חיונית מבחינה ביטחונית. ישראל חייבת לעמוד על כך שכלי טייס הנכנסים למרחב האווירי שלה, יעמדו על סטנדרטים ביטחוניים מחייבים - ללא יוצא מהכלל.

ישראל אינה יכולה להרשות לעצמה להתנהל בתקווה שדבר לא יקרה, ולכן חובה כבר היום, להיערך לאכוף את תקני האבטחה הנהוגים בשדות התעופה הגדולים, גם בשדות הפריפריאליים, ויפה שעה אחת קודם.

יצוין כי המטה ללוט"ר מתייחס במסגרת "אזהרות המסע" שהוא מפיץ לציבור הרחב בהקשרי ביטחון טיסות, רק באופן משלים להנחיות משרד התחבורה, או רשות התעופה האזרחית. פעילותו הברוכה בתחום ניכרת במיוחד כאשר קיים איום טרור קונקרטי, או סיכון ביטחוני מוחשי/ממשי לישראלים השוהים בחו"ל. בלי קשר לכך, ערנות אישית לסובב אותנו בשדות התעופה מהם אנו שבים הביתה, והפניית תשומת לב של גורמי ביטחון מקומיים לאובייקטים חריגים או פעילויות חשודות, תהיה תמיד רק לברכה. שתהיה לכולם טיסה נעימה ובטוחה!

* המאמר נכתב לפני ניסיון הפיגוע בטיסת פליי דובאי והופץ על ידי המל"מ במייל מיוחד ב-8 ביולי 2026

"התרעתי בדו"ח מפורט על סכנת פיצוץ במטוס - חברת PA התעלמה"

שנתיים לפני שמטוס חברת PAN AM התפוצץ מעל העיירה לוקרבי בסקוטלנד, העבירה חברת KPI הישראלית, שעמדתי בראשה, לחברת התעופה דו"ח שבו הצבענו על ליקויי אבטחה חמורים של החברה בשדות תעופה ברחבי העולם. תגובת החברה: "סמוך עלינו, אנו עושים את שלנו"*

אל"ם (בדימ') יוסי לנגוצקי

ב-21 בדצמבר 1988 התפוצץ מטוס של חברת PAN-AM מעל העיירה לוקברי שבסקוטלנד, ממטען חבלה שהחדירו לתוכו טרוריסטים. 259 מנוסעי המטוס ועוד 11 מתושבי העיירה נהרגו. כל זאת חרף העובדה שחברת KPI הישראלית, שעמדתי בראשה, הגישה קודם לכן ל-PA מספר דו"חות מוזמנים שהתריעו בפני החברה על שורת ליקויים חמורים הנוגעים לסכנת פיצוץ מטוסי החברה, כמו גם לגבי שיטות העבודה בהן בוצע הפיגוע.

הרעיון לייעץ לחברה בנושא אבטחתה עלה בדעתי לאחר שבאפריל 1986, זמן קצר קודם להצעתי, נפגע בפיצוץ מטוס של חברת TWA בטיסה מעל לים האדריאטי, אירוע בו נהרגו חמישה מנוסעיו. כך, הצעתי במאי 1986 ל-PA לשפר את בטיחותה ולהפוך למובילה בנושא. באופן זה תשפר את תדמיתה ותרחיב את עסקיה. לצורך הקמת החברה גייסתי כשותפים לחברתי את סבי אביבי, ראש אגף אבטחה בשב"כ לשעבר, איזק יפת, קב"ט אל-על לשעבר, אבי נחליאלי, כימאי, יוצא סיירת מטכ"ל וארדון כהן, מהנדס, איש חקר ביצועים. סייעו לקבלת מיזם הייעוץ ל-PA המלצות מכריי מקהילת המודיעין בארצות הברית, מתקופת כהונתי בוושינגטון כנספח לנושאי יבשה ומודיעין. יום אחד טרם חתימת הסכם הייעוץ עמנו פרסמה PA לתדהמתנו מודעת ענק בעיתונות בו הכריזה על עצמה כחברה מובילה בנושא הבטיחות.

יוסי לנגוצקי
בעל "עיטור המופת", חתן שני פרסי ביטחון ישראל. ד"ר לשם כבוד מהאוניברסיטה העברית בירושלים

ב-2 ביוני 1986 נחתם הסכם בינינו לבין PA לביצוע סקר ביטחוני בו הוגדר כי את המלצותינו בעתיד נבצע באמצעות חברה שתוקם בשותפות PA עמנו, ורק עמנו. לאור החומרה הביטחונית הקשה שנחשפה לעינינו כבר בסקר תשעה שדות התעופה שהוגדרו על ידי PA כבעלי עדיפות ראשונה (ברלין, פרנקפורט, לונדון, ניס, פריז, רומא, ניו יורק, מיאמי, וושינגטון), החלטנו להגיש דו"ח ביניים לאזהרת החברה בפני אסון צפוי. זאת, עוד טרם בדיקת 16 שדות תעופה נוספים (לוס אנג'לס, סן פרנסיסקו, שנון, מילנו, ציריך, אוסלו, אמסטרדם, וינה, מינכן, המבורג, בריסל, ג'נבה, שטוקהולם, אתונה, והלסינקי). בין שותפיי למיזם היו מי שטענו כי עלינו לנקוט בדו"ח הביניים בלשון רכה, לאור החשש שהצגת האמת, ללא כחל ושרק, עלולה לגרום לסוף פעילות PA עמנו. טיעון זה נדחה על ידי בטענה כי בדיני נפשות חובה עלינו לומר "דוגרי" את כל האמת ולהזהירם שהם חשופים לסכנת פיצוץ מטוס. זאת, גם אם נשלם על כך עסקית.

תא הטייס שנפל בעיירה לוקרבי בסקוטלנד. (ויקיפדיה)

במהלך שנת 1987 ניסינו להתניע את PA לבצע את המלצותינו בדרכים שונות. אלה נענו לראשונה בטענות של קשיים תקציביים ובהמשך בתירוץ של "תסמכו עלינו..."

בספטמבר 1986, שנתיים לפני אסון טיסת 103 PA, הגשתי אישית את דו"ח הביניים (129 עמודים) ליו"ר החברה אד הקר, שסיכם את מצבם במשפט: "העובדה שלא אירע לכם עד כה אסון משמעותי הינה מחמת חסדי שמים". ועוד הוספתי: "סביר יותר שהתקפות טרור, מהסוגים השונים על PA, כגון פיצוץ מטוס במהלך טיסה, תקיפת נוסעים בטרמינל, ירי קרקעי על מטוסים, תקיפת מטוס חונה, חטיפה, תקיפת צוות

המטוס שהופל מעל סקוטלנד

ומשרדים, יתרחשו באירופה... זכותך לחשוד שאנו מגזימים על מנת לחזק את סיכויי מימוש המלצותינו אך דברי אמת". הקר הנדהם הגיב שלהערכתו אנו מגזימים מאוד. וכך החלה המהומה.

חרף היעדר כל תגובה מעשית לממצאינו מדו"ח הביניים, המשכנו בסקר 16 שדות התעופה שנותרו לבדיקה. כצפוי, נמצא כי גם בשדות אלה מצב האבטחה גובל בהפקרות. שיא התעלמות PA בנושא היה כשהופעתי בפני תת-ועדה של מועצת המנהלים של החברה ואמרתי: "זיכרו, 300 גרם של חומר נפץ דיים להפיל מטוס על 300 נוסעיו... אם אתם חושדים שאנחנו מציגים תמונה שחורה במיוחד על מנת להבטיח שתעסיקו אותנו", הוספתי, "מבחינתנו תהיו פטורים מההסכם עמנו ובלבד שלמניעת אסון תבצעו את המלצותינו, ובהקדם. ראו הוזהרתם".

"העובדה שלא אירע לכם עד כה אסון משמעותי הינה מחמת חסדי שמים"

שיא התעלמות PA בנושא היה כשהופעתי בפני תת-ועדה של מועצת המנהלים של החברה ואמרתי: "זיכרו, 300 גרם של חומר נפץ דיים להפיל מטוס על 300 נוסעיו..."

בנובמבר 1986 הסתיים השלב השני של הסקר, בו נבדקו אותן 16 תחנות נוספות בעולם, והוגש ל-PA דו"ח משלים עם מסקנות והזהרות זהות לדו"ח הביניים מספטמבר 1986. ייאמר כי במהלך שלב זה נחשפנו לקשיים בתחנות השונות בעולם, שהעידו על חתירת קב"ט החברה תחת פעילותנו. במהלך שנת 1987 ניסינו להתניע את PA לבצע את המלצותינו בדרכים שונות. אלה נענו לראשונה בטענות של קשיים תקציביים ובהמשך בתירוץ של "תסמכו עלינו..."

עם מינויו של טום פלסקט ליו"ר החדש של PA פניתי אליו בראשית 1988 בכתובים, ושיתפתי אותו בדאגתי העמוקה ממצב האבטחה החמור של החברה. כמו כן העברתי לו את עיקרי המסקנות וההמלצות שלנו מ-1986. לחיזוק דבריי הפניתי את תשומת לבו לכך שזמן קצר קודם לכן נמצא אקדח ברשותו של נוסע PA בטיסה שנחתה בתל אביב. הדגשתי "אך נס הוא שטרם פוצץ מטוס של PA". על זאת נענית: "סמוך עלינו, אנו עושים את שלנו". חבר עיתונאי ששמע ממני את המתואר לעיל הציע לפרסם כתבה בנידון בוושינגטון פוסט, אך לצערי דחיתי זאת, בתקווה כי טיפול דיסקרטי יהיה יעיל יותר.

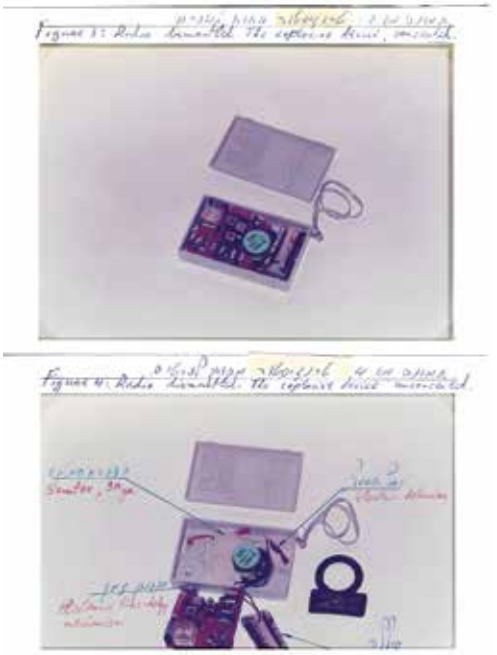
בהמשך נפגשתי בארצות הברית עם ידיד מאף.בי.איי, שצירף לפגישה קברניט של חברת תעופה אחרת. שניהם נחרדו למשמע דבריי ושכנעו אותי שלא לפרסם את הדברים ברבים, בגלל הפניקה העלולה להיווצר לדעתם, שלא לצורך. על כך אמר לי ידיד אמריקני, ובצדק: "עד שלא יקרה אסון רבתי, לא יזוז דבר".

ב-21 בדצמבר 1988, שנתיים וחודשיים לאחר אזהרותינו המפורשות בעל-פה ובכתב לשני היו"רים של PA אודות חשיפת מטוסי החברה לפיגוע אווירי, כלו "חסדי השמים" ומטוס PA בטיסה 103, שהיה בדרכו מנמל התעופה היתרו בלונדון לניו יורק, נעלם ממסכי הרדאר. מטען נפץ שהוטמן במטוס גרם לפיצוצו בשמי העיירה לוקרבי שבסקוטלנד. כל 259 הנוסעים ואנשי הצוות ו-11 מתושבי העיירה, נהרגו. התברר כי שני סוכנים לובים בכירים הבריחו למלטה בדואר דיפלומטי מטען נפץ במזוודה שנשלחה לבטן מטוס של חברת אייר-מלטה לפרנקפורט, אך הם עצמם לא עלו לטיסה. משם הועברה המזוודה למטוס לניו יורק דרך לונדון, כ"מטען ללא נוסע".

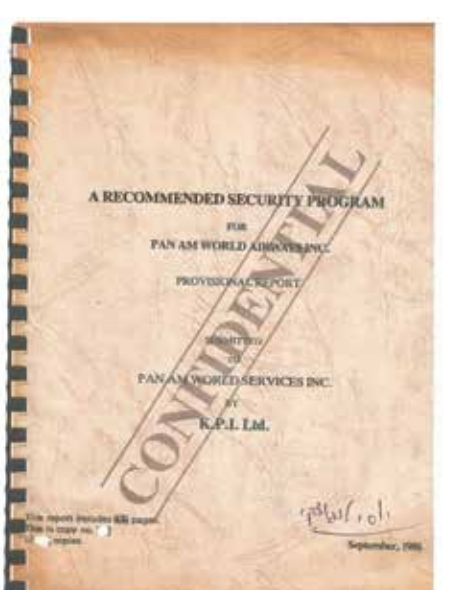
לא ידענו לאן להוליך את הזעם ואת התסכול הנורא. התברר שהפיגוע נעשה בדיוק בשיטה ובאמצעים שעליהם התרענו חזור והתרע, אך ללא הועיל. הפכנו בן לילה ליקירי התקשורת. בכירי העיתונאים הגיעו לביתי והקליטו אותי מצטט מהדו"ח את המשפט אודות "כלות נס חסדי השמים". רשת בי.בי.סי הקרינה סרט על הפרשה, בו משה איבגי שיחק את דמותי. הוא נראה ניגש לדלפק של חברת PA בלונדון ואומר: "שמי הוא יוסי לנגוצקי. שמנו מטען דמה במטוס שלכם"...

הטלטלה הייתה גדולה, ההלם הציבורי בעולם כולו היה עמוק, אך הרשויות לא מיהרו להסיק מסקנות. הממשל האמריקני הקים את "ועדת הנשיא לענייני ביטחון בתעופה וטרור". הופעתי בפניה והצגתי את טענותינו. באוגוסט 1989 פרסמה הוועדה דו"ח, אך גם אז, לאחר הטרגדיה האיומה, לא התחולל השינוי המצופה בנושא האבטחה האווירית. נדרשו עוד 12 שנה ו-3000 הרוגים בפיגועי "מגדלי התאומים" בניו יורק, על מנת לחולל את השינוי שנדרש לאבטחת מטוסי ארצות הברית והעולם.

"לא ידענו לאן להוליך את הזעם ואת התסכול הנורא. התברר שהפיגוע נעשה בדיוק בשיטה ובאמצעים שעליהם התרענו חזור והתרע, אך ללא הועיל"

עזר אימון KPI ב-1986: מטען חבלה מוסלק בתוך רדיו

עמוד השער של דו"ח הביניים של חברת KPI ל-PANAM

* חברת PA הודיעה על פירוק זמן קצר לאחר האסון. בשנת 1999 הוסגרו לסקוטלנד שני סוכנים לובים שהואשמו בהחדרת מטען החבלה למטוס. (המאמר – על רקע שידור הסידרה החדשה "לוקרבי – החקירה" ב"נטפליקס")

השתנות והחלשות אמ"ן כמכשלות ליכולתו לשמש "מעריך לאומי"

מעמדו של "המעריך הלאומי" נבחן ביכולתו להציג לקברניט הערכה עצמאית, גם כשהיא אינה נוחה לו, לאתגר את מדיניותו ולהתריע מפני הסיכונים הטמונים בה * בין השנים 2003 ל־2023 עבר אמ"ן שינוי עמוק, שבמסגרתו התרחק בהדרגה מייעודו הממלכתי כ"מעריך הלאומי" * מגוף שהתמקד במחקר אסטרטגי, בהערכת יכולות וכוונות האויב ובהתרעה מפני מלחמה, הוא הפך לגוף טכנולוגי־מבצעי מרכזי, המשולב במב"מ ובמימוש מדיניות הביטחון. שינוי זה הניב הישגים משמעותיים, אך החליש את המחקר הבסיסי והאסטרטגי, את העצמאות האנליטית ואת היכולת לאתגר הנחות יסוד * במקביל, השתנה תפקידו של אמ"ן: מגוף המעריך את המציאות ומתריע מפני איומים, לשותף פעיל בעיצובה

ד"ר אל"ם (בדימ') אפרים לביא; וד"ר מתי שטיינברג

מבוא

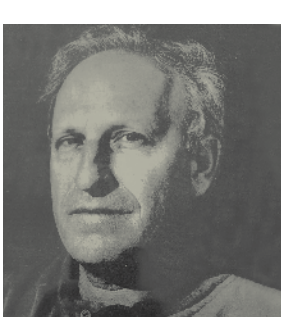
אגף המודיעין של צה"ל מילא לאורך עשרות שנים תפקיד מרכזי בגיבוש הערכת המודיעין הלאומית עבור הדרג המדיני והצבאי. תפקידו כלל בירור שיטתי של המציאות האסטרטגית, הערכת יכולותיהם וכוונותיהם של היריבים, זיהוי מגמות ותהליכי עומק והתרעה מפני סכנות מתפתחות. בראשית שנות האלפיים קבע ראש הממשלה אריאל שרון כי אמ"ן הוא "המעריך הלאומי" בכל הנוגע למזרח התיכון, בשותפות עם השב"כ בתחום הפלסטיני ועם המוסד בתחום האיראני. הכינוי "מעריך לאומי" אינו מציין בעיקרו מעמד ארגוני, אלא אחריות מקצועית להערכה לאומית החורגת מהערכת יכולותיו הצבאיות של היריב ומחיזוי תוצאותיהם של מהלכים צבאיים: עליה לבחון גם את כוונות היריב, את התהליכים המעצבים את התנהגותו ואת ההשלכות האסטרטגיות של התפתחויות ושל מדיניות לאורך זמן.

במהלך שני העשורים שקדמו ל־7 באוקטובר 2023 עבר אמ"ן שינוי עמוק, שנבע מהצטברות של תהליכים ארגוניים, תפיסתיים, טכנולוגיים ומבצעיים. לצד הישגים משמעותיים, נחלש בהדרגה מעמדו של המחקר הבסיסי והאסטרטגי, והתחזקה התפיסה שלפיה המודיעין אינו מסתפק בבירור המציאות ובהתרעה מפני איומים, אלא משתתף באופן פעיל בעיצוב המציאות מול היריב.

הטענה המרכזית במאמר היא כי הכשל שנחשף ב־7 באוקטובר לא התמצה באי־מתן התרעה מפני מתקפה. הוא היה ביטוי מאוחר לתהליך ממושך שבו נשחק האיזון בין בירור המציאות עבור מקבלי ההחלטות לבין תמיכה במעשה הצבאי. תהליך זה החליש את עצמאותו של אמ"ן ואת יכולתו למלא את ייעודו כ"מעריך הלאומי".

אפרים לביא
לשעבר ראש הזירה הפלסטינית בחטיבת המחקר. ספרו על כשלי המדיניות והמודיעין שהובילו ל־7 באוקטובר יראה אור בקרוב בהוצאת המל"מ

מתי שטיינברג
לימד באוניברסיטה העברית בירושלים וכן בחו"ל באוניברסיטאות פרינסטון והיידלברג

נסראללה, מימין, והמנהיג העליון ח'מנאי. עליונות מודיעינית אינה נמדדת רק ביכולת לאסוף מידע ולזהות מטרות, אלא גם ביכולת להבין את תפיסת העולם של היריב

מן "המעריך הלאומי" אל "המודיעין המאפשר"

השינוי בעבודת אמ"ן החל בראשית שנות האלפיים, על רקע הירידה באיום מצד

"הערכת מודיעין לאומית"

מתוך: מודיפדיה, אתר המרכז למורשת המודיעין

"עם קום המדינה נקבע ש'המעריך הלאומי' יהיה ראש אמ"ן, ומחלקת המחקר של אמ"ן תבצע בפועל את המחקר וההערכה... בעקבות הכשל המודיעיני במלחמת יום כיפור, גיבשה ועדת אגרנט המלצה להבטחת 'פלורליזם מחקרי' באמצעות הקמה וחיזוק של גופי מחקר והערכה נוספים בתוך גופי המודיעין - המוסד, השב"כ ומשרד החוץ. כן המליצה הוועדה למנות יועץ מודיעין לראש הממשלה, תפקיד שנטמע בהמשך במועצה לביטחון לאומי ועוגן בחוק... למרות ריבוי הגופים, **נותר אמ"ן הגוף הנושא באחריות להערכה הלאומית הכוללת,** אף שבמשך השנים הוטלה אחריות נקודתית על חלק מהגופים".

צבאות סדירים והתחזקות האיומים הא־סימטריים מצד חיזבאללה וחמאס, לצד התעצמות האיום האיראני, ובמקביל להתפתחות המהירה של טכנולוגיות האיסוף, הסייבר ועיבוד המידע.
תפיסת "המערכה המודיעינית" שאומצה אז באמ"ן העמיקה את החיבור בין מודיעין, טכנולוגיה ומבצעים. בהמשך הפך אמ"ן לשותף מרכזי בפעילות המבצעית של צה"ל, והדגש עבר במידה רבה מהתרעה מפני מלחמה ומהבנת המציאות האסטרטגית

נחלש מעמדו של המחקר הבסיסי והאסטרטגי, המחייב היכרות מעמיקה עם החברה, התרבות, האידיאולוגיה, הכלכלה, הדת והתהליכים הפוליטיים של היריב

להפקת מודיעין מדויק בזמן אמת, לבניית בנקי מטרות ולתמיכה במערכות צבאיות מתמשכות.

נקודת מפנה רעיונית הייתה תפיסת "המודיעין המאפשר" שקידם תא"ל (היום - אלוף במיל') יוסי ביידץ, ראש חטיבת המחקר בשנים 2006-2011. תפיסה זו הרחיבה את ייעוד המודיעין: מתפקידו המסורתי כמעריך המציאות לתמיכה בגיבוש אסטרטגיה, בתכנון מלחמה ומבצעים, בביצוע פעולות צבאיות ומדיניות ובבניין הכוח.
הגישה החדשה הייתה נחוצה לנוכח האתגרים המבצעיים, אך הבעיה התפתחה כאשר התפקיד המבצעי דחק בהדרגה את תפקידו המסורתי של אמ"ן. ככל שהמודיעין השתלב יותר בעיצוב המציאות ובמימוש המדיניות, כך היטשטשה ההבחנה בין הערכתה העצמאית של המציאות לבין הניסיון להשפיע עליה. אמ"ן נעשה רלוונטי יותר למערכת הצבאית, אך יכולתו לבחון את האסטרטגיה עצמה ולהתריע מפני הסיכונים הטמונים בה נחלשה.

חגיגות 25 שנה לציון הקמת חמאס. המעבר לניתוח נתוני עתק החליש את המומחיות הלשונית, התרבותית והחברתית, החיונית להבנת היריב בהקשרו ההיסטורי והאידיאולוגי

הטקטיקיזציה של המודיעין והיחלשות המחקר האסטרטגי

יהושפט הרכבי בכנס הפרידה שלו מקציני אמ"ן במאי 1959

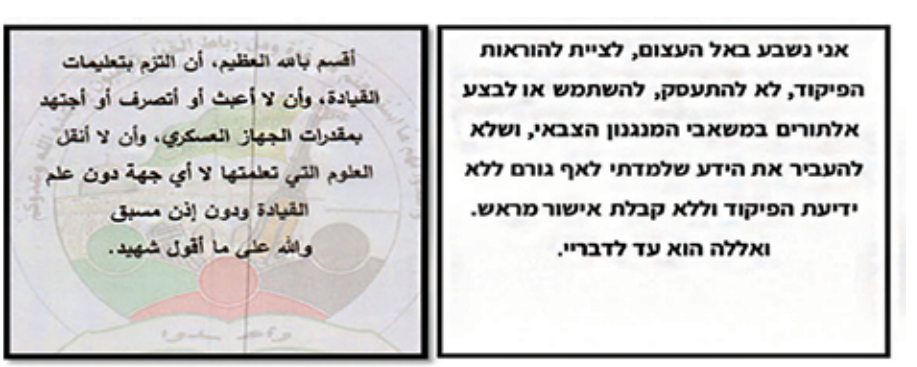
"ראיתי שתי דרגות בהבנת המודיעין - בהבנתנו את היריב. האחת היא הדרגה של המודיעין המתמטי: קובץ ידיעות על עובדות, כמויות, מספרי כוח אדם, יחידות טקטיות, נשק, מערך... מעל המודיעין המתמטי עומד שלב גבוה יותר והוא ... המודיעין היכול להעריך את האדם, את היריב, את האויב, לא רק הערכה מספרית אלא הערכה איכותית".

יהושפט הרכבי, המודיעין כמוסד ממלכתי- הספר הגנוז, הוצאת מערכות והמל"מ, 2015, עמ' 25-26.

התרחבות הפעילות המבצעית, הקמת חטיבת ההפעלה ב־2008 והעמקת המערכה שבין המלחמות (מב"מ) החל מ־2013 הביאו להפניית משאבים, קשב וכוח אדם לצורכי המערכה השוטפת. הצלחת המודיעין נמדדה במידה רבה על פי תרומתו הישירה לפעילות המבצעית. בה בעת נחלש מעמדו של המחקר הבסיסי והאסטרטגי, המחייב היכרות מעמיקה עם החברה, התרבות, האידיאולוגיה, הכלכלה, הדת והתהליכים הפוליטיים של היריב. במקום להתמקד ב"כוונות האויב", עבר חלק ניכר מהמאמץ ל"כוונות הירי" - זיהוי מדויק של המקום, הזמן והאמצעי שבהם האויב עתיד להפעיל כוח, לשם פגיעה בו.
ההערכה האסטרטגית נדרשת לברר לא רק מה היריב מבקש להשיג, אלא גם מה עלול להתרחש בעקבות פעולותיו, לרבות תוצאות בלתי מכוונות. היא אמורה להצביע על תהליכי עומק, על שינויים בתפיסת היריב ועל פערי ידע, ולכוון בהתאם את האיסוף.
הפער בין שני סוגי המודיעין נעשה משמעותי במיוחד בהתמודדות עם חמאס וחיזבאללה. התפתחות תפיסותיהם הצבאיות והמעבר ההדרגתי מתפיסה הישרדותית לתפיסת ניצחון במסגרת "ציר ההתנגדות" חייבו מחקר שיטתי של כוונותיהם, האידיאולוגיה המניעה אותם והתודעה המעצבת את פעולתם. ואולם, המערכת המודיעינית התרגלה למדוד את תרומתה בעיקר באמצעות תפוקות מבצעיות מיידיות, בעוד יכולות המחקר הבסיסי והאסטרטגי נחלשו.

מן הדירקטיבה המדינית אל גבולות ההערכה

תהליך השינוי באמ"ן התנהל לצד דירקטיבה מדינית שהגדירה היררכיית איומים ברורה: עיכוב תוכנית הגרעין האיראנית, בלימת התעצמות ארגוני הטרור, סיכול פיגועים בלי להיגרר למלחמה כוללת, וניהול הסכסוך

שבועת אמונים של חניכי קורס בחמאס. "ואללה הוא עד לדבריי..."

לא כל כך משנה מי ראש אמ"ן, המעריך הלאומי יושב במשרד אחר... צילום: דוברות ראש הממשלה

הישראלי־פלסטיני תוך הכלה והסדרה. בהדרגה נוצרה זיקה הדוקה בין סדרי העדיפויות המדיניים לבין ההערכה המודיעינית. **גבולות הדירקטיבה הפכו לגבולות ההערכה:** האיום האיראני זכה לתשומת לב ולמשאבים נרחבים, ואילו האיום מצד חמאס נתפס כניתן להכלה. ההנחה שחמאס מעדיף לשמר את שלטונו ברצועת עזה ולהימנע מעימות רחב השתלבה במדיניות שנועדה לשמר רגיעה באמצעות הקלות, הזרמת כספים והסדרה כלכלית, לצד הפעלת המב"מ למניעת התעצמות ולהרתעה. כך נטתה ההערכה לאשר את הנחות היסוד שעליהן נשענה המדיניות, במקום לבחון באופן עצמאי את הסיכונים הכרוכים בה.

נוצר מעגל היזון חוזר: המדיניות השפיעה על ההערכה, וההערכה חיזקה את המדיניות. בהיעדר בחינה עצמאית של הנחות היסוד ושל תוצאותיה האפשריות של מדיניות ההכלה, התקבעה לאורך שנים התפיסה שניתן לנהל את הסכסוך עם חמאס ולשמר יציבות באמצעות הסדרה כלכלית והפעלת כוח מוגבלת. כישלונה של תפיסה זו ב־7 באוקטובר המחיש את **הסכנה שבטשטוש הגבול בין הערכת המציאות לבין הניסיון לעצב אותה.**

"מודיעין מרצה" והיחלשות היכולת לאתגר את הקברניט

מעמדו של "המעריך הלאומי" נבחן ביכולתו להציג לקברניט הערכה עצמאית, גם כשהיא אינה נוחה לו, לאתגר את מדיניותו ולהתריע מפני הסיכונים הטמונים בה. בשנים שקדמו ל־7 באוקטובר נחלשה יכולת זו, לנוכח נטיית המודיעין לספק "מודיעין מאפשר" שסייע לקדם או להצדיק את המדיניות הקיימת. המעבר מ"מודיעין מאפשר" ל"מודיעין מרצה" היה קצר. התופעה התבטאה בנטייה להתכנס למסגרת החשיבה של מקבלי ההחלטות במקום לאתגרה. ההעדפה המדינית ליציבות, להכלה ולדחיית עימות עודדה הדגשת סימנים שתמכו בהנחות הקיימות, תוך הפחתת משקלם של סימנים סותרים. כך חדל המודיעין בהדרגה לשמש מנגנון ביקורת והפך למנגנון המאשרר את תפיסות הדרג המדיני.

בהדרגה נוצרה זיקה הדוקה בין סדרי העדיפויות המדיניים לבין ההערכה המודיעינית. גבולות הדירקטיבה הפכו לגבולות ההערכה: האיום האיראני זכה לתשומת לב ולמשאבים נרחבים, ואילו האיום מצד חמאס נתפס כניתן להכלה

השתלבותו הגוברת של אמ"ן בתכנון ובמימוש מהלכים שנועדו להשפיע על היריב צמצמה את המרחק המקצועי הדרוש לבחינה ביקורתית של תוצאות המדיניות, לזיהוי סיכונים ולהצגת חלופות. בהיעדר הערכה עצמאית וחשיבה חלופית, התקשתה המערכת לערער על ההנחה שהכלה ושלום כלכלי יבטיחו את יציבות רצועת עזה.

כך נשחק מעמדו של אמ"ן כ"מעריך לאומי", והצטמצמה תרומתו לדיון האסטרטגי. כישלון תפיסת ההכלה ב־7 באוקטובר המחיש את המחיר של מודיעין השותף למדיניות, אך אינו בוחן באופן עצמאי וביקורתי את הנחות היסוד שלה.

המהפכה הטכנולוגית: הישגים שהפכו לסיכונים

אמ"ן רתם את המהפכה הטכנולוגית לפיתוח יכולות איסוף ועיבוד מידע יוצאות דופן והפך למרכיב מרכזי ביכולת המבצעית של צה"ל. אולם, מידע אינו דעת. הרחבת מקורות המידע והדיוק הטכנולוגי יצרו אשליה של "עליונות מודיעינית" והנחה כי ניתן לזהות כל שינוי ביטחוני בזמן אמת. במקביל, הצטמצמה ההשקעה במקורות שאינם מניבים תוצרים מיידיים ובמחקר איכותני שאינו ניתן למדידה באמצעות תפוקה טכנולוגית. ההצלחות במב"מ, במעקב אחר בכירים ובבניית בנקי מטרות חיזקו את תחושת השליטה בתמונת המצב.

מתקפת ה־7 באוקטובר והמלחמה הרב־זירתית הפריכו אשליה זו והמחישו כי עליונות מבצעית והיכרות עם יכולות היריב אינן מבטיחות הבנת כוונותיו ותכליותיו האסטרטגיות. המעבר לניתוח נתוני עתק החליש את המומחיות הלשונית, התרבותית והחברתית, החיונית להבנת היריב בהקשרו ההיסטורי והאידיאולוגי.

הכשל התבטא גם בהנחה שחמאס וחיזבאללה פועלים על פי חישובי עלות־תועלת בלבד, ולכן יימנעו מהסלמה לנוכח נחיתותם הצבאית. הנחה זו התעלמה ממשקלם של זהות, אמונה, אידיאולוגיה והקרבה, וטשטשה את ההבחנה בין יכולת לכוונה ובין תפיסת הסיכון הישראלית לזו של היריב.

מכאן שעליונות מודיעינית אינה נמדדת רק ביכולת לאסוף מידע ולזהות מטרות, אלא גם ביכולת להבין את תפיסת העולם של היריב, לזהות שינויים ביעדיו ולהעריך את השלכותיהם. לשם כך יש להשיב את מחקר הכוונות למרכז העשייה המודיעינית, לצד המחקר הצבאי, ולבחון באופן שיטתי את יעדיו ארוכי הטווח של היריב, האידיאולוגיה המניעה אותו והשיח הפנימי שלו.

הכשלים המתודולוגיים בתפקודו של ה"מעריך הלאומי"

התהליכים שתוארו לעיל גרמו לכשלים מתודולוגיים שהצטברו לאורך זמן:

- **הטיית האישוש:** העדפת מידע שאישר הנחות קיימות, כגון "חמאס מורתע", והצגת מידע סותר כחריג.
- **היעדר בחינה שיטתית של הנחות היסוד:** הנחות שהפכו למובנות מאליהן חדלו להיבחן כהשערות העשויות להתברר כשגויות.
- **טשטוש הגבולות בין איסוף למחקר:** השילוב ההדוק צמצם את הביקורת ההדדית והגדיל את הסיכון להתכנסות למסקנה אחת, בלי לבחון חלופות ממשיות, כפי שהמחיש מקרה "חומת יריחו".
- **היעדר מנגנוני הפרכה אפקטיביים:** לא הובטחה במידה מספקת הצגת מידע סותר, בחינת תרחישים מנוגדים ותיעוד מחלוקות.
- **צמצום מנעד החלופות:** השיח נטה

להתמקד בהפעלת כוח או ב"קניית שקט", על חשבון בחינת חלופות אסטרטגיות רחבות.

- **הימנעות מהכרעה מחקרית:** הצגת אפשרויות מתחרות לא תמיד לוותה בהערכה מועדפת ומנומקת, אף שזו חלק מאחריותו המקצועית של המעריך הלאומי.

המעריך הלאומי - לאן?

השבת מעמדו של אמ"ן אינה מחייבת חזרה לעבר או ויתור על הטכנולוגיה, הסייבר, הבינה המלאכותית והיכולות המבצעיות. היא מחייבת להשיב את האיזון בין יכולות אלה לבין ייעודו הממלכתי של אמ"ן כגוף הערכה עצמאי וביקורתי.

לשם כך נדרשים כמה שינויים מרכזיים:

הגדרה מחודשת של ייעוד אמ"ן: גוף המברר את המציאות עבור מקבלי ההחלטות מתוך עצמאות מחקרית. המודיעין המבצעי והמאפשר יישארו רכיבים חשובים בעבודתו, אך לא יבואו על חשבון ההערכה האסטרטגית.

הבחנה בין הערכה למימוש מדיניות: יש להבטיח כי חטיבת המחקר תוכל לבחון באופן עצמאי את המדיניות שאמ"ן מסייע לממש, באמצעות מבנים ארגוניים ותהליכי עבודה שיגנו על עצמאותה.

חיזוק המחקר הבסיסי והאסטרטגי: יש להשקיע מחדש במחקר החברה, התרבות, ההיסטוריה, האידיאולוגיה והכלכלה של היריב, ולהחזיר את המומחיות האזורית, הלשונית והנושאית למרכז העשייה.

שיקום מחקר הכוונות: יש להבחין באופן שיטתי בין יכולות, כוונות, תרחישים והחלטות, ולבחון את יעדיו ארוכי הטווח של היריב ואת הסיכונים שהוא מוכן ליטול.

מיסוד מנגנוני ביקורת והפרכה: צוותי "איפכא מסתברא", צוותים אדומים, הצגת מידע סותר ובחינת תרחישים קיצוניים צריכים להיות חלק בלתי נפרד מתהליך ההערכה.

הבטחת יכולתו של המודיעין לאתגר את הקברניט: הדרג המדיני קובע את המדיניות, אך אינו אמור לקבוע את תוצאות ההערכה. חשיבותה של ההערכה עולה דווקא כאשר היא סותרת את עמדתו.

מיסוד דיאלוג אסטרטגי רציף: נדרש שיח בלתי אמצעי שבו המעריך מציג את תמונת המציאות, את רמת הביטחון בהערכה, את הנחות היסוד, את החלופות ואת הסיכונים, גם כאשר הדברים אינם נוחים לדרג המדיני.

מערך הסייבר והמהפכה הטכנולוגית: הישגים שהפכו לסיכונים

לבסוף, נדרש שינוי תרבותי: הצלחה מודיעינית אינה נמדדת רק בכמות המידע שנאסף או במספר המטרות שאותרו, אלא גם ביכולת לזהות שהנחות יסוד אינן עומדות עוד במבחן המציאות ולשנות את ההערכה בהתאם.

סיכום: אמ"ן - מאין ולאן?

בין 2003 ל־2023 עבר אמ"ן שינוי עמוק, שבמסגרתו התרחק בהדרגה מייעודו הממלכתי כ"מעריך הלאומי". מגוף שהתמקד במחקר אסטרטגי, בהערכת יכולות וכוונות האויב ובהתרעה מפני מלחמה, הוא הפך לגוף טכנולוגי־מבצעי מרכזי, המשולב במב"מ ובמימוש מדיניות הביטחון. שינוי זה הניב הישגים משמעותיים, אך החליש את המחקר הבסיסי והאסטרטגי, את העצמאות האנליטית ואת היכולת לאתגר הנחות יסוד. במקביל, השתנה תפקידו של אמ"ן: מגוף המעריך את המציאות ומתריע מפני איומים לשותף פעיל בעיצובה.

השבת מעמדו של אמ"ן אינה מחייבת חזרה לעבר או ויתור על הטכנולוגיה, הסייבר, הבינה המלאכותית והיכולות המבצעיות. היא מחייבת להשיב את האיזון בין יכולות אלה לבין ייעודו הממלכתי של אמ"ן כגוף הערכה עצמאי וביקורתי

מחדל ה־7 באוקטובר חשף את התוצאות המצטברות של תהליך זה. הדירקטיבה המדינית השפיעה על סדרי העדיפויות, הטכנולוגיה וההצלחות המבצעיות חיזקו את תחושת העליונות, והמחקר האסטרטגי נדחק לשוליים. היחסים עם הדרג המדיני נטו מדיאלוג ביקורתי לדפוס של מודיעין תומך־מדיניות. **ההפתעה נבעה ממידע שלא פורש כהלכה, מהנחות יסוד שלא אותגרו, מכוונות שלא הובנו ומטשטוש הגבולות בין מדיניות, מודיעין ומעשה.**

השבת מעמדו של אמ"ן כ"מעריך הלאומי" אינה מחייבת בחירה בין מודיעין מעריך למודיעין מאפשר, אלא החזרת ההערכה העצמאית והאסטרטגית לליבת העשייה המודיעינית, תוך שילוב יכולות האיסוף, הטכנולוגיה והתמיכה המבצעית. תפקידה לספק לקברניטים תמונת מציאות מקצועית ועצמאית, לתמוך במדיניות כשהיא תואמת את המציאות המשתנה ולהתריע כאשר הנחות היסוד שלה אינן עומדות עוד במבחן המציאות.

ההערכה הלאומית אינה עוד תפוקה מודיעינית לצד אחרות, אלא המסגרת המארגנת את עבודת המודיעין: היא מגדירה את שאלות המחקר, מכוונת את האיסוף, בוחנת את חלופות הפעולה של היריב ומעריכה את השלכותיהן האסטרטגיות, לרבות הבלתי מכוונות. כך תשרת העליונות הטכנולוגית והמבצעית את ההבנה הלאומית, ולא תחליף אותה.

מבחן היסוד של "המעריך הלאומי" אינו היכולת לדעת הכול, אלא **היכולת לדעת שאינו יודע הכול**: לזהות את גבולות הידע, לחשוף הנחות, לאתגר תפיסות **ולהציג לקברניט את אשר עליו לדעת, גם כשאינו רוצה לשמוע זאת. אמ"ן יוכל לשקם את מעמדו כגוף טכנולוגי ומבצעי מתקדם, אך בראש ובראשונה כמוסד מחקר ממלכתי, עצמאי וביקורתי, המברר את המציאות, מתריע על השתנותה ומסייע לקבלת החלטות אסטרטגיות בתנאי אי־ודאות.**

הערת הכותבים:

מאמר זה יוצא מנקודת הנחה שתפקיד "המעריך הלאומי" ממשיך להיות מופקד בידי אמ"ן. אין הוא כולל התייחסות לאפשרויות אחרות שהוצעו לפני ובמיוחד אחרי אסון השבעה באוקטובר, שמשמעותן הטלת אחריות זו, במלואה או בחלקה, בידי גורם ממסדי אחר. אלה ראויות לדיון מעמיק נפרד.

על הרתעה, רציונאליות ואיראן

הכישלונות החמורים ביותר לאורך ההיסטוריה, בכל תחומי המודיעין, נבעו מהניסיון להאציל ליריב את אורח המחשבה שלך * אירן היא תיאוקרטיה וקנאים דתיים חושבים אחרת! * מה יקרה אם קנאי דתי, שמוכן למות "מות קדושים" - להפוך לשאהיד - ישיג נשק גרעיני? * איך מרתיעים אחד ששואף בכל מאודו להגיע לגן העדן, והוא באמת מאמין בכך? * במקרה כזה אין, ולא תהיה הרתעה והמלחמה (הגרעינית?) עלולה להיות רק עניין של זמן

ד"ר עזריאל לורבר

ראש הממשלה ושר הביטחון דוד בן גוריון ב-1956. קשה להאשים את דור המייסדים שקבע את המונחים: הרתעה-התרעה-הכרעה, שלא צפה התפתחויות טכנולוגיות וחברתיות שעשויות להשפיע גם על מהלכים אסטרטגיים

הקדמה

דוקטרינת הביטחון הישראלית, המיוחסת כנראה בטעות לבן-גוריון, הסתמכה על שלושה שלבים שאמורים היו להוביל להתעצמותה ועמידותה של ישראל במזרח התיכון: הרתעה, התרעה והכרעה. נחלי דיו כבר נשפכו על אודות ההתרעה וההכרעה, ובמיוחד על האחרונה אך מעט מדי, לדעתי, נכתב על נושא ההרתעה, אף כי הוא חשוב לא פחות. בניהול נכון (ועם רמז לכיוון "קיר הברזל") הוא יכול אף לייתר את ההכרעה: במילים אחרות למנוע את המלחמה.

עזריאל לורבר
עוסק וכותב על טכנולוגיה צבאית ועל יחסי הגומלין בין טכנולוגיה למודיעין

מהי הרתעה

קלאוזביץ כתב כי "מלחמה היא המשך המדיניות באמצעים אחרים". כלומר, צריך להיות היגיון מדיני או מעשי ביציאה למלחמה ואנחנו מניחים כי שיקולי היגיון כאלה, המבוססים על שיקולי רווח והפסד, קיימים אצל התוקפן. יתרה מזאת, אך טבעי להניח כי אלה "מחושבים" במטבע שאנחנו מבינים: זכויות שיט במיצר ים, השתלטות על בארות מים או על שדות נפט (וכיום - מתכות קריטיות), השתלטות על שטחים משיקולים כלכליים ("Lebensraum", מרחב המחיה הנאצי הידוע לשמצה), שיקולים אסטרטגיים, או כמו שראינו בשבעה באוקטובר - רצח לשם אימה, או לכידת שבויים לצורך מיקוח.

הרתעה מעבירה לתוקפן מסר פשוט: "אל תתעסק איתי מפני שאם תעז, אגרום לך כזה נזק שתצטער שאפילו חשבת על כך!"

הרתעה מעבירה לתוקפן מסר פשוט: "אל תתעסק איתי מפני שאם תעז, אגרום לך כזה נזק שתצטער שאפילו חשבת על כך!" היא מאיימת בעונש על התנהלות חריגה, והמרתיע מניח כי בסופו של דבר התוקפן הפוטנציאלי אכן מבין את התוצאות האפשריות של כוונת תוקפנותו.

הבעיה היא שלא תמיד אנחנו מבינים את ההיגיון של התוקפן, ואת שיקולי הרווח וההפסד שלו, במיוחד אם הוא מודד את מחיר תוקפנותו במטבע אחר משלנו: כמה שווה כבוד לאומי, סמלים לאומיים, או החלת אידיאולוגיה דתית או פוליטית על שכניו? (סין מול טייוואן?) ובמיוחד, אם למטרה כזו או אחרת מוכן השלטון להקריב את חיי נתיניו, בלי חשבון?

כך או כך, הקונספט של הרתעה, כמדיניות סדורה, נבחן בצורה פורמלית רק אחרי מלחמת העולם השנייה, שהסתיימה עם הפעלתו היעילה של נשק גרעיני נגד יפן. היות ועל יעילות זו לא היו עוררין, פעלו ברית המועצות ועוד מדינות להשיגו. ניתן לומר כי מאז קיימים שני סוגי הרתעה: הרתעה בלתי קונבנציונלית והרתעה קונבנציונלית.

כדי שהרתעה, כלשהי, תצליח היא צריכה לשמר את היסודות הבאים:

- האמצעים הדרושים להענשה ולתגמול חייבים להיות בידי המרתיע.
- הצד המורתע צריך לדעת כי אמצעים כאלה נמצאים בידי המרתיע.
- הצד המורתע חייב להיות משוכנע כי ביום פקודה, המרתיע לא יהסס להשתמש בכל האמצעים העומדים לרשותו.
- שני הצדדים הם רציונאליים, וישקלו היטב את הרווח מול ההפסד הצפויים להם.

הרתעה בלתי קונבנציונלית - "מאזן האימה"

כאמור, זו נולדה בתקופת המלחמה הקרה והצליחה לעילא ולעילא. שני יריבים, מצוידים בעשרות אלפי ראשי קרב גרעיניים, שמרו על שלום: קר, מתוח, אך ללא התנגשות ממשית, וזאת על אף נוכחותם של הרבה "לוחצי כפתורים" פוטנציאליים בשני הצדדים.

אז מה בעצם מנע מלחמה גרעינית טוטאלית שהייתה קרוב לוודאי נגמרת בחיסול כל החי והצומח על פני כדור הארץ? בדיוק זה!

לשני הצדדים היו מנגנוני מודיעין וניתוח טכנולוגי ומדיני מעולים. שני הצדדים ידעו בדיוק מה גודלם של מערכי הנשק של הצד השני ושניהם הניחו, די בצדק, כי הצד השני לא יהסס להשתמש בהם. היות והדוקטרינה המרקסיסטית לא הייתה מוכנה לוותר על גן העדן הפרולטארי רק כדי לחסל את הקפיטליזם, המלחמה לא פרצה.

הרתעה קונבנציונלית

אבל כאשר מדובר באמל"ח קונבנציונלי, וגם כאשר מתקיימים כל הסעיפים שפורטו לעיל, האם נוכל להיות בטוחים כי ההרתעה תמיד תצליח, או שמא מלכתחילה טמונים בה זרעי כישלון?

אשר לסעיף הראשון העוסק באמצעים, הוא בעיקרו בעיה טכנית ונתון כולו בידי המרתיע. הסעיף השני מדגיש את הצורך שמושא ההרתעה, ידע על יכולות המרתיע. ייתכן שהמרתיע ינסה אפילו להגזים ביכולותיו כדי לוודא שהמסר ייקלט. כאן נכנסים לתמונה ארגוני המודיעין של שני הצדדים: צד התוקפן ליצור את דימוי האיום; והצד המאוים, לפרש נכונה את תמונת המודיעין לגבי הצד שמולו. הסעיף השלישי הוא בעייתי, מפני שלא תמיד המרתיע יכול להיות בטוח מה הם הלכי המחשבה של האויב ומה תהיינה תגובותיו למגוון מצבים. ואשר לסעיף הרביעי - היו לנו לא מעט דוגמאות בשלוש השנים האחרונות, הממחישות היטב עד כמה צדדים עלולים להיות לא רציונאליים (בהנחה בכלל, שאנו מבינים רציונאליות מהי...).

אבל היות והרתעה קונבנציונלית אינה עוסקת בחורבן סופי ומוחלט, יש בה די מרווח לאירועים שעלולים להביא לכישלונה, בין בזדון והן כתוצאה משיקולים מוטעים, או כפי שנהוג היום לומר - "מיסקלקולציה" - בדומה למתרחש בהשקעה בשוק ההון. שילוב הסעיפים השני והשלישי לעיל, עלול להיות לכן המסוכן ביותר: מה יקרה אם שירותי המודיעין של התוקפן הפוטנציאלי לא העריכו נכונה את יכולות הקורבן הפוטנציאלי או את נחישותו? הרבה מנהיגים גררו בעבר את מדינותיהם למלחמות קשות בגלל טעויות הערכה: מלחמת איראן-עיראק נמשכה שמונה שנים מפני שסדאם חוסיין היה בטוח כי הצבא האיראני שלאחר המהפכה של חומייני יתמוטט במהירות. ברית המועצות הופתעה מאוד מההתנגדות הפינית בשנת 1939 ומלחמת העולם השנייה פרצה מפני שהיטלר לא האמין כי האנגלים והצרפתים יכבדו את התחייבותם לפולין. כנראה שגם באוקראינה כשלו הרוסים בהערכת נחישות הצד השני.

מה יקרה אם קנאי דתי, שמוכן למות "מות קדושים" - להפוך לשאהיד - ישיג נשק גרעיני? איך מרתיעים אחד ששואף בכל מאודו להגיע לגן העדן, והוא באמת מאמין בכך

אם ניקח לדוגמה את מלחמות ישראל, ניתן לטעון שקונספט ההרתעה, האבן הראשה בדוקטרינת הביטחון הישראלית, לא ממש השיג את מטרותיו: ע"ע 1967, 1973, 1982, 1991, 2006, 2023. לדעתי, ב-1973 וב-2023, מבחינה צבאית התוקפן (מצרים וסוריה; חמאס, בהתאמה) נכשל, כלומר טעה בשיקוליו (אף כי הדעה המקובלת היא, כי שיקולי המצרים ביציאה למלחמה ב-1973 כוונו להישגים מדיניים ולא צבאיים, ולכן הם היו מוכנים לצאת למלחמה ש"תסתפק" רק בהשתלטות על רצועה צרה ממזרח לתעלה, להנעת מהלך מדיני).

אשר ל-1967, ישראל יזמה את הלחימה, אבל טעתה בהערכת התגובה של מצרים, שפתחה במלחמת התשה שנמשכה 1,000 ימים וגבתה מאיתנו מחירים כבדים. גם ב-1982 היוזמה הייתה בצד הישראלי שהשתלט על חלק ניכר מלבנון ואף הביא להחלפת השלטון וגירוש אש"פ מלבנון. אולם קערה זו התהפכה מהר מאוד על פיה והביאה ל-18 שנות לחימה.

הרתעה במצב שבו לשני הצדדים, ארצות הברית וצפון קוריאה, נשק גרעיני

הרתעה ומאזן האימה בשנות "המלחמה הקרה": שני הצדדים היו מודעים ליכולת להנחית מכה שנייה עוצמתית במקרה של תקיפה גרעינית

מלחמת 2006 הסתיימה בתחושת חמיצות, אך ראוי לזכור מה בא בעקבותיה: ראשית, 17 שנות שקט ופריחת הצפון, ומהצד השני - הודאת נסראללה כי לו ידע מה תהיה תגובת ישראל, לא היה מורה לחטוף את החיילים... זאת ועוד - ייתכן כי זיכרונה של טעות זו השפיעה על שיקוליו להימנע מלהצטרף למתקפת החמאס בשנת 2023.

לאור כך ברור כי באופן כלשהו יש לשפר את רעיון ההרתעה, לפחות באזורנו, הן בתפיסה והן באמצעים, בצורה דראסטית, מפני שבצורתה הנוכחית היא תורמת מעט מדי לביטחון; ולראיה, היא בעצם לא מנעה שום מלחמה, לכל היותר דחתה אחדות לזמן מה, ומה שחשוב באמת, בכל המקרים התוקפנות נכשלה כתוצאה מטעויות בשיקול דעת.

הרתעה בתנאים של אי-רציונאליות

אבל יש עוד מקרים בהם שני התנאים הנזכרים אינם מספיקים כדי לבסס הרתעה בטוחה:

כאשר התוקפן (בין אם זה רודן יחיד או קבוצת אנשים) יודע כי לקורבן המיועד יש את האמצעים לתגובה, הוא יודע כי הקורבן נחוש בעמדתו ויש לו (לתוקפן) מלכתחילה ספק אם תוקפנותו תוביל לניצחון היסטורי, ועדיין הוא מחליט לצאת למלחמה. זה עלול לקרות אם התוקפן חושב אחרת מאיתנו ומערכת שיקוליו זרה לנו.

וזו משמעות אותו סעיף רביעי - כניסה ל"שדה מוקשים" שונה: מהי רציונאליות? בלי

בעידן הטילים הבליסטיים והמרחקים הקצרים, ההתרעה הראשונה על ירי טילים לא תותיר זמן לדיווח במעלה הפיקוד, ועלול להיווצר מצב ש"מפקד תורן" מקרי ולא הדרג המדיני ייאלץ להחליט על מענה מתאים

כאשר מדובר באמל"ח קונבנציונלי, האם נוכל להיות בטוחים כי ההרתעה תמיד תצליח, או שמא מלכתחילה טמונים בה זרעי כישלון?

לגלוש לתחום מדעי אחר, היות ואנו דנים במזרח התיכון ומערכת השיקולים המדריכה מנהיגים היא לפעמים שונה לחלוטין משלנו (זוכרים את משל "הצפרדע והעקרב"?), ארשה לעצמי להגדיר שני סוגים של אי-רציונאליות מזרח-תיכונית.

הראשון הוא **כבוד**: לא אעסוק כאן בכל סוגי הפגיעה האפשריים בכבוד שאומה או אדם עשויים לחוש, ואביא רק שתי דוגמאות: האחת, נשיא מצרים סאדאת היה מוכן להקריב מיליון חיילים (מבלי לשאול כמובן לדעתם), כדי לשחרר את חצי האי סיני. לסיני לא היה ערך כלכלי של ממש למצרים, בוודאי לא כזה ששווה היה להקריב עבורו מיליון חיילים מצריים, אבל מה הם לעומת השבת הכבוד המצרי שאבד בעקבות אובדן סיני במלחמת ששת הימים? השנייה היא התנהלותה של טורקיה, בהנהגת ארדואן, השואפת, כך נראה, להחיות את האימפריה העותומאנית ומשקיעה בכך הון עתק שניתן היה לנצלו טוב יותר, ולהסתפק בהחייאת תפארת העבר בסרטים ובמחזות.

הסוג השני של אי-הרציונאליות הם **"מלחמות דת" או "ציווי אלוהי"** שמולם כל השיקולים האחרים, האמיתיים והמדומים, בטלים ומבוטלים, והם חזקים אף יותר מה"כבוד" שהזכרנו קודם.

נשק גרעיני ואי רציונאליות

היו בזמנו אלה ששאלו האם חתירתה של איראן לנשק גרעיני אכן מסוכנת. על פי דעה אחת שהייתה נפוצה למדי ההיגיון היה פשוט: איראן יודעת כי אם היא תפעיל נשק גרעיני היא תושמד - זו משמעות "מאזן האימה" שהחזיק מעמד בתקופת המלחמה הקרה.

דעה אחרת אמרה כי כאשר לאיראן יהיה נשק גרעיני היא תתמתן; ראשית בגלל

הבעיה בהרתעה היא שלא תמיד אנחנו מבינים את ההיגיון של התוקפן ואת שיקולי הרווח והפסד שלו

הבנת האחריות בהחזקת נשק כזה ושנית מפני שבכזה מקרה יושב "כבודה" והיא לא תהיה יותר למרמס על ידי כוחות חזקים יותר.

אבל כאן שורש הבעיה: כפי שציינו, הכישלונות החמורים ביותר לאורך ההיסטוריה, בכל תחומי המודיעין, נבעו מהניסיון להאציל ליריב את אורח המחשבה שלך. במילים אחרות: אפילו שהאויב הוא אויב, הוא עדיין חושב כמוני, ולכן אני מבין אותו. באופן בסיסי זה היה די נכון למשל במאבקים השונים באירופה, ולראיה, במלחמת העולם השנייה לא נעשה שימוש בגז. אבל אירן היא תיאוקרטיה וקנאים דתיים חושבים אחרת! מה יקרה אם קנאי דתי, שמוכן למות "מות קדושים" - להפוך לשאהיד - ישיג נשק גרעיני? איך מרתיעים אחד ששואף בכל מאודו להגיע לגן העדן, והוא באמת מאמין בכך?

במקרה כזה אין, ולא תהיה הרתעה והמלחמה (הגרעינית?) עלולה להיות רק עניין של זמן.

פריצת הגדר, 7 באוקטובר 2023. אי-הרציונאליות בהרתעה הם "מלחמות דת" או "ציווי אלוהי" שמולם כל השיקולים האחרים, האמיתיים והמדומים, בטלים ומבוטלים

בעיות נוספות בהרתעה

בהסתמכות בלעדית על הרתעה נגד כלל האיומים השונים יש בעיות נוספות:

- אם ההרתעה נכשלה, הרי בעידן הטילים הבליסטיים, והמרחקים הקצרים, ההתרעה הראשונה על ירי טילים, למשל נגד ישראל (וללא אינדיקציה ברורה האם מדובר בנשק גרעיני או לא), לא תותיר די זמן לדיווח במעלה שרשרת הפיקוד. עלול לכן להיווצר מצב שבו "מפקד תורן" מקרי, ולא הדרג המדיני, יצטרך להחליט על מענה מתאים.
- החשש כי ההרתעה עומדת להיכשל עלול לדרבן את המרתיע לירות ראשון ("Use it or lose it"). זה נכון במיוחד במקרה של מדינת ישראל שכבר נכוותה בעניין זה לפני מלחמת יום כיפור. במזרח התיכון, על השפע התמידי בצחצוחי החרבות שלו, זו אפשרות שאי אפשר להתעלם ממנה.

מה יקרה אם שירותי המודיעין של התוקפן הפוטנציאלי לא העריכו נכונה את יכולות הקורבן הפוטנציאלי או את נחישותו? הרבה מנהיגים גררו בעבר את מדינותיהם למלחמות קשות בגלל טעויות הערכה

סיכום

- ההרתעה, כחלק מתורת הביטחון הישראלית, התקבעה כצורך בהתבסס על מלחמת העצמאות ומיד אחריה, כשהגדרת האיום הייתה פשוטה בהרבה: צבא סדיר של מדינה אויבת, בעלת גבול משותף עם ישראל, כשהלחימה דומה למלחמת העולם השנייה, הן באמצעיה והן בקצב שלה. (גיוס המילואים תוך 72 שעות היה הסטנדרט).

קשה להאשים את דור המייסדים שלא חזה התפתחויות טכנולוגיות וחברתיות עתידיות שבכוחן להשפיע גם על שיקולים אסטרטגיים, במיוחד שגם המחשבה הצבאית והפוליטית העולמית לא הייתה מוכנה לחלק מההתפתחויות. חלק מן הבעיות הנוכחיות שלנו נובע מהעובדה שדוקטרינת ההרתעה הישראלית הנוכחית, שכאמור מבוססת על מושגים ממציאות אחרת, לא השכילה להתעדכן בזמן על ההתפתחויות הטכנולוגיות (בעיקר טווחי האיום ולוחות הזמנים שלו), להתגונן מן האיומים שהן יוצרות, אך גם לנצל את חלקן לתועלתנו. כיום יש ארבעה סוגי איומים, שלושה קיימים ואחד בכוח: ארגוני טרור בגבולות המדינה; מיליציות חמושות למיניהן, מחוץ לגבולות המדינה, חלקן חמושות בנשק ארוך טווח; צבא מדינתי, עם או בלי גבול משותף; נשק להשמדה המונית (אב"כ) בידי כוח עוין, מדינתי או טרוריסטי.

חלק מן הבעיות הנוכחיות שלנו נובע מהעובדה שדוקטרינת ההרתעה הישראלית הנוכחית, שכאמור מבוססת על מושגים ממציאות אחרת, לא השכילה להתעדכן בזמן על ההתפתחויות הטכנולוגיות

- ספק אם פתרון "הרתעתי" של "One size fits all" הוא מעשי במזרח התיכון. יהיה לכן צורך להתאים מערך הרתעה נפרד ושונה, אף כי ייתכן עם אלמנטים משותפים, נגד כל אחד מהאיומים האלה. זאת כמובן אחרי הבנה טובה יותר של מה עשוי באמת להכאיב לאויב.
- כדי להשיג זאת ברור שתידרש מחשבה מעמיקה כדי להבין את נקודות התורפה של כל אחד מהאיומים האלה, ויש כאלה. כמו כן יהיה צורך להתאים, או לפתח אמצעים ייחודיים להבסתם. גם אם החמאס או החיזבאללה הם "רעיונות" שכאילו אי-אפשר לחסלם, זה עדיין מחייב אותנו למצוא דרכים לעשות זאת, אבל בזהירות, כי זהו "קרח דק". ניסיון להרתיע למשל קנאי דתי שאינו מתחשב באבדות שלו, יחייב פגיעה כזו או אחרת בעיקרי אמונתו. אבל זה בלתי ניתן להשגה באמצעות דיון אינטלקטואלי, בוודאי ובוודאי לא בעידן התקשורת ההמונית והאינטליגנציה המלאכותית, אך מכאן למלחמת-דת המדרון הוא תלול וחלקלק.
- בגלל ההקשרים הגלובאליים של חלק מהאיומים האלה, גם מאמץ הרתעתי/סיכולי כזה חייב להיות גלובאלי, עם או בלי בעלי ברית.

מבצע האזנה והונאה - רבקה אמנו

ברבקה מתגלית נשמה של קצינת מודיעין מעולה: היא גם מאזינה, גם אוספת מודיעין וגם משתמשת במודיעין שאספה למבצע הונאה כפול שבו היא מנצלת את חולשותיו של יצחק העיוור כדי לגנוב את הבכורה מעשיו, הבן האהוב על יצחק, ולהעבירה ליעקב, הבן האהוב עליה

חיים מנור

רבקה משקה את גמלי העבד. אלכסנדר קבנל, 1883

כבר בצעירותה מתגלה רבקה אמנו כאישה עצמאית, יוזמת ומתוחכמת. עבד אברהם פוגש אותה לראשונה כשהיא מגיעה לבאר המים וממלאת את כדה. העבד פונה לנערה יפת התואר הזו ומבקש ממנה להשקותו. בנקודת הזמן הזו רבקה היא נערה צעירה ויפה בשנות העשרה שלה -"**וְהַנַּעֲרָ, טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד--בְּתוּלָה, וְאִישׁ לֹא יְדָעָהּ**". ליד הבאר היא רואה אדם בעל רכוש עם עשרה גמלים עמוסים בכל טוב, כפי שנאמר: "**וַיִּקַּח חָמֵשֶׁת גְּמַלֵּי אֲדֹנָיו, וַיֵּלֶךְ, וְכָל–טוּב אֲדֹנָיו, בְּיָדוֹ**".

המחשבה שעולה כנראה במוחה היא שעליה למצוא חן בעיניו בכדי להנות ממנעמי המטען שהוא מביא איתו. ואכן, בתגובה היא נענית בלי שום היסוס וממהרת למלא כדה מים שוב ושוב גם עבור העבד וגם עבור הגמלים למרות שלא נתבקשה לכך. היא לא עוצרת עד שהגמלים כולם רוויים. העבד עצמו המום מהמעשה של רבקה: "**וְהָאִישׁ מִשְׁתָּאֵה, לָהּ; מַחֲרִישׁ--לָדַעַת הַהִצְלִיחַ יְהוָה דַּרְכּוֹ, אִם–לֹא**".

חיים מנור
גימלאי שב"כ

רבקה מצליחה בפעולתה והעבד נופל ברשתה ומעניק לה בו במקום מתנה יקרת ערך: "**וַיִּקַּח הָאִישׁ נֶזֶם זָהָב, בֶּקַע מִשְׁקָלוֹ--וּשְׁנֵי צְמִידִים עַל–יָדֶיהָ, עֲשָׂרָה זָהָב מִשְׁקָלָם**".

בהמשך, לאחר שהיא היא מזדהה כבתו של בתואל, שואל העבד אם יש מקום לינה בבית אביה ותשובתה הבלתי מהוססת היא: "**וַתֹּאמֶר אֵלָיו, גַּם-תֶּבֶן גַּם-מִסְפּוא רַב עִמָּנוּ--גַּם-מָקוֹם, לָלוּן.**" גם כאן היא מציעה הרבה יותר מלינה - היא מציעה אירוח מלא כולל ארוחות לגמלים שבאו עם העבד.

כבר בשלב הזה של הסיפור ניתן לומר כי רבקה, למרות גילה הצעיר, ניחנה בעצמאות, כושר אילתור, ביטחון עצמי, מניפולטיביות, יוזמה, ויכולת למצוא חן, שמניבים לה רווח בו במקום. תכונות אלה נדרשות מכל סוכנת שמנסה לפעול מול יעדים שמעניינים את המערכת, והן ישמשו אותה היטב גם כאשר היא תבנה מבצע מודיעיני לתפארת היצירה, כפי שיפורט בהמשך.

נראה כי גם משפחתה מודעת לתכונותיה אלה. זה בא לידי ביטוי כאשר העבד מבקש מבני משפחתה של רבקה לקחת אותה לאישה עבור יצחק ולצאת חזרה לארץ כנען. בני המשפחה עונים לבקשתו: "**נִקְרָא לַנַּעֲרָ, וְנִשְׁאֲלָה, אֶת–פִּיהָ. וַיִּקְרְאוּ לְרִבְקָה וַיֹּאמְרוּ אֵלֶיהָ, הֲתֵלְכִי עִם–הָאִישׁ הַזֶּה; וַתֹּאמֶר, אֵלֵךְ**". משפחת רבקה מבינה היטב כי היא אינה מסוג האנשים שאפשר לכפות עליהם החלטה כלשהי, ולכן הם חייבים לבקש את הסכמתה המפורשת מראש.

רבקה הבינה שברכת יצחק מיועדת לבנו חביבו, עשיו. לכן היא התחילה להפעיל מערך מודיעין לאיסוף מידע, שיאפשר לה לטרפד את המהלך הצפוי

מבצע האזנה והונאה

רבקה אכן נישאת ליצחק ויולדת תאומים, את עשיו (שיוצא ראשון שעיר ואדמוני) ואת יעקב (שמחזיק בעקביו). עשיו מתגלה כאִישׁ יֹדֵעַ צַיִד, אִישׁ שָׂדֶה ואילו יעקב הוא "אִישׁ תָּם, יֹשֵׁב אֹהָלִים". יצחק אוהב את עשיו בגלל היותו איש ציד ורבקה כנראה מרגישה צורך לגונן על יעקב התם ולכן היא אוהבת דווקא אותו.

ברבות הימים יצחק מתעוור והוא מבקש מעשיו שיביא לו ציד מהשדה ויכין לו את התבשיל שהוא אוהב כדי שיוכל לברכו כבנו הבכור לפני מותו. רבקה מבינה כי ברכתו של יצחק תלך כנראה לעשיו חביבו, ולכן היא מתחילה להפעיל מערך מודיעיני לאיסוף מידע, שיאפשר לה לטרפד את המהלך הצפוי שלו.

בשלב הזה מבצעת רבקה "מבצע האזנה" - היא שומעת בהסתר את השיחה בין עשיו ויצחק: "**וְרִבְקָה שֹׁמַעַת--בְּדַבֵּר יִצְחָק, אֶל–עֵשָׂו בְּנוֹ**". זהו למעשה מבצע ההאזנה הראשון המוכר לנו מהתנ"ך. רבקה מוטרדת כאשר היא שומעת את בקשת יצחק מעשיו, שכן המידע המתקבל מאשש את חששותיה, והיא משתמשת בו כדי לתכנן ולבצע מבצע הונאה שבסופו יעקב יקבל את הברכה. זאת, רק לאחר שהיא מוודאת שעשיו יצא לציד ויצחק העיוור נותר לבדו.

רבקה מבינה שיש לה חלון זמן מצומצם לפעול. היא מזעיקה אליה את יעקב ומעדכנת אותו בפרטי המידע שהשיגה. ואז, מתדרכת אותו להביא אליה שני גדיי עזים שמהם היא תכין מטעמים אותם אוהב יצחק. רבקה מבהירה ליעקב שעליו להתחזות בהמשך לעשיו ולהגיש את המטעמים ליצחק כדי לקבל ממנו את הברכה לפני מותו.

יעקב, בצדק רב, מביע חששות: "הֵן עֵשָׂו אָחִי אִישׁ שָׂעִר וְאָנֹכִי אִישׁ חָלָק: אוּלַי יְמֻשֵּׁנִי אָבִי וְהָיִיתִי בְעֵינָיו כִּמְתַעְתֵּעַ וְהֵבֵאתִי עָלַי קְלָלָה וְלֹא בְרָכָה". רבקה מרגיעה אותו ומתחייבת כי היא עומדת מאחוריו ואל לו לדאוג: "עָלַי קִלְלָתְךָ בְּנִי".

יעקב משתכנע ומביא לה שני גדיי עזים כבקשתה. היא מכינה את המטעמים "כַּאֲשֶׁר אָהֵב אָבִיו", ומלבישה אותו במיטב בגדי עשיו שהיו בבית, ומכסה את ידיו וצווארו בעור של גדיי העזים, זאת כדי לתת לו חזות של אדם שעיר למקרה שיצחק יחשוד בתרמית וישתמש בחוש הריח או חוש המישוש כדי לאמת או להזים את חששותיו.

בסוג של מבצעים כאלה יש חשיבות רבה להקפדה על פרטי פרטים כדי לתת למתחזה את המאפיינים שישכנעו את היריב כי מדובר בדמות אותנטית, כולל - תיעוד לגבי הזהות, סיפורי כיסוי ותוכנית מבצעית מפורטת שאחד ממרכיביה העיקריים הוא סעיף תקלות אפשריות במהלך המבצע. יחד עם זאת לא תמיד ניתן לחשוב על כל תקלה ויש הרבה מקום לניסיון ולתושייה של המתחזה כדי לטפל בבעיות שלא נחזו מראש, שעשויות להתרחש תוך כדי הפעילות.

יעקב מגיע עם התבשיל ליצחק, מציג את עצמו כעשיו ומציע לו לאכול מן התבשיל ואחר כך לברכו כפי שהבטיח. וכאן מתגלה התקלה הראשונה. יצחק מביע את פליאתו כיצד יעקב המתחזה הצליח לחזור מהציד כל כך מהר וכבר להכין את התבשיל. יעקב אינו מתבלבל ומשיב מייד שהיה לו מזל: "כִּי הִקְרָה יְהוָה אֱלֹהֶיךָ לְפָנָי".

החשד של יעקב כי יש פה הונאה בא לידי ביטוי במשפט: "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו". אבל, בסופו של דבר, הוא משתכנע כי מדובר בעשיו בגלל מישוש הידיים - "וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹת"

ואולם חשדותיו של יצחק לא הסתיימו. בתחושת הבטן שלו הוא מרגיש שמשהו לא בסדר ורוצה לוודא כי אכן עשיו עומד מולו. לכן הוא מבקש מיעקב לגשת אליו כדי לוודא שמדובר בעשיו באמצעות חוש המישוש. החשד של יעקב כי יש פה הונאה בא לידי ביטוי במשפט: "הַקֹּל קוֹל יַעֲקֹב וְהַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו". אבל, בסופו של דבר, הוא משתכנע כי מדובר בעשיו בגלל מישוש השערות שעל ידיו - "וְלֹא הִכִּירוֹ כִּי הָיוּ יָדָיו כִּידֵי עֵשָׂו אָחִיו שְׂעִרֹת"

קולו של יעקב היה בהחלט עקב אכילס של המבצע ורבקה לא נתנה פתרון לסוגיה זו. היא בנתה תחפושת, ארוחה טובה, וסיפורי כיסוי לתפארת, אבל לא היה לה מענה לסוגיית הקול. היא אולי סמכה על הסניליות של יצחק או על המזל וכנראה עקבה מקרוב אחרי מה שמתרחש באוהלו של יצחק, והייתה לבטח מתערבת כדי לגרום ליצחק לבטל את ספקותיו.

רבקה משגיחה מאחור, בשעה שיצחק מברך את יעקב הלבוש בבגדי עשיו. ציור של גריט ווילמס הורסט ההולנדי, 1638

מרכיב המזל משחק גם הוא תפקיד במקרים כאלה, ויצחק נופל בפח למרות חשדותיו. הוא אוכל את המטעמים שהכינה רבקה ואף שותה יין ומייד ניגש לברכה שהייתה מיועדת לעשיו. בסמוך לסיום הברכה מגיע עשיו ומקבל את הבשורה המרה כי אחיו רימה את אביו וגזל ממנו את הברכה.

בסוג של מבצעים כאלה, יש חשיבות רבה להקפדה על פרטי פרטים כדי לתת למתחזה את המאפיינים שישכנעו את היריב כי מדובר בדמות אותנטית

מילוט

המבצע מבחינת רבקה ויעקב מצליח מעבר למשוער. יעקב מקבל את הברכה כבכור ולעשיו לא נותרה ברירה אלא לקבל ברכה מדרגה שנייה בה נאמר בין היתר הפסוק הבא שיש בו משום נבואה עתידית שניתן לראות בה היבטים רלוונטיים לימינו, שמאמר זה אינו עוסק בהם: "וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה וְאֶת אָחִיךָ תַּעֲבֹד וְהָיָה כַּאֲשֶׁר תָּרִיד וּפָרַקְתָּ עֻלּוֹ מֵעַל צַוָּארֶךָ".

רבקה מבינה מייד שחיי יעקב בסכנה בגלל גניבת הברכה והיא דואגת באופן מיידי לסלקו מהשטח כדי שעשיו לא יהרוג אותו עם מותו של יצחק. "וַיִּגַּד לְרִבְקָה אֶת דִּבְרֵי עֵשָׂו בְּנָהּ הַגָּדֹל וַתִּשְׁלַח וַתִּקְרָא לְיַעֲקֹב בְּנָהּ הַקָּטֹן וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה עֵשָׂו אָחִיךָ מִתְנַחֵם לְךָ לְהָרְגֶךָ: וְעַתָּה בְנִי שְׁמַע בְּקֹלִי וְקוּם בְּרַח־לְךָ אֶל־לָבָן אָחִי חָרָנָה: וְיָשַׁבְתָּ עִמּוֹ יָמִים אֲחָדִים עַד אֲשֶׁר־תָּשׁוּב חֲמַת אָחִיךָ: עַד־שׁוּב אַף־אָחִיךָ מִמְּךָ וְשָׁכַח אֵת אֲשֶׁר־עָשִׂית לוֹ וְשָׁלַחְתִּי וְלָקַחְתִּיךָ מִשָּׁם לָמָּה אֶשְׁכַּל גַּם־שְׁנֵיכֶם יוֹם אֶחָד".

המילוט יוצא לפועל, אולם "הימים האחדים" שרבקה תכננה ליעקב נמשכים 21 שנים והוא חוזר לארץ כנען רק כשהוא מרגיש מצוקה כי: "וַיַּרְא יַעֲקֹב אֶת־פְּנֵי לָבָן וְהִנֵּה אֵינֶנּוּ עִמּוֹ כִּתְמוֹל שִׁלְשׁוֹם". בדרך חזרה הוא מקבל שם חדש: ישראל - "כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים וַתּוּכָל". מבצע ההונאה שהוא היה מעורב בו לימד אותו משהו בהקשר זה והוא הצליח להתמודד היטב מבחינה כלכלית ואישית תוך ניצול ניסיונו מהילדות.

האם משהו מזה עבר בתורשה לעם ישראל שהצליח לשרוד 2000 שנות גלות ולהקים את מולדתו מחדש? זוהי שאלה למאמר אחר, במסגרת אחרת.

לגיון 22: נצחונה הצבאי האחרון של העצמאות היהודית קודם זמננו

רומא דאגה להסתיר את המחיר הכבד בדיכוי מרד בר כוכבא: אובדן לגיון שלם, לגיון 22 שהגיע ממצרים במטרה לחסל את המרד * לא זכור קרב נוסף שניהל הצבא הרומי שבו הושמד לגיון רומאי שלם ונפגע ליגיון נוסף * גם הרומאים וגם היהודים דאגו להשכיח את העימות הצבאי: רומא בשל הפגיעה בלגיונות והיהודים - בשל המחיר הכבד של מרד בר כוכבא: חורבן הארץ, מאות אלפי הרוגים וגלות ארוכה

עו"ד רס"ן (במיל') קובי סגל

איגרת בעברית שכתב בר כוכבא לישוע בן גלגולה, נמצאה במערת האיגרות. נפתחת במילים "משמעון בן כוסיבא"

הרקע ההיסטורי

המערכת המודיעינית, עוסקת בדרך כלל בפרשנות ההווה ובהערכת העתיד. במקרים בהם תעמוד שאלה הנוגעת לעבר, היא תוכל ליהנות מיכולות טובות בהרבה של שתי "**מתחרותיה**" - עולמות האקדמיה (ובעיקר - המחקר ההיסטורי) ואלה של המשפט ("**דיני ראיות**" לגבי התרחשותם של אירועים).

אחת מאותן שאלות, היא סוגיית הניצחון האחרון של העצמאות היהודית, בטרם נפילה אל התהום הנוראה של 2,000 שנות גלות. העם היהודי איבד את חירותו המדינית בארץ ישראל בשנת 63 לפני הספירה, דהיינו - לפני 2089 שנים. גביניוס, מפקד השטח של פומפיוס, כבש את ירושלים, והביא לקיצן את 96 שנותיה של מלכות בית חשמונאי. הרומאים שלטו בארץ באמצעות "שליטי בובה" 133 שנים לאחר מכן, עד חיסול הממלכתיות הסימלית הזו בקיץ שנת 70.

גם אז, נותרו עדיין יהודים בארץ. הם חיו בשלושה אזורים עיקריים: יהודה, הגליל, ועבר הירדן, על אף ההרס, ההרג, והחורבן הדתי הנורא משחרב בית המקדש. היו אלה חיים תחת כיבוש, אך ובכל זאת, חיים של עם בארצו, שהמשיך לעבד את האדמה וליצור נכסי רוח, כמו למשל באמצעות רבי יוחנן בן זכאי ותלמידיו ב"כרם ביבנה".

קובי סגל
עו"ד, סופר והיסטוריון המתמחה במערכות מודיעין

62 שנים לאחר מכן, הסתיים הכול. המרד פרץ בשנת 132 לספירה, בהנהגתו הכריזמטית של שמעון בן כוסיבא המוכר יותר לכולנו בכינויו "בר כוכבא". תחילה הוא זכה בהישגים צבאיים מפתיעים. צבאו הצליח כנראה להפתיע את חילות המצב הרומיים, ולהשיג סדרת ניצחונות, ייתכן אף את שחרור ירושלים. שלוש שנים לקח לרומאים לאסוף 9-12 לגיונות מכל קצוות האימפריה על מנת להכריעו. ההרס הנורא שבא בעקבותיו סיים את הנוכחות המסיבית היהודית בארץ אבותיהם, ותחילתם של אלפיים (1813 ליתר דיוק) שנות גלות ותקווה נסתרת לחזור לארץ האבות.

למרבה התיסכול, בניגוד למלחמות החורבן, או למלחמותיו של יהודה המכבי ואחיו 200 שנה קודם לכן, איננו יודעים הרבה על מרד שמעון בר כוסיבא. אפילו שמו המדויק של המנהיג לא היה ידוע עד שנות החמישים, משהתגלו במערות מדבר יהודה מכתבים אותם שלח לפיקודיו, עם שמו המלא ותוארו הרשמי: "משמעון בר כוסיבא הנשיא על ישראל".

שלוש שנים לקח לרומאים לאסוף 9-12 לגיונות מכל קצוות האימפריה על מנת להכריע את בר כוכבא

איננו יודעים במדויק למה פרץ המרד, היכן התרחשו הקרבות ומה היה אופיים. הסיבה ל"ערפל הקרב" הסמיך הזה, היא היעדר היסטוריון בן התקופה, שיכתוב עבורנו את שהתרחש, כזיכרון לדורות הבאים. אם את תקופת החשמונאים תיעדו כותבי "ספר חשמונאים" בסדרת ה"אפוקריפה" (מקורות יווניים חיצוניים לתנ"ך); ואת חורבן הבית תיעד יוסף בן מתתיהו, לצערנו מרד בר כוכבא לא זכה לתיעוד דומה.

אנו כן יודעים שבשנת 117 לספירה, בתקופת הקיסר טריאנוס, פרצה ברחבי האימפריה מרידה של קהילות יהודיות במצרים, בבל וקפריסין שדוכאה באכזריות רבה. מעט יותר מעשור לאחר מכן, עלה לשלטון ברומי הקיסר אדריאנוס, שהחליט בעקבות ביקור שערך בארץ סביב שנת 130 לספירה להפוך את ירושלים, בירתם החרבה של היהודים, לעיר רומאית בשם "**איליה קפיטולינה**". טקס "חרישת העיר", הגרסה הרומאית להנחת אבן פינה במקומותינו, צויין בתאריך סמלי

מאוד: תשעה באב. בנוסף, גזר הוא סדרת גזירות דתיות, לרבות איסור מילה. היהודים לא השלימו עם כך.

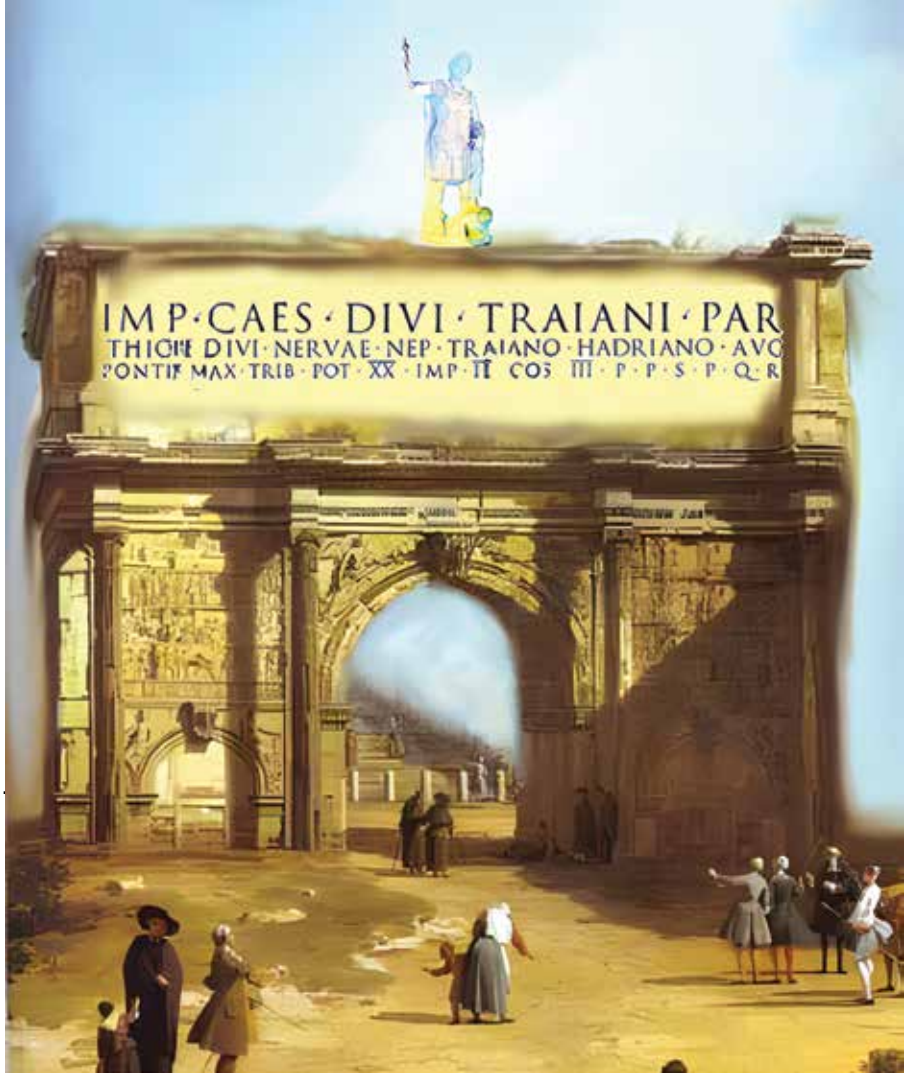
ספריו של היסטוריון רומי ממוצא יווני (קאסיוס דיו, 165-235) אמנם אבדו במהלך השנים אך נותרו מהם '**אפיתומים**' - תקצירי נזירים שנכתבו למעלה מ-1000 שנים לאחר מכן. בשלושה מהם, נזכרים בכמה משפטים האירועים הקשורים למרד. באחד מהם מצוין כי חרבו 980 ערים ואבדו 580,000 הרוגים ומספר לא ידוע של כאלה שמתו במחלות ובאש.

לדבריו, הקיף המרד את ארץ יהודה כולה. הוא נפתח לאחר שהמורדים היהודים אספו בחשאי נשק אותו יצרו במתכוון לצבא הרומי באיכות ירודה, כדי שיוותרו עליו כפגום, ואז ציידו בו את כוחותיהם. היהודים בנו גם מערך תת-קרקע מקיף, ואדריאנוס חשש להתעמת איתם בקרבות הכרעה ובחר, תחת זאת, להתקדם לאט ובביטחון בלוחמת מצור. קאסיוס כתב שרבים מהחיילים הרומים נספו במלחמה. הוא לא התייחס למספר האבדות, אך רמז לכך נמצא במשפט האחרון בדבריו - הדיווח אותו העביר אדריאנוס לסנאט ברומא על המלחמה, לפיו, כך קאסיוס, הושמט ממנו המשפט הקבוע בדיווחים דומים אותם שלח הקיסר: "**אם אתם וילדיכם בטוב, טוב הדבר, לי וללגיונות שלום**" (קאסיוס דיו, אפיתום 69, 14-13).

הרומאים ספגו אבדות כבדות ונאלצו כנראה לסגת מירושלים ולהזעיק כוחות ענק מכל רחבי האימפריה לדיכוי המרד. וכך סיפר קאסיוס: "**היהודים בכל אתר ואתר שילבו כוחות והתחילו להתקומם, ואף**

פסל ברונזה של הקיסר אדריאנוס. נמצא באזור בית שאן

שער הניצחון לכבוד אדריאנוס לאחר דיכוי המרד

נוכרים רבים התחברו עמהם עד שנדמה היה שכל העולם כולו רועש וגועש".

למשך שלוש שנים, הרף עין היסטורי, נדמה היה שהושגה החירות המדינית והעם הפך חופשי בארצו, לרבות אולי מימוש חלום הקמת בית המקדש השלישי. מאות המטבעות שנטבעו במהלך אותן שלוש שנים, ונמצאו בעיקר בדרום הארץ, סיפרו את סיפורה של אותה תקופה קצרה של שגשוג.

אך אז הסתיים הכול. הניצחונות הללו של בר כוסיבא היו האחרונים לתקופה ארוכה מאוד, עד תקומת עם ישראל בארצו באמצע המאה העשרים. משהמרד שלו דוכא, דוכא או אולי נמחק במתכוון גם הזיכרון ההיסטורי של אותה תקופה. "**בר-כוכבא**" הפך לדמות אגדתית, והישגיו, בתחילת הדרך, הועלמו כליל מספר תולדותיו של העם היהודי.

במאמר זה ייעשה ניסיון לשוב ולשחזר אותם, באמצעות מחקר מודיעיני של הפרטים אותם ניתן היה לדלות בכל זאת. כמו בכל מחקר, בכדי ליצור את ה"**שלם המודיעיני**" ראיתי צורך לנצל עד תום כל מקור אפשרי לגלות מה התרחש שם. הדו"ח ינסה לגלות - לא את כוונות האויב - אלא את מה שעשו לו אבות אבותינו לפני כמעט 2000 שנה, קודם לתקופת הגלות והחשיכה הגדולה.

"קבוצות של קנאים התקיפו את חילות המצב שלנו שהיו מבודדים בשטח וטבחו בחיילינו באלימות נדירה"

"דיוטריאנה": שלוש שתיקות ומסקנה אחת

בנוסף לשני הלגיונות שחנו בקביעות ביהודה, בירושלים ובמגידו (השישי והעשירי), כדי לדכא את המרד העבירו הרומאים לא פחות משבעה לגיונות נוספים, מכל רחבי האימפריה - ממרכז אירופה, ועד לחצי האי ערב. לגיון, הוא יחידה צבאית עצמאית בסדר גודל הנע בין חטיבה סדירה לאוגדה במונחי היום. חוקרי התקופה, הארכיאולוג פרופסור מיכאל אבי יונה וההיסטוריון הצבאי פרופסור מרדכי גיחון (שהיה ראש המחקר הראשון באמ"ן), סבורים כי מארב

מתוכנן היטב לאחד מאותם תשעה לגיונות, הביא לחיסולו המוחלט. המדובר בלגיון ה-22, ה"דיוטריאנה" (LEGIO VIGESIMA SECONDA DEIOTARIANA), שהתקדם כנראה מהר מדי למרכז המרד, ונפל למארב שהביא לחיסולו המוחלט. היה זה לגיון ותיק, בעל מסורת של 200 שנה. בסיסי הקבע שלו היו במצרים, והוא היה אחד מהראשונים שהוזעק ליהודה לסיוע בדיכוי המרד.

ביומנו האישי, סיפר אדריאנוס על חיסולו של הלגיון הדיוטריאני ועל נסיגת הלגיון העשירי מירושלים, כמו גם סדרת המפלות שידע צבאו האימפריאלי מידי הלוחמים היהודיים: "קבוצות של קנאים התקיפו את חילות המצב שלנו שהיו מבודדים בשטח וטבחו בחיילינו באלימות נדירה, שהעלתה על הדעת את הגרועים בזיכרונות הקשורים למרד היהודים בימי טריאנוס. לבסוף נפלה ירושלים כולה בידי המתקוממים והרבעים החדשים של איליה קפיטולינה בערו כאבוקות. היחידות הראשונות של הלגיון העשירי ושניים, הדיאוטריאני, אשר הובהלו ממצרים בפקודת פואבלוס מארקלוס הלגאט של סוריה, הוכו שוק על ירך בידי כנופיות שעלו עליהן במספרן עשרות מונים. המרד היה למלחמה - מלחמת חורמה" (מרגריט יוסנאר, זיכרונות אדריאנוס, זמורה ביתן, 1987, עמוד 184).

התיאור הקצר הזה, מספר מנקודת מבטו של האויב על הצלחותיהם של המורדים היהודים. הקושי היחיד לתקף את המידע הזה לאירועים היסטוריים של זמן, יחידות ומקום, הוא שכל כולו הוא פרי יצירת מופת ספרותית של מרגלית יסנאר, סופרת צרפתיה מחוננת שהקדישה שנות מחקר לפעלו של אדריאנוס, וליקטה את שברי המידע ההיסטוריים עליו ליצירת מופת שיצאה לאור ב-1951. ה"**יומן**", על אף היותו קריא מאוד, מבוסס בחלקו הגדול על מסמכים, רושמי רשומות ואף ממצאים היסטוריים, אך היה יצירה ספרותית ולא ממצא היסטורי מובהק, בבחינת "ראיה" מהימנה שניתן להתבסס עליה "משפטית". בהיעדר ממצא כזה, יוכל "**דו"ח המודיעין**" שלנו, להסתמך על "**ממצאים שליליים**", היינו - לראות את החסר ולהבין ממנו את שהיה. לעיתים, דווקא היעדרם של ממצאים מסוימים, ובמיוחד כאשר היעדר כזה זוכה להדגשה, מעיד על עובדות שהושמטו בכוונה.

מרד בר כוכבא, שקע לתהום השכחה היסטורית, לאחר ששני הצדדים שהיו מעורבים בו, בחרו שלא להנחיל את מורשתו לדורות הבאים

החסר הראשון הינו, כאמור לעיל, הציון מספרו של קאסיוס דיו על השמטה מכוונת של הנוסח: "**לי וללגיונות שלום**". עובדה זו, אותה טורח להזכיר ההיסטוריון הרומי, יכולה להעיד כי אין מדובר בשינוי נוסח אנקדוטיאלי אלא במשהו עמוק הרבה יותר. אדריאנוס לא יכול היה לדווח כי לו וללגיונות שלום, כאשר לגיון אחד שלו ובו אלפי לוחמים נמחק לחלוטין מסדר הכוחות, והלגיון הנוסף, "**פרטנזיס**" (LEGIO X FRETENSIS) נסוג מירושלים לקיסריה, לאחר שספג כנראה גם הוא תבוסות.

החסר השני הוא אבן מעוטרת ("**טאבולה אנסטה**") שנמצאה על אמת מים רומאית בקיסריה, ועליה כתובת ממנה נשתמרו אותיות בודדות. המוזר בכתובת היה שאחד השמות נמחק כפי הנראה באופן פעיל. מתוך שרידי האותיות הצליחו החוקרים לשחזר משפט המייחס את תיקון אמת המים ללגיון ה-22, הדיאוטריאני, אך מחיקת שמה של יחידה צבאית זו הייתה צורת ענישה מקובלת בצבא האימפריאלי. "**מחיקת הזיכרון**" ("Damnnatio Memoriae") העידה כי היחידה הובסה בשדה הקרב, וירדה ממצבת סדר הכוחות של הצבא הרומאי.

היעדר עדויות למרד בר-כוכבא בצד היהודי הוא תמוה משהו, אך אולי הכישלון הקשה בסופו והכליה שהמיט על הישוב היהודי ביהודה באותה עת, גרמו לכך שלא נמצאה סיבה של ממש להתגאות בו

זה בדיוק מה שעולה גם מתוך החסר השלישי: הכתובת האחרונה בה נזכר הלגיון ה-22, נמצאה במצרים, בה חנתה היחידה בשנת 119 לספירה. המסמך הבא, שבו מפורטים כל הלגיונות של האימפריה, לפי סדר מיקומם ממערב למזרח, הוא משנת 145 לספירה, ובו אין עוד כל אזכור ללגיון.

במהלך פרק הזמן שבין שני התאריכים הנ"ל, התרחשו רק שני אירועים בהם נטל הלגיון חלק: המרד היהודי בתפוצות בשנת 119, ומרד בר כוכבא. המסקנה המתבקשת, על סמך צירופן של כל שלושת ה"**שתיקות**" המכוונות כולן, היא כי הלגיון הושמד במהלך המרד (מנחם מור, מרד בר כוכבא, עצמתו והיקפו, יד בן צבי, 1991, עמודים 130-121). השמדת לגיון רומאי שלם הייתה נדירה ביותר לאורך מאות שנות הסטוריה צבאית רומית (הלגיונות ה-17,18,וה-19, בקרב טאוטנברג, בשנת 9 לספירה; והלגיון החמישי, "**אלאודה**", בקרב מול הדאקים סביב 86 לספירה). הרומאים, ניסו תמיד לשקם לגיון לאחר תבוסה ולא לגרוע אותו מסדר הכוחות ועוד למחוק כל התייחסות אליו. במעט מאוד מקרים הם בחרו "**למחוק**" יחידה עם מסורת צבאית ארוכה ומרשימה. הלגיון ה-22 היה דוגמה חריגה מאוד ויוצאת דופן (אדווארד ליטווק, האסטרטגיה הרבתי של האימפריה הרומית, "מערכות", 1982, עמוד 110).

כתובת תיקונים מחוקה מאמת המים בקיסריה המיוחסת ללגיון העשרים ושניים דיאוטריאנה. הכתובת מתוארכת לזמן מרד בר כוכבא 136-132

ברור למדי כי הדברים מדברים בעד עצמם: ניסיונות "**להסתיר את החרפה**".
השאלה שעדיין נותרה פתוחה היא היכן התנהל המרד שהביא לחיסול כוחות הלגיון ה-22? תשובה לכך ניתן אולי למצוא בשני מקורות היכולים לרמוז בעקיפין על כך.
האחד, הוא עולם הנומיסמטיקה - מחקר מטבעות. ממסד בר-כוכבא, טבע מטבעות רבים כביטוי לעצמאותו המדינית והצבאית, לאורך שלושת השנים של הצלחת המרד. 1,152 מטבעות כאלה נמצאו, ב-71 מקומות שונים ברחבי הארץ, בעיקר במטמונים ובמנהרות מסתור (בועז זיסו ודביר רביב, עדכון תפוצת מטבעות מרד בר כוכבא ביהודה, הרצאה בכנס "ארכיאולוגיה של הישוב היהודי בתקופת בית שני" המחלקה ללימודי א"י, בר אילן, 24 במאי 2023). המטבעות האלו נמצאו בעיקר בדרום הארץ ואף ביבשת אירופה אליה הגיעו מן הסתם כשלל שנתפס על ידי הרומאים.
לאנשי בר-כוכבא לא הייתה היכולת הטכנית לייצר מטבעות חדשים, ולכן במקרים רבים טבעו את המטבעות שלהם על גבי מטבעות ישנים יותר, רומיים בדרך כלל. בדיקה אותה ערך הארכיאולוג קינדלר, העלתה כי רבים מהמטבעות ה"ממוחזרים" נטבעו במקורם בערים עזה ואשקלון, בדרום רצועת החוף, ועל דרך התקדמותו של הלגיון ה-22, שיצא בצעידה רגלית על דרך הים, ממצרים לארץ יהודה. קינדלר הניח כי חיסולו של הלגיון, הביא לכך שאוצרותיו, ובהם אלפי מטבעות, כנראה של הערים שדרכן עבר, נפלו לידי המורדים ושימשו להטבעה שניונית מסיבית.
והשני, ההיסטוריון הצבאי פרופסור מרדכי גיחון, מנסה למצוא רמז נוסף במדרש איכה (איכה רבה, ב, ה. מצוטט גם בירושלמי, תענית, ב' ס"ט, ע"א), המספר על שני אחים מכפר חרובא אשר "**לא היו מניחין רומאי שעבר שם שלא היו הורגים אותו , ואמרו נביא את כלילו של אדריאנוס ונשימו בראשו של שמעון**". הכפר חרובא, בניגוד לדעות אחרות המזהות אותו ברמת הגולן המרוחקת, היה לדעתי כפר ערבי ששכן בתחום העיר מודיעין של היום ובו נמצאו שרידי מבצר רומי לצד יישוב כפרי קדום, עם מאות מנהרות מסתור שנחשפו בחפירות באזור הסמוך מאד ל"**חרובא**". הממצאים האלו, נותנים משקל רב לכך שהמדובר הוא ביישוב אליו מתייחס המדרש. גיחון ניסה למצוא במדרש הד לתבוסת הלגיון ה-22 בדרום שפלת יהודה, ואת נפילת ניסי הלגיון שנשאו סמלים ועיטורים בידי המורדים, שהעבירום לידי בר-כוכבא. הוא הסיק מכך שמקורם של "שני **האחים בכפר חרובא**", אינדיקציה לכך שהקרב בו הושמד הלגיון, נערך בדרום הארץ. הממצאים בחרובא מצביעים לאפשרות שאנשיו היו מעורבים במרד, אך גיחון סבור שהקרב נגד הלגיון נערך בעיקר באזור בית גוברין, דרומית מזרחית לכפר.
היעדר עדויות למרד בר-כוכבא בצד היהודי הוא תמוה משהו, אך אולי הכישלון הקשה בסופו והכליה שהמיט על הישוב היהודי ביהודה באותה עת, גרמו לכך שלא נמצאה סיבה של ממש להתגאות בו, גם בהישגים יוצא הדופן בתחילתו.
רבי עקיבא, גדול הדור, הגדיר את בר-כוכבא **כ"מלך משיח"**, אך המרד, בו תלו תקוות רבות, לא הפך זיכרון שראוי לשימור. מרד בר כוכבא, שקע לתהום השכחה היסטורית, לאחר ששני הצדדים שהיו מעורבים בו, בחרו שלא להנחיל את מורשתו לדורות הבאים. יותר מכך, בצד היהודי, המרד הושכח במתכוון, והוצא אל מחוץ לארון הספרים שלו.
ועוד לגבי בר כוסיבא כ"מלך משיח": סיסמתם של אנשי בר כוכבא, הנזכרת אף היא במדרש הייתה "**לא תסעוד ולא תסכיף**" , דהיינו - התרסה כלפי יוצר כל: "**אל תעזור לנו אבל גם אל תכשיל אותנו**". קריאת הקרב הזו מעידה על זחיחות דעת ויהירות, אולי כתוצאה של אמון עממי סוחף מדי בעקבות ניצחונות צבאיים נקודתיים אישיים, שאין בינה ובין "**מלך המשיח**" היהודי דבר:
ה"משיח", מעבר לפוליטיקאי עתיר רייטינג, או איש צבא, הוא גם איש בשורה, שמאחד לבבות ומביא גם הישגים בתחום הרוח, לרבות פריחה תורנית, כולל בניין בית המקדש. הרמב"ם, 900 שנים לאחר מכן (הלכות מלכים, פרק י"א), התרה מפני יכולותיו הדמגוגיות של מנהיג פוליטי כזה, העלול להטעות את המוני מעריציו, ואף את הנהגתו הפוליטית והרוחנית של העם. לדבריו, הכוכב של "**בר כוכבא**" שהפך ל"**בר כוזיבא**" הוא אב הטיפוס של משיח השקר: " **שהרי רבי עקיבא, חכם גדול מחכמי משנה היה, והוא היה נושא כליו של בן כוזבא המלך. והוא היה אומר עליו שהוא המלך המשיח, ודימה הוא וכל חכמי דורו שהוא המלך המשיח, עד שנהרג בעוונות; כיון שנהרג, נודע שאינו זה. ולא שאלו ממנו חכמים לא אות ולא מופת**".
1531 שנים לאחר בר כוזיבא, עתיד העם היהודי לשוב ולשלם מחיר כבד מאוד על אמון בדמגוג כזה, שמבטיח הבטחות ומתגלה כמי שעוד "לא בא ואפילו לא מטלפן". אז קראו לו שבתאי צבי. יעברו עוד 282 שנים, עד שתשוב ותקום עצמאות ישראל, ועמה הציפיה להגעת המשיח. אבל הפעם אמיתי, ולא עוד סוג של אשליה. וזה, עדיין לא קרה.

בר כוכבא. ארתור שיק 1922

אדריאנוס לא יכול היה לדווח כי לו וללגיונות שלום, כאשר לגיון אחד שלו ובו אלפי לוחמים נמחק לחלוטין מסדר הכוחות, והלגיון הנוסף, "פרטנזיס", נסוג מירושלים לקיסריה, לאחר שספג כנראה גם הוא תבוסות

השמדת לגיון רומאי שלם הייתה נדירה ביותר לאורך מאות שנות הסטוריה צבאית רומית

סמל ליגיון

"תפסתי את אייכמן בשתי ידיי"

צבי מלחין - איש מבצעים בכיר במוסד וצייר מחונן * התקבל בגיל 13 לגדודי הנוער של ארגון ה"הגנה" * היה הראשון שזינק על אייכמן במהלך החטיפה הדרמטית בארגנטינה * הביא את המידע שהוביל למעצרו של המרגל ישראל בר * פיקד על היחידה המבצעית "קולוסוס" במוסד שפעלה באירופה * מוסף האומנות של "הניו-יורק טיימס" הקדיש לעבודותיו ארבעה עמודים, שבהם תואר לא כמרגל שהפך לצייר, אלא כצייר שהיה בעבר מרגל

ניר פלדמן

צביקה מלחין (מימין) עם חברו אברהם (אברשה) פלדמן, חיפה, 1942 בקירוב (הצילום באדיבות ניר פלדמן)

רקע

הכרתי מקרוב את צביקה מלחין, הצייר וסוכן "המוסד" למודיעין ותפקידים מיוחדים. בשיחות שהיו לי איתו במהלך השנים, למדתי ממנו על המשותף לדבריו בין הפעילות החשאית והעשייה האומנותית - ה"השראה". צביקה היה חבר נפש של אבי עוד מילדותם בחיפה (קראו לו בחיפה "שיגילי"). הייתי בפתיחת תערוכת ציוריו במוזיאון ישראל ואחרי פטירתו במפגש עם מפקדיו ופקודיו במוסד, שאשתו רוני ערכה לזכרו בעזרת המל"מ. צביקה מלחין, שזכה פעמיים בפרס ביטחון ישראל, שירת תחת איסר הראל בשב"כ ובמוסד, הקים ופיקד במוסד על יחידת "קולוסוס" למבצעים מיוחדים, ובהמשך הקים ופיקד על אגף "קשת" ונטל חלק מרכזי ביצירת ההילה סביב "המוסד" ובטיפוח היצירתיות של אנשיו עד ימינו.

ניר פלדמן
בוגר אוניברסיטת תל אביב במסלול רב-תחומי באמנויות ובאוצרות. חוקר, אוצר ומרצה

כשאמא של מלחין הייתה על ערש דווי הוא הוזעק ארצה מפעילות חשאית. צביקה אחז בידה וגילה לה בלחישה: "הייתי בצוות שלכד את אדולף אייכמן ותפסתי אותו בידיי". החזירה לו אימו בלחישה: "תמיד רצית לנקום את רצח אחותך, שלושת ילדיה ורבים מבני משפחתנו". צביקה עלה לבוידעם בביתה והוריד לחיקו את הספר "מדריך לדרום אמריקה", שקנה לקראת הנסיעה המבצעית לארגנטינה ללכידת אייכמן, ועל דפיו נהג לצייר גם בצבעים מזיכרונות ארגנטינה וגם את בני משפחתו והטמינו בבוידעם שנים קודם.

לימים מלחין כתב בשם בדוי (פיטר מן) את הספר "אייכמן בידיי!" עם העיתונאי אורי דן, והספר עם הציורים על ה"מדריך לדרום אמריקה", שהורד מהבוידעם, נחשף למבקר האומנות אדם ברוך. בשנת 1992 הספר הוצג בתערוכה במוזיאון ישראל. את המבוא לקטלוג התערוכה, שאצרה מאירה פרי-להמן, פתח אדם ברוך במילים: "צבי מלחין מציג כאן 'ספר מצויר'. לא זכור לי ספר כזה בתולדות האומנות הישראלית. ואכן, אפשר שצבי מלחין איננו חלק מתולדות אלה, אף אם הוא ישראלי מובהק".

צעדים ראשונים

צביקה מלחין נולד בשנת 1927 בשם פיטר מילכמן בפילגרמסהיין (Pilgramshain) שבגרמניה (כיום זולקייביקה Zolkiewka שבפולין). בשנת 1934 עלה ארצה עם הוריו ואחיו והם התיישבו בחיפה בשכונת הדר. אחותו הגדולה התחתנה ותכננה לעלות ארצה עם משפחתה כשילדיה והתינוק יגדלו, אך המציאות טפחה על פניה. בשנת 1936 פרץ המרד הערבי הגדול ובמאי 1939 פורסם "הספר הלבן", שהגביל באופן חמור את עליית היהודים לארץ ישראל. אביו של צביקה נפטר בגיל צעיר ואימו פתחה דוכן לעופות בשוק תלפיות ליד ביתם, שהיה עבורו למתחם משחקים ותעלולים.

בשעת דחק זאת צביקה בן ה-12 הצטרף עם חבריו וחברותיו לתנועת "מכבי צעיר", ששילבה בנוסף לפעילות ספורטיבית גם נושאים של מחנאות, שדאות ואקטואליה. צביקה, ששמע שאחותו האהובה ומשפחתה לא מקבלים אישור (סרטיפיקט) לעלות לארץ ישראל, "נקרא אל הדגל" והצליח להתגייס למרות גילו הצעיר, בעזרת מורה בבית ספרו היסודי "נצח ישראל" בחיפה, לגדודי הנוער של ארגון ה"הגנה" המחתרתי. בארגון צביקה פגש נערים, ביניהם מייק הררי ויוסק'ה יריב (שלושתם יהיו לבכירים במוסד), ששימשו אז כשליחים, הדביקו כרוזים ועזרו בהורדת מעפילים לחופי הארץ.

כששמע שאחותו וילדיה נרצחו על ידי הנאצים, החל לפתח ביוזמתו כישרון יוצא דופן לפריצה וגניבה, והיה פורץ לתחנות משטרה ומחנות של הבריטים וגונב תחמושת ונשקים כדי למלא את מחסני ה"הגנה" בנשק לשעת פקודה

כששמע שאחותו וילדיה נרצחו על ידי

הנאצים, החל לפתח ביוזמתו כישרון יוצא דופן לפריצה וגניבה, והיה פורץ לתחנות משטרה ומחנות של הבריטים וגונב תחמושת ונשקים כדי למלא את מחסני ה"הגנה" בנשק לשעת פקודה. הוא התחכם בתחפושות, היה למיומן בעזרת ה"הגנה" בייצור ופירוק פצצות, התאמן באומנויות לחימה ולמד פריצת מנעולים וכספות. מיומנויות אלו, יחד עם לימודיו הטכניים בבית הספר המקצועי תיכוני בסמ"ת על יד הטכניון, סייעו לו במהלך 30 שנותיו ב"הגנה", בשב"כ ובמוסד. במלחמת העצמאות הוא התגייס לצה"ל כמומחה חבלה וחומרי נפץ. במעבר לשב"כ ואחר כך למוסד שהיו בראשיתם, הביא איתו גם את כישורי המשחק, הכתיבה עשירת הדמיון, שהייתה גם נאה לעין, ולימים גם את הציור, ששימש לו לעיתים כיסוי של צייר. בתקופת הכשרתו הודיע לאימו שיגיע לארוחת צהריים בשעה אחת. דקות קודם שם עליו פאה הצמיד שפם ודפק על הדלת. כשאימו פתחה את הדלת, ברך אותה ואמר: "אני חבר של צביקה, קבעתי איתו אצלך, אני יכול לחכות לו בפנים?" "בטח!", ענתה האם, "בוא שב, אגיש לך מהאוכל שבני כל כך אוהב". התיישב וסיים את כל האוכל שהגישה לו. הסתכלה האם על השעון ואמרה: "בני אף פעם לא מאחר, מה קרה לו?" מיד הוריד את הפאה והשפם וחיבק את אימו בחוזקה.

מרגלים רוסים בצמרת הישראלית

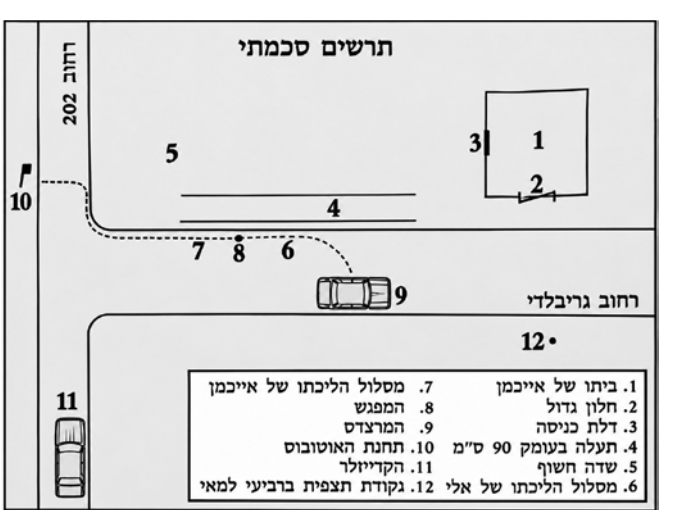
מלחין שובץ ליחידה המבצעית של השב"כ שבראשה עמד רפי איתן, שהיה קודם קצין הסיור של הגדוד הראשון של הפלמ"ח. באותה עת ברית המועצות ניסתה, די בהצלחה, להחדיר מרגלים לצמרת הפוליטית והביטחונית הישראלית. מלחין

צביקה מלחין (משמאל) במסיבת פורים עם חברים, חיפה, 1960 בקירוב (הצילום באדיבות ניר פלדמן)

והחוליה שלו פעלו עם הדסק הרוסי בשב"כ בתצפיות סמויות על השגרירות הרוסית והכנסייה הרוסית באבו כביר בתל אביב, שם פעל מטה של ה-ק.ג.ב הסובייטי. לפי העיתונאי אורי דן, צביקה הביא לגילוים ולמעצרם של 17 סוכני ק.ג.ב. ובראשם סא"ל ישראל בר (דן, אתר מעריב NRG, 3 במארס 2005). איסר הראל, הממונה על השב"כ, מינה את מלחין לרכז את המעקב אחרי סא"ל ישראל בר החמקמק ולהביא ראיות לחשדותיו נגדו. צביקה ריכז את חוליית העוקבים אך בשלב מסוים הודיע להם שמפסיקים לעקוב אחרי בר, והסיט את כל המאמצים למעקב אחרי ולדימיר סוקולוב, שנחשד כמפעיל סוכנים בכיר של הק.ג.ב, שפעל באזור צפון ת"א. תוך זמן קצר, בשיטת מעקב שצביקה פיתח ונקראה במוסד "המסרק", סוקולוב תועד בצפון ת"א מקבל תיקייה מישראל בר ומחזיר אותה אחרי כשעה, מן הסתם לאחר שצילם את תכולתה. איסר הראל נתן הוראה לעצור מיד את בר, שנשפט וסיים את חייו בכלא שאטה.

בשיטת מעקב שצביקה פיתח ונקראה במוסד "המסרק", תועד בצפון תל אביב ולדימיר סוקולוב, סוכן ק.ג.ב, מקבל תיקייה מישראל בר ומחזיר אותה אחרי כשעה, מן הסתם לאחר שצילם את תכולתה

חטיפת אייכמן, תרשים סכמתי של אזור החטיפה, ארגנטינה, 1960 (מתוך הספר "אייכמן בידי!", רביבים, 1983)

"אייכמן בידי!"

ב-11 במאי 1960, אייכמן נחטף ליד ביתו בארגנטינה על ידי צוות משותף של השב"כ והמוסד בפיקוד איסר הראל ורפי איתן, והועבר לדירת מסתור מבודדת. בספרו "אייכמן בידי!", מלחין (בשם בדוי - אלי) תיאר את 20 השניות שהיו את גולת הכותרת של מרדף בן 15 שנה, שהחל בגרמניה הנאצית והסתיים בבואנוס-איירס: "איני רוצה שתיפול שערה מראשו! אייכמן צריך להגיע שלם ובריא לירושלים!" פקודה זו של איסר הראל שבה והדהדה באוזניו של צביקה ככל שהתקדם אל הצורר. רק שלושה מטר הפרידו ביניהם. צביקה הבחין בידו הימנית של אייכמן התקועה בכיס מכנסיו. הוא נזכר באזהרה ששידרו לו חבריו המסתתרים במכונית בצד הדרך והאמין שאמנם אייכמן נושא אקדח. צביקה עצמו לא נשא נשק, התקדם וביצע תפנית ימינה לעברו של אייכמן. "אונו מומנטיטו, סניור ..." פלט בטון רגוע ובניתור אחד זינק עליו. אחז בצווארו בזרועו הימנית, תוך שהוא לוחץ את סנטרו כלפי מעלה, כדי שאייכמן לא יצליח להוציא מפיו צעקה. במקביל הניף את ידו השמאלית ואחז בכוח בידו הימנית, כדי שלא יעלה בידו לשלוף אקדח מכיסו. מעוצמת הניתור נפלו שניהם אל תוך תעלת עפר לא עמוקה. צביקה העמיס את גופו של אייכמן על גבו, כשהוא לופת את צווארו בידו השמאלית והחל לעלות אותו מן התעלה אל הכביש. מכונית החוטפים הגיעה, דלתה נפתחה ומאיר (משה תבור) יצא והחזיק ברגליו, כדי

להכניסו למכונית.
בימים שאייכמן הוחזק בדירת המסתור בארגנטינה צביקה מלחין שמר עליו עם חבריו לצוות והעביר את זמנו גם בכתיבה וציור, וכך כתב לימים: "את המדריך 'The South America Handbook' קניתי בצרפת בדרכי לבואנוס-איירס. הוא היה לי בזמנו לעזר רב בהבנת האזור. מעולם לא חשבתי שהדפים המספרים על פרק ארגנטינה ישמשו אותי כיומן וכרקע לציורים בצבע, אבל זה קרה. כשהתחלתי לרשום, לא הפסקתי עד שרוב הדפים מלאו במשפטים, בסמלים וברישומים. ביום ציירתי בתים, בין הערביים - דמויות מן הקרנבל, מאה וחמישים שנה לעצמאות ארגנטינה. בלילה, לאחר חצות, ציירתי את אייכמן, נאצים, זיכרונות ודמויות מבני המקום ומבני משפחתי [...] לכל רישום היה סיפור, לכל שבר משפט היה רמז למה שקרה" (מתוך קטלוג התערוכה "יומן ארגנטינה", מוזיאון ישראל, 1991).
ייתכן וצביקה התחיל בארגנטינה עם רישומים וסיים את הצביעה מאוחר יותר.
כך מתאר אדם ברוך את הציורים במדריך: "גיר-השמן, קווי המתאר הברורים, חלוקת הצבע, הקומפוזיציה, מיקום הדמויות בדף, התפיסה האקספרסיבית, התכונות הספרותיות והעלילתיות, המסר הרגשי והמוסרי והתמימות הסוחפת - מעניקים לדפים את הכוח המיוחד של איקונה בעלת קומוניקטיביות גבוהה, כפי שהם יוצרים את תכונת הציור ה'תמים'.

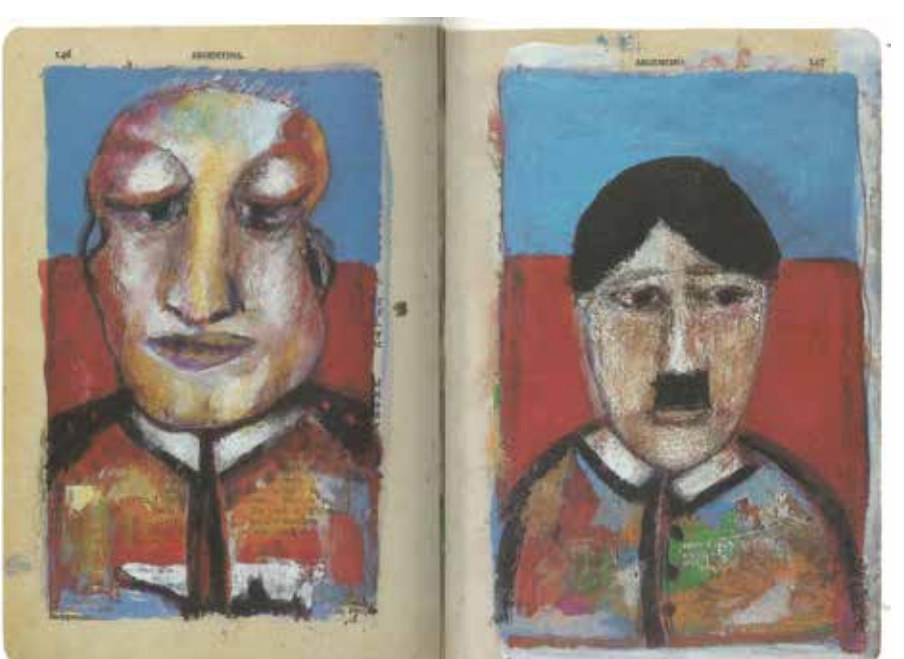

מלחין צבי, ידו הארוכה של איכמן, רישום דיו על דף בספר "המדריך לדרום אמריקה", 1960 (הצילום באדיבות מוזיאון ישראל)

"ביום ציירתי בתים, בין הערביים – דמויות מן הקרנבל, מאה וחמישים שנה לעצמאות ארגנטינה. בלילה, לאחר חצות, ציירתי את אייכמן, נאצים, זיכרונות ודמויות מבני המקום ומבני משפחתי [...] לכל רישום היה סיפור"

מלחין כיסה רק חלק מדפי-הספר המודפסים והשאיר גלויים זכרי מפות, מספרי עמודים, חלקי משפטים מודפסים או את 'ארגנטינה' שבראש הדף המודפס. כל אלה, החלקים המכוסים צבע/ציור והחלקים המודפסים שלא כוסו, יוצרים טקסטורה מיוחדת. טקסטורה המדווחת על אופי הציור, על המצע הפיזי, כפי שהיא יוצרת מין רישום-רקע נוסף לרישום-ציור של מלחין. כלומר, האלמנטים המודפסים והמפות הינם תשתית התומכת בציור-רישום של מלחין, מעשירה אותו, מועשרת על ידו" (שם, עמ' 7).

מפקד יחידת "קולוסוס" במוסד

עם פרישת הראל בשנת 1963, מאיר עמית מונה לראש המוסד וקלט את רפי איתן למוסד כדי להקים יחידה מבצעית באירופה עם צביקה מלחין, שהתחיל לבנות את התשתית של "קולוסוס". את הצוות שלו בחר צביקה בקפידה וצירף גם לוחמות, שהשתתפו במבצעים נועזים ומסוכנים. המוטו של הצוות היה - אין משימה שלא ניתן לבצע. ב-1966 צביקה וצוות של היחידה קיבלו את פרס ביטחון ישראל על מבצעים שתרמו לביטחון המדינה. לדברי רוני מלחין, את המענק הכספי הנלווה לפרס תרמו לעמותת "אילן". לימים, על בסיס יחידת "קולוסוס", הקים צביקה מלחין את אגף "קשת" והיה למפקדו הראשון. האגף היה אחראי על השגת מודיעין בכל האמצעים, בכלל זה על ידי הטמנת אמצעי ציתות והאזנה, וכן פריצה על ידי מנעולנים מומחים ופורצי כספות. אחרי כ-30 שנים במערכות הביטחון השתחרר צביקה לגמלאות, ואז הקדיש מזמנו לציור. כשנדרש, הוא התייצב למילואים, בעיקר להדרכה במוסד.
צביקה מלחין נפטר בשנת 2005. בשנת 2008 נערך מפגש לזכרו אותו הינחה חיים טופול, שהיה גם לחבר נפש של צביקה. במפגש סיפר טופול על צביקה חברו: "איזה איש מיוחד, לא כמו אף אחד שאני מכיר. הוא כונה גדול הסוכנים החשאיים של ישראל,

מלחין צבי: היטלר ומוסוליני, ציורים בצבע על דפי הספר "המדריך לדרום אמריקה" (הצילום באדיבות מוזיאון ישראל)

מן השורה הראשונה בעולם, הוסיפו להלל. ושוב אמרו שהוא בר מזל. מזל, שטויות. הוא היה סוכן יוצא מן הכלל. בין חבריו ומכריו היה איש רעים להתרועע ולצחוק. התחבב על כל רואיו, נחמד, מלא חן ומלא רוך, אך גם בעל דעות מקוריות לחלוטין ועקשן ומפקד בעל אוטוריטה, דקדקן וקפדן, שכתב את פקודות המבצע כמו תסריט מפורט, שטיפל בכל אפשרות שיכולה לצוץ ובכל פרט כדי להשלים מבצע בלי עקבות או סימנים, ובעיקר איך לצאת מהעסק בריאים ושלמים. שילוב של אינסטינקטים ואומץ היו בו, אמרו חבריו ובשל כך שרד במקצוע, יצא נקי ולא נשרף. 30 שנה במוקד הפעילות החשאית, הסוכן המושלם, או בלשונו: 'לא נעצרתי ולא נתליתי מעולם'. בימים הארוכים של המתנה לחשכת הלילה הנוחה לפעילות, צייר צביקה בצימאון חלומות ומציאות... גם מכישרון ענק בציור וכתיבה אינו חף" (צולם ותועד בערב לזכרו של צבי מלחין באודיטוריום ע"ש קלצ'קין, 2.7.2008).

רפי איתן וחיים טופול במפגש לזכרו של צביקה מלחין (ברקע). האודיטוריום ע"ש קלצ'קין, 2.7.2008 (הצילום באדיבות רוני מלחין)

את ההצגה גנבו במפגש פקודיו-מעריציו, שהביאו אנקדוטות ממבצעים המאירים על האינטואיציה של צביקה וחושיו המיוחדים שהתחדדו עוד מנעוריו. פקודיו סיפרו גם על מבצעים אחדים שנעשו יחד עם ארגונים עמיתים בעולם לפני עידן האינטרנט. כיצד בפעילות חשאית משותפת במתקן עוין התקשו הסוכנים הישראלים, יחד עם עמיתיהם הזרים, לפרוץ כספת עם מנעול מכני מורכב ומפתח ייחודי ולא מוכר. ואז צביקה מצא את המפתח בתוך אגרטל עם פרחים וסיים את המבצע בהצלחה וללא עקבות. במבצע משותף נוסף במתקן אחר עם כספת בעלת מנעול סיבובי עם קוד מספרים, צביקה מצא את המספרים רשומים על דופן פנימית של מגירה בשולחן כתיבה, ניגש אל הכספת, פתח אותה וסיים את המבצע במהירות. בנוסף סיפרו פקודיו על המתקן "המרוחק" שבמבצע שקט לא הצליחו לפרוץ את הכספת שלו. הם חזרו אחרי מספר ימים בנסיעה הארוכה עם משה תבור, המומחה מספר 1 לפריצת כספות, ושוב לא הצליחו. אחרי שבועות אחדים הודיע צביקה לצוות להתכונן: לקראת ערב נוסעים שוב לכספת העקשנית. הוא לא הוסיף דברים. הם הגיעו ליעד, הצליחו לחדור עד לכספת, ונדהמו: בעליה שכחו לנעול אותה.

חיים טופול, חבר לנפש: "הוא כונה גדול הסוכנים החשאיים של ישראל, מן השורה הראשונה בעולם. אמרו שהוא בר מזל. מזל, שטויות. הוא היה סוכן יוצא מן הכלל"

באחד המבצעים נתקלו בכספת בעלת מנעול סיבובי עם קוד מספרים, צביקה מצא את המספרים רשומים על דופן פנימית של מגירה בשולחן כתיבה, ניגש אל הכספת, פתח אותה וסיים את המבצע במהירות

אחרי מבצעים משותפים עם סוכנים זרים, צביקה קיבל מהם את הכינוי "ג'יימס בונד הישראלי", רק שצביקה לא נשא אקדח. לדבריו האקדח תמיד מפליל... תעוזתו חצתה גבולות והביאה מידע מודיעיני רב היקף, כולל על פרויקט הטילים ארוכי הטווח שמצרים של נאצר קידמה בתחילת שנות ה- 60 בעזרת מדענים גרמנים.

אחרית דבר

צביקה מלחין, שהקים ופיקד על יחידות מבצעים במוסד, פיתח שיטות ודרכי פעולה שנהוגות עד היום. הוא הדריך לא מעט סוכנים ולצד זה היה בעל מקוריות ותכונות שאינן נלמדות. ה"מחזות" וה"תסריטים" המבצעיים הרבים שכתב לא הגיעו לתיאטרון או לקולנוע, אך הם מפארים בצנעה את ארכיון המוסד ומשמשים אבן דרך להולכים בעקבותיו.

אחרי כ-30 שנים במערכת הביטחון, בהיותו רק בן 46, צביקה פרש והקדיש חודשים ארוכים לליטוש כישוריו כיוצר. בין היתר למד בבתי ספר פרטיים לציור בווינה ובפריז. עבודתו האומנותית זכתה להערכה רבה ברחבי העולם ובעיקר בארצות-הברית, שם הוא קיבל אזרחות. עבודותיו הוצגו במוזיאונים ובגלריות חשובות, ואספנים פרטיים רכשו אותן במחירים גבוהים. מוסף האומנות של הניו-יורק טיימס הקדיש לעבודותיו ארבעה עמודים, שבהם תואר לא כמרגל שהפך לצייר, אלא כצייר שהיה בעבר מרגל. בנוסף, שני אלבומי ציורים שלו פורסמו בניו-יורק בהוצאה יוקרתית.

עמוד השער של הספר על מלחין – אייכמן בידי!

המבצע החשאי לחיסול מתקני הנפט בכרכוך

בישראל לא האמינו שאפשר לפגוע בירי בתול"ר למרחק של חמישה קילומטרים, אבל יוזמה של קצין הצנחנים יצחק (איני) עבאדי שהושאל ל"מוסד", בשיתוף עם לוחמים כורדיים, הוכיחה שזה אפשרי. הפגזים פגעו במתקני הנפט בכרכוך וכך חוסלה התוכנית הערבית להטיל לכנרת חבית עם פסולת רדיואקטיבית שתביא לחיסולה של "הישות הציונית"

נעם טפר

רקע

שנה ומחצה לאחר מלחמת ששת הימים נודע לישראל ממקור סורי בכיר ואמין על תוכנית אב ערבית - מזימה לחסל את "הישות הציונית". הקוד שניתן בישראל לתוכנית היה "אוקסיד", ועל פי התכנון שגורמי ממשל במצרים, לוב ועיראק דנו בו, הייתה כוונה להטיל חבית עם פסולת רדיואקטיבית אל מימי הכנרת. ההנהגה הסורית, לדברי המקור, בהיותה "החשודה המיידית", לא רצתה להיות שותפה במעשה הנבלה.

חשיפת תוכנית "אוקסיד" גרמה לישראל לבצע שתי פעולות הרתעתיות גלויות, ואחת סמויה. הסמויה: ישיבה בסודן בנקודה מסוימת לאורך הנילוס, שממנה ניתן היה להעביר להנהגה המצרית מסר מרתיע וברור. המסר הועבר אליהם בצינורות חשאיים וכלל אמירה מאוד ברורה - אם תעזו, תחטפו זיהום בנילוס.

על רקע זה נשלח אל"ם רפאל (רפול) איתן לכורדיסטן כדי לבדוק נקודות תורפה שבהן ניתן להבהיר גם לעיראקים לרדת מתוכנית "אוקסיד". לאחר ביקורו של רפול הגיע לכורדיסטן מפקד חטיבת הצנחנים, אהרון דוידי, שבסיוע האיראנים ניהל את מבצע "פיליפס" שבמהלכו הועברו לכורדים ציוד אישי, נשק ותחמושת והוקם צבא כורדי שכלל 14 גדודי לוחמים. לאחר מכן, הגיעו לכורדיסטן שני קציני צנחנים מצטיינים, בזה אחר זה - סא"ל דן זיו, בעל עיטור הגבורה ממלחמת קדש ורס"ן יצחק (איני) עבאדי. זיו ביצע מספר סיורים לאזור סכר דוכאן (שהונע ממימי נהר ה-"זב הקטן"), במטרה לבחון אפשרות לפיצוצו כדי להציף את אזור בגדד. הוא דיווח ש"גם כוח טירונים מגדוד 890 מסוגל לכבוש את הסכר", וארגן כוח כורדי שכבש את מתחם הסכר, אך נסוג יום לאחר מכן (**"מבט מל"מ" 90, נובמבר 2021, עמודים 61-60**). זמן לא רב אחריו הגיע לכורדיסטן איני, קצין צנחנים מוערך, דמשקאי במקור וקיבוצניק מדגניה א'. איני הושאל על ידי הקיבוץ ל"מוסד", והצטרף לראש המשלחת של הארגון לכורדיסטן, סא"ל יוסף לונץ. "לונצי", צנחן בעברו, שימש כסגן ראש מחלקת "מזרח" ב"מוסד". בכל בוקר במשך שלושה שבועות, הוא היה יוצא ברגל לצומת דרכים מרוחקת לבוש ככורדי וממתין שם, וחוזר בערב. איני תהה למי הוא חיכה, אך המידור בשלוחה לא אפשר תשובה. היא ניתנה רק שנים מאוחר יותר.

נעם טפר
חוקר ומחבר הספרים 'אלי כהן תיק פתוח', 'לילהאמר תיק פתוח' ו'מסעו הסודי של ראובן זסלני'

ראשון משמאל: איני עבאדי, רביעי מימין: צביקה זמיר ראש ה"מוסד" בעת ביצוע הפעולה בכרכוך, ראשון מימין, צ'רלי הקטן (יעקב טלמון), שני מימין: דוד קרון מפקד יחידת "מזרח" ב"מוסד"

אדם זר היה משאיר לו את האוכל מחוץ לדלת ומסתלק. מישהו השאיר אותו בחושה שבועיים מבלי שיראה נפש חיה

התאקלמות

שליחותו החשאית של רס"ן איני (איציק) עבאדי לכורדיסטן נבעה מרצון להחזיר תודה למדינה שקלטה ילד בן עשר שנולד בדמשק, הגיע רגלית בדרך חתחתים לאגם החולה עם אחותו הקטנה, נקלט בקיבוץ דגניה א' ולימים התנדב ושירת במילואים כקצין בחטיבת הצנחנים. איני: "מאוד רציתי לצאת לשליחות. מסוכנת ככל שתהיה, אבל בדגניה בה הייתי מרכז משק סירבו פעם אחר פעם".

באחד הימים זימנו את איני לפגישה ברחוב ארלוזורוב בתל אביב. אחד משלושת המראיינים שניהל את השיחה שאל אם הוא מעוניין לצאת לשליחות, אך סירב לומר לאן. בדגניה סירבו לשחררו ודוד קרון, ראש מחלקת "מזרח" ב"מוסד", הגיע לאסיפת הקיבוץ והצליח לשכנע את החברים. כך, במשך שלושה חודשים למד איני במדרשה בגלילות שאחריהם החל לדבריו "סיפור שלא ברא השטן".

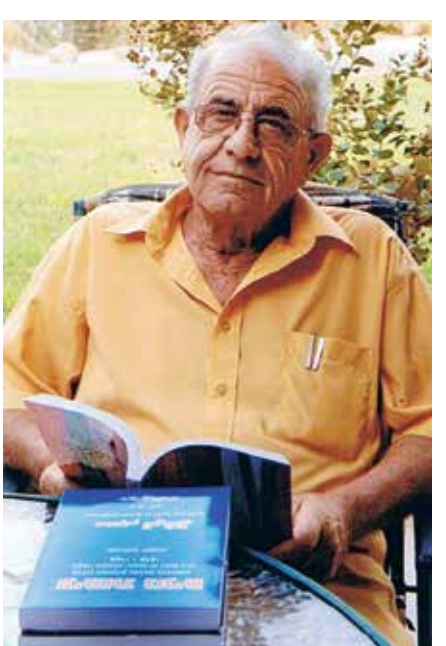
איני מעולם לא היה בחו"ל. איש לא סיפר לו מה המשימה שהיה אמור לבצע. אשתו ושלושת ילדיו נשארו מאחור. החשאיות והמידור גרמו לו למפח נפש, והעובדה שרק ביום הטיסה הבין שהוא אמור לנחות בטהרן, גרמה לו חרדה. "אני יוצא למקום כלשהו שאין לי מושג היכן הוא ואין לי מושג מה רוצים ממני... הגעתי בלילה לטהרן עם הרגשה מזופתת. השארתי משפחה וילדים, היה נראה לי שמשהו לא רציני. כלום לא

סגור".

שעות אחדות לאחר שהגיע לטהרן אסף אותו נהג, ולאחר שני ימי נסיעה הגיע לדילמן, נקודת הגבול שבין איראן לכורדיסטן, הכניסו אותו לחושה, הזהירו אותו שלא לצאת והשאירו אותו לבד. אדם זר היה משאיר לו את האוכל מחוץ לדלת ומסתלק. מישהו השאיר אותו בחושה שבועיים מבלי שיראה נפש חיה. איני היה בטוח שמישהו עשה טעות. הוא פחד לצאת מהחושה והתפלל שמישהו יזכור לאסוף אותו כמובטח, בעוד שלושה חודשים. אחרי שבועיים הופיע בלדר בפתח החושה והביא עימו את "פקודת המבצע". איני פתח, קרא ולא האמין: "בהיותך חקלאי תשביח זני טבק ותילחם בעלקת (עֲלָקָת - סוג במשפחת העלקתיים, שכל מיניו טפילים מוחלטים. כמה ממיני סוג זה הם עשבים טפיליים שגורמים נזק רב לגידולים חקלאיים). ובשורה השנייה הוסיפו: "בהיותך קיבוצניק, בדוק אם אפשר להקים כאן קואופרציות".

בנקודה זו עבאדי היה בטוח שבמוסד השתגעו לגמרי. "הייתי בטוח שמדובר בחבורה של אידיוטים, אין לי מושג מה צריך לבצע ובסוף שולחים אותי להילחם במזיקים. כל מה שרציתי היה לתפוס את האידיוט ששלח אותי לחור הזה ולעשות סקנדל".

ואז, יומיים אחרי, כשהוא מיואש לחלוטין, נשען מישהו על החלון של החושה, הושיט לעברו יד ואמר בערבית: "שלום נורמן, קוראים לי סמי". סמי נכנס לחושה, השניים החלו לשוחח ולאחר זמן מה החלו לטייל בשטח. איני: "ידעתי שהוא לא ישראלי. הוא

יצחק איני עבאדי

כותרות העיתונים בישראל בדבר הפיגוע במתקני הנפט בכרכוך

החל לדבר איתי ואמר פעמים רבות 'אנחנו ואנחנו', אבל לא הבנתי על מה הוא מדבר. סמי כל הזמן דיבר ואני שומע, קולט, ולא מקשר שום דבר למשימה כלשהי".

השניים נהגו לצאת לטייל, הם אכלו וישנו בשטח ובכל פעם הרחיבו את מעגלי הסיור. לאחר כחודש הם הגיעו למקום שצפה על העיר כרכוך ומגדלי הפקת הנפט שמצויים בקרבתה. סמי אמר לאיני סתמית: "אם מישהו יעשה לנו כאן פיצוץ, אבל לא סתם פיצוץ, אלא כזה שיחריב כאן כמה דברים ויפנה את תשומת לב העולם אלינו, היינו מאוד מרוצים".

"היה לי ברור שהמרחק הכי קרוב שאוכל להתקרב למתקני הנפט זה 5,250 מטר"

איני סיפר: "חזרנו למאהל ואמרתי לעצמי, ואללה, גם ככה בארץ שכחו ממני. אני מקווה רק שהדבילים יגיעו לאסוף אותי. הייתי מבולבל לגמרי. ואז אמרתי לעצמי - מה אכפת לי, עד שיאספו אותי נשארו חודשיים ובזמן הזה אפשר לבצע בכרכוך פיצוץ לא נורמלי".

"הייתי מבולבל לגמרי. ואז אמרתי לעצמי - מה אכפת לי, עד שיאספו אותי נשארו חודשיים ובזמן הזה אפשר לבצע בכרכוך פיצוץ לא נורמלי"

"מערבה מגאלאלה לכיוון כרכוך היו ואדיות מאוד צפופים ועמוקים, מסולעים, עם שיחים מאוד גבוהים. ביקשתי מסמי לנסוע עוד פעם ועוד פעם למקום. כתבתי תוכנית והעברתי לו. חשבתי שהוא לא מבין. היה לי ברור שהמרחק הכי קרוב שאוכל להתקרב לכרכוך יהיה 5,250 מטר. השגנו מפה טובה מאוד. ראיתי את אחד עשר מגדלי ההפקה של הנפט בכרכוך. אין צורך לשאוב שם את הנפט מהמעמקים, הוא פורץ מהאדמה בלחץ של 32 אטמוספירות. מה שהיה לי ברור שאני צריך להבעיר שם ניצוץ. והכל יעוף באוויר".

באותה נקודה נזכר עבאדי במבצע "פיליפס", שבוצע זמן לא רב לפני שהגיע לכורדיסטן, ובו העבירה ישראל לכורדים אמצעי לחימה ובהם מרגמות 120 מילימטר, שנלקחו שלל ממלחמת ששת הימים. לרשות איני, שהיה מפקד הפלוגה המסייעת בחטיבת הצנחנים עמד תול"ר 106 מילימטר, שעימו ניתן לירות בכינון ישיר לטווח של קילומטר בלבד, אבל כאמור, הטווח שאליו היה צריך להגיע כדי לפוצץ את מתקני הזיקוק עמד על למעלה מחמישה קילומטרים.

איני: "אמרתי לעצמי איך לעזאזל אני מוציא את המבצע הדמיוני הזה לפועל? מצאתי שטח עם הפרשי גובה דומים לאלה שבין הוואדיות אל מגדלי השאיבה של כרכוך ויצרתי מטווח

פרטי. הסוויתי את התול"ר, אבל לא ידעתי איך לבדוק באיזו זווית לירות. החלטתי ליצור לעצמי מד-זוית מאולתר. לקחתי לוח עץ, נברתי בו תעלה, ובאמצעות אמפולה, שאותה לקחתי מתיק עזרה ראשונה, יצרתי לעצמי מעין פלס-מים. לקחתי צלחת, חתכתי עיגול עם מחט וחוט ויצרתי חצי מעגל, כלומר 180 מעלות. חיברתי את הלוח לפלס ויצרתי קלינומטר - מד זווית. ראיתי שאם אני יורה בתול"ר בזווית של 32 מעלות, אני מגיע לטווח של 5,250 ופוגע בחביות הדלק שפיזרתי בשטח ומדליק אותן".

בשלב זה החליט עבאדי שעליו לשתף את מטה ה"מוסד" בתוכניותיו ולבקש אישור לביצוען. כוונתו הייתה לפנות לאיראנים, שאל האוהל שלהם נאסר עליו להתקרב, ולבקש שישלחו עבורו מברק לכתובת בטהרן.

"אתה יודע שבארץ בטוחים שהשתגעת?! תול"ר יורה לכזה מרחק? חמשת אלפי מטר? על מה אתה מדבר?! מאיפה אתה מביא את זה בכלל?"

איני: "שאלתי אותם בדחילו ורחימו אם הם יכולים לשלוח עבורי מברק לכתובת מסוימת בטהרן. להפתעתי, הבחור שהפעיל את הקשר באוהל האיראני שאל אותי: 'האם אתה רוצה לשלוח את המברק ישירות לתל אביב?'. שמחתי, והאלחוטן העביר את ההודעה המוצפנת. הבנתי שבתל אביב מגלים יותר ויותר חוסר נחת וחוסר סבלנות. ואמנם, אחרי שעתיים התקבלה תשובה: 'בדקנו את התוכנית שלך. בלתי אפשרי לפגוע בטווח של 5,200 מטר עם תול"ר. אנחנו בדרך אליך. סטופ'".

יומיים וחצי לאחר מכן הגיע אל איני באוהל אמיר מגבעת חיים, שהיה פקודו של איני בפלוגה המסייעת (מ"מ תול"ר). אמיר אמר לו: "אתה יודע שבארץ בטוחים שהשתגעת?! תול"ר יורה לכזה מרחק? חמשת אלפי מטר? על מה אתה מדבר?! מאיפה אתה מביא את זה בכלל?"

למחרת השניים ירדו למטווח הפרטי שהקים איני ואמיר נוכח שעבאדי יורה בתול"ר ומדליק את השטח מטווח של חמישה קילומטרים. לאחר שאמיר חזר ודווח למטה ה"מוסד" שאיני מגיע ופוגע, ראש ה"מוסד" צבי זמיר הגיע להיפגש איתו בטהרן.

בלילה שבין ה-28 בפברואר ל-1 במרץ נורה מטח כבד על המגדלים בכרכוך. מבין אחד עשר מגדלי ההפקה שהיו במקום, תשעה התפוצצו והכל עלה באש

איני: "צביקה שאל אותי: 'מה אתה צריך ממני כדי לבצע?' השבתי: 'שלושה קלינומטרים ועשרים טון של פצצות עשן זרחן לתול"רים. ביקשתי שיוודא שאין כתוביות על הפצצות, כך שאם יהיו נפלים לא יבינו מי ירה".

זמיר עבד כמו שעון וזמן קצר מאוד לאחר מכן הגיעו משאיות תחמושת מאיראן. על בסיס כוח-אדם כורדי, איני הקים שלושה צוותי תול"ר ושלושה צוותי מרגמות 120 מילימטרים. במשך חודשיים הוא ביצע סדרת אימונים אינטנסיבית, תוך הפנמת המלצת דן זיו - אלה לא חיילי צה"ל ולכן חובה לתכנן מבצע פשוט. עבאדי: "צריך היה לתכנן כך שהכוח לא יצטרך לאלתר או לשנות משהו בשטח. היינו צריכים להעביר עשרה טון פצצות ותול"רים למרחק של שמונים קילומטרים. הבעיה הייתה ללכת בטור בוואדי. בניתי להם אוכפים. לכולם. והציוד, המרגמות והפצצות נקשרו עם חבלים, כיוון שלא היו לי מקדח וברגים".

איני: "ימים אחדים לפני הביצוע הגיע סמי הכורדי, שהיה אמור לפקד ביחד איתי על הכוח. הוא אמר לי 'שמע, אין לך מה לעשות כאן. אתה צריך לנסוע לטהרן. זו פקודה של צביקה זמיר'. בלילה שבין ה-28 בפברואר ל-1 במרץ נורה מטח כבד על המגדלים בכרכוך. מבין אחד עשר מגדלי ההפקה שהיו במקום, תשעה התפוצצו והכל עלה באש".

איני העריך שהעיראקים הפנימו שכדאי להם לוותר על רעיון החבית הרדיואקטיבית: "הם היו בלחץ איום, הקפיצו למקום חמשת אלפים חיילים מכוח המשלוח שלהם בירדן. האירוע כאב להם מאוד, כיוון שההכנסות ממתקני ההפקה בכרכוך היוו באותם ימים חצי מההכנסה הלאומית שלהם".

נראה כי המטרה הושגה. גם העיראקים הורתעו, ואיום ה"אוקסיד" הוסר.

הביתה לדגניה

איני: "אחרי שהכל נגמר בהצלחה חזרתי לדגניה. רוחל'ה ילדה את יעל, ביתנו הרביעית וסמי שפיקד על המבצע הגיע לחגיגה. בילינו כאן ופתאום הדלת נפתחה. דוד קרון נכנס ושאל אותי 'נו, מתי אתה חוזר?' עניתי לו 'עם כבל גרירה לא תחזיר אותי לשם'... דוד קרון בישר לסמי שהוא מונה לחבר במועצת ההפיכה בעיראק ולי הוא אמר 'ידעתי שאתה חרא ואגואיסט'. הוא טרק את הדלת והלך. לא היה לי נעים אז רצתי אחריו. הוא הסתובב אלי ואמר: 'מחר בשעה עשר יש טקס. תהיה במוסד'. והלך".

חזרה לכורדיסטן

עבאדי: "כשחילקו את הכבוד בגלילות הייתה בכורדיסטן הפסקת אש. לאחר המבצע העיראקים תקפו בחמת זעם. זו הייתה האופנסיבה העיראקית השנייה נגד הכורדים. אך כשהגעתי חזרה לכורדיסטן קיבלו אותי בתהלוכה. המולה מוסטפה ברזאני הגיע על הסוס שלו, ביקש ממני לגור אצלו באוהל ואמר: 'מהיום אתה הבן שלי ואתה תגדל את מסעוד' (שהיה עד לא מכבר נשיא כורדיסטן). שהיתי משך שנה בכורדיסטן וזמן לא רב לאחר שחזרתי ארצה הגיע אליי משה דיין וביקש ממני להתמנות למושל האזרחי של עזה. נעתרתי".

השליחות ברטרוספקט

איני: "לימים נפגשתי עם דוד קרון בישראל והוא שאל אותו מה הוא חושב על המבצע ועל המוסד. עניתי: 'אתה בטוח שלא תיעלב? אני יכול לדבר בצורה חופשית?' אחרי שאמר 'ברור' הגבתי: 'צביקה זמיר הוא היחיד שנורמלי אצלכם. אתם ב'מוסד' חבורה של דבילים. במשך שבועיים אני יושב בחושה לבד כמו כלב ואז מגיע אליי איזה בלדר אידיוט, נותן לי לקרוא 'פקודת מבצע' מטומטמת שאתרכז בחיסול העלקת ואנסה לבדוק קואופרציות?! והחוצפן הזה עוד ממהר. חשבתי שאתם משוגעים לגמרי. זה ה'מוסד'?! רציתי לקחת את עצמי ולעוף משם'.

אז דוד אמר לי: 'טמבל שכמוך. מהשנייה שעברת את הגבול לכורדיסטן היית במעקב. באוהל שלידך היו אנשים שלי שעקבו אחריך בכל דקה. רציתי לבדוק אותך. לבדוק איך אתה מתפקד במצבי לחץ. אחרי שבועיים שלחתי לך את הבלדר כדי לטמטם אותך לגמרי ולהבין עד כמה יש לך סבלנות. אם היית זורק הכל ומשתגע הייתי מבין שמדובר בבן אדם שלא דבק במשימה. כיוון שהתאפקת עוד יומיים שלמים הבנתי שיש לי על מי לסמוך'".

ולא ניתן לסיים בלי להבין את מעשיו של לונצי אז. איני: "משך יובל שנים ניסיתי להבין מה הוא חיפש באותה צומת במשך שבועיים. ראיתי אותו כשעברתי שם עם הרכב. הוא עמד והמקל בידו, או ישב כמו נזיר טיבטי, מחכה שעות בצומת המאובקת. מידי פעם הוא היה נרדם על מקלו, נופל לימין או לשמאל, קם ומחכה. למי? עד היום אין לי תשובה.

את התשובה לשאלה בת היובל סיפק ח' האלחוטן של לונצי: "הוא חיכה... לונצי חיכה לקצין בכיר בצבא העיראקי, שעימו נוצר קשר. האחרון היה אמור לחבור אליו ולתכנן עימו ביחד הפיכה צבאית. למיטב ידיעתי, הקצין העיראקי לא הגיע למקום מעולם..."

יצחק (איני) עבאדי נפטר בשנת 2025, בגיל 91 ונקבר בקיבוצו דגניה א'.

יהיה זכרו ברוך.

תא"ל (במיל') ד"ר אפרים לפיד

ניסיון למצוא פינות נסתרות חדשות להבנת הכשל המודיעיני ביום כיפור 1973, כולל השוואה טראומטית של ההפתעות המודיעיניות והמבצעיות אז, 1973, והיום, 2023

אל"ם (בדימ') ד"ר רפי בוכניק-חן, "הכשל המודיעיני והפתעת יום הכיפורים", אינדיבוק, 2023

ד"ר רפי בוכניק-חן, אל"ם בדימוס בעל עבר מודיעיני מגוון, מנסה למצוא פינות נסתרות חדשות להבנת הכשל המודיעיני ביום כיפור 1973. המרכיבים העיקריים של ניתוח ההפתעה אז מצויים בשפע בספר החדש: הקונצפציה; סוכן הצמרת אשרף מרואן ובעיקר התקלה החמורה של המוסד, אשר לדעתו לא דיווח בזמן מספיק על התערתו של המקור; פינוי הסובייטים מסוריה ומצרים ערב המלחמה; התעלמות מהסימנים המעידים למלחמה בהערכת המודיעין של הימים לפני פרוץ הקרבות; ההתרעה של המלך חוסיין בביקורו האישי בתל אביב; ההתנהלות היהירה של אנשי אמ"ן ובראשם אלוף אלי זעירא ואיך לא - מקומה של מחלקת הבקרה ("אפכא מסתברא"). שתי "הצצות" חשובות יש בספר -

האחת לטעות של המודיעין האמריקני והשנייה לחומר ארכיוני מצרי.

מיותר לחזור על מסד הנתונים העובדתי העמוס ועל כן נידרש לתובנות המיוחדות לבוכניק-חן בספרו. הספר מספק פרשנות במתכונת של בקרה מודיעינית לסימני השאלה וללבטים המורכבים שעמדו לנגד עיניה של ועדת אגרנט לצורך שחזור תמונת המציאות והמחדלים.

ממרחק הזמן נעשית כאן השוואה חלקית לנסיבות ההפתעה של יום הכיפורים תשל"ד להפתעה של חמאס בשמחת תורה תשפ"ד. זה מבזק קצר המתבקש לימינו בספר אשר יצא לאור בתקופת המלחמה כיום וכולל השוואה טראומטית של ההפתעות המודיעיניות והמבצעיות אז והיום.

עורך "מערכות" עדי לרנר

בספרו החדש מציע הכותב ג'קי חוגי להקשיב לקולות השונים שיצאו מפי האויב. לשמוע ולהקשיב

ג'קי חוגי, "חמש נקישות בדלת", כנרת זמורה ביתן, 2026

בפתח הדבר לספרו **מדוע איננו לומדים מן ההיסטוריה** ציטט ההוגה הנרי באזיל לידל הארט את בורקהארדט, שטען כי התקווה העמוקה ביותר שיש לנו לגבי ניסיון העבר היא שנלמד ממנו איך להיות לא פיקחים יותר (למען הפעם הבאה) אלא חכמים יותר (לתמיד). לרוב האומות המודרניות חסרה היכולת להסתכל אחורה לא רק בזעם או ברצון לנקמה, אלא תוך שאיפה להפקת לקחים.

אירועי 7 באוקטובר 2023 חקוקים בלב כל ישראלי באשר הוא, אך נדמה כי הזמן שחלף מתחיל להקהות את החושים בנוגע לשאלות: איך פספסנו? מה לא ראינו בדרך? האם באמת הכול היה לנו מול העיניים? בספרו החדש "חמש נקישות בדלת" (כנרת זמורה, 2026) מציע הכותב ג'קי חוגי להקשיב לקולות השונים שיצאו מפי האויב. לשמוע - ולהקשיב.

הספר נחלק לחמישה פרקים, בדמות אותן נקישות מטאפוריות. בפרק הראשון, הריאיון שערך בכיר חמאס צאלח אלעארורי (סוכל ב־2 בינואר 2024) לטלוויזיה הלבנונית באוגוסט 2023 ובו התייחס ל"תוכנית ההכרעה" של השר בצלאל סמוטריץ' וטען בתשובה למראיין ששאל על עימות קרוב: "אנו בתנועת חמאס אומרים במפורש, ואיתנו רוב הפלגים הפלסטיניים... עלינו לנהל את המערכה נגד ההתנחלות היום" (עמ' 19).

הפרק שסביר שרוב קוראי הספר יימשכו אליו אינסטינקטיבית נושא את השם סנואר

ונוגע למנהיג חמאס ודרכו מהכלא הישראלי ליישובי עוטף עזה. יש שיטענו שהכותב מאניש את דמותו של מי שנחשב לדמון, אולם זו השגיאה שיש להימנע ממנה. אם לא מכירים את האויב כמות שהוא ורק נשענים על סיסמאות - ההפתעות מגיעות.

במהלך הספר הכותב מראה שוב ושוב איך לא ראינו את שהיה מול עינינו כל הזמן, ואיך האויב ראה אותנו. לדוגמה תחושת הנטישה של הפלסטינים שהרגישו כי הם מודרים מן השיח (עמ' 39); השפעת מזוודות הדולרים החל ב־2018 דווקא דרך עיני אלה שקיבלו אותן (עמ' 73); או אפילו הפרק הבוטה מכול, שחותם את חמש הנקישות, ובו מתאר הכותב איך כבר בחודשים הראשונים של 2019 הניח המודיעין הכללי של מצרים בפני צמרת השלטון בישראל את הערכת המצב שלו בנוגע לזירה הפלסטינית וצפה התלקחות מרחיקת לכת (עמ' 159).

הספר **חמש נקישות בדלת**, מלבד היותו קולח וקריא, מבהיר בתמציתיות איך הגענו ל־7 באוקטובר בעיניים עצומות, ומביע תקווה כי נפקח אותן לקראת הפעם הבאה. אולם כפי שאומר המשפט האיטלקי: "התקווה אחרונה למות".

אל"ם (בדימ') יואב דייגי (פישי)*

הצצה נדירה לעולם ביטחון השדה/מידע בצה"ל של מי שעומד בראש המערכת

יואב בן דוד, "סודות מהכספת", הוצאת טפר, 2026

הספר "סודות מהכספת" מאפשר הצצה נדירה לעולם ביטחון השדה/מידע בצה"ל מזווית הראיה של העוסקים במלאכה ובעיקר מזו של מי שעומד בראש הפירמידה.

בספר ניתן דגש ליחסים האישיים בין קציני ביטחון שדה לבין המפקדים בכל הרמות - מפקדי אוגדות, אלופים ומפקדי פיקודים, מפקדי חילות, רמטכ"ל ועד דרג של שר הביטחון וראש הממשלה.

עם כל הכבוד וההערכה לעושים במלאכה בכל הרמות, זווית הראיה והעשייה של ראש מחלקת ביטחון שדה (היום - ביטחון המידע), שונה בסדרי גודל מזו של כל העוסקים בכך בשאר הרמות. בספר זה ניתנת לקורא אפשרות לטעום מחוויה זאת.

המחבר מבטא את הקריטיות של משאב הזמן בסדר יומו העמוס של ראש המערך, בהביאו את הסיפור על עבודת המטה הצה"לית שבחנה את הנושא בכלים מדעיים.

אכן רמ"ח ביטחון שדה/מידע עסוק רוב שעות היממה בקבלת החלטות הנוגעות בתחומים כמו ביטחון מבצעים, תכנונים מבצעיים, תרגילים, ניסויי אמל"ח, מכירת אמל"ח, או פרסומים. חלק חשוב מזמנו מוקדש לנושאים אישיים, כמו מתן הכשר ביטחוני לממלאי תפקידים או מועמדים לתפקיד, או למצער - פסילתם.

מחבר הספר חושף מספר מקרים בעלי משמעות מיוחדת מבחינת ביטחון שדה אותם חווה במהלך שירותו ובעיקר כעומד בראש המחלקה, שמאפשרים לקורא להתרשם מחשיבות ומשמעות האירוע, ומכובד האחריות בטיפול בו, וכמובן מבלי לחשוף את זהותם של "גיבורי הפרשיות". ואכן שמירה על צנעת הפרט היא אבן יסוד בעבודת ביטחון שדה.

בסיכומו של דבר, הספר מספק חווית קריאה מעניינת, הן לחוג הקוראים המקורב לנושא והן לקוראים שרוצים להעשיר ידע בתחום שלא הכירו קודם. מומלץ לקוראו.

*הכותב היה רמ"ח ביטחון שדה

אבי מושבי

תחקיר מעמיק על תוכנית הריגול השאפתנית של רוסיה וברית המועצות, והזווית הישראלית

ספרו של שון ווקר "הבלתי לגליים" הוצאת מודן, 2025

שון ווקר, עיתונאי מוערך ששימש ככתב ה"גרדיאן" הבריטי במזרח ומרכז אירופה, חושף לעומק את תוכנית הריגול החשאית והשאפתנית ביותר בהיסטוריה של רוסיה וברית המועצות. בניגוד למרגלים הפועלים בחזות דיפלומטית גלויה, סוכנים בלתי חסויים "Illegal", נשלחו למדינות המערב בכיסוי עמוק לחיות כאזרחים מן המניין בזהות בדויה. הספר עוקב אחר שורשי התוכנית עוד מימי לנין, דרך תקופת המלחמה הקרה, ועד למבצעי הריגול המודרניים בתקופתו של פוטין.

ווקר משלב תחקיר ארכיוני נרחב עם מאות שעות ראיונות. הספר מציג מבצעים מדהימים של מרגלים רוסים, ביניהם גם את רשת הריגול שנחשפה בארצות הברית ב-2010 ("Operation Ghost Stories"), והיוותה השראה לסדרה "TheAmericans".

ווקר מקדיש בספרו חלק ניכר ונרחב לסיפורו המרתק והטרגי של **יורי לינוב** (Yuri Linov), סוכן ק.ג.ב בלתי חסוי, בדרגת סגן אלוף (פוד פולקובניק), שפעל בשנות ה-60 וה-70 באירופה ובישראל עד למעצרו על ידי שב"כ במרץ 1973. דרך סיפורו של לינוב, מדגים ווקר את המורכבות הפסיכולוגית ואת שרשרת הכישלונות של תוכנית המרגלים הסובייטית.

ווקר קיים עם **לינוב** מספר פגישות וחושף בספר פרטים על גיוסו, הכשרתו, פעילותו באירופה ובישראל במשך מספר שנים תחת הזהות הבדויה של איש עסקים **קארל מוטל ברנד**, בעל אזרחות אוסטרית, עד למעצרו על ידי שב"כ. מטרתו האמיתית בישראל הייתה **לאסוף מידע על הכור הגרעיני בדימונה**, לרכז ולהפעיל רשת מרגלים מקומית. ווקר מתאר כיצד השב"כ עלה על עקבותיו ועצר אותו בבית מלון. הוא הודה, נשפט ל-18 שנות מאסר, אך שוחרר כעבור שנה וחצי ב-1974 במסגרת עסקת חילופי שבויים.

מעצרו של יורי לינוב בישראל - קצין הק.ג.ב. הבכיר ביותר שנתפס אי פעם בישראל - נחשב לאחד ההישגים המרכזיים של השב"כ מול המודיעין הסובייטי, אך הוא מוגדר בקהילת המודיעין הישראלית גם כהחמצה גדולה: השילוב בין החלטה פוליטית חפוזה, תושיה של רגע מצד המרגל, ופוליטיקה פנימית של המלחמה הקרה קבעו את גורל המבצע. אחד מאנשי השב"כ שהשתתפו במבצע מצוטט בספר כמי שאמר באכזבה: **"התקווה הגדולה שלנו, לחשוף את רשת הסוכנים כולה, ירדה פשוט לטמיון בגלל אותה פקודה מוזרה לעצור אותו מוקדם מדי"**.

עבור לינוב, מתאר ווקר, זו הייתה תחילת הסוף. עם חזרתו לרוסיה, הק.ג.ב התייחס אליו בחשדנות ובהשפלה משום שנתפס ו"פתח את הפה" בחקירה, מה שדן אותו ואת אשתו לחיי עוני ובידוד.

מבחינת ישראל אין הבדל בין מדינה סף גרעיני למדינה גרעינית

תגובה למאמרים בגיליון "מבט מל"מ" 103

אלוף (במיל') יעקב עמידרור

"מבט מל"מ" (גיליון 103) הפיץ דעה מטעה באשר להתגרענות איראן. במאמרם של אל"מ (במיל') קשי ותא"ל (בדימ') בן ארי הם מקבלים את התזה שניסו "למכור" האיראנים כאילו יש "פתווה" שמונעת מהם להתקדם בתחום הגרעין, וכי במקרה הגרוע איראן תהיה מדינת סף שלא תפרוץ לגרעין, כי יש "פתווה".

לטענת ה"פתווה" אין שום הוכחה של ממש. לעומת זאת, המודיעין מעלה בברור כי במציאות האיראנים התקדמו לעבר יכולת גרעינית. החלטתם לצאת למהלך הגרעיני לא נבעה משום מעשה או מחדל ישראלי. הם יזמו מהלך אסטרטגי שתאם לתפיסת עולמם, בדרך להשמדת ישראל.

לגופו של דבר אין שום חשיבות לטענה שהם התכוונו לעצור על הסף, כי המעבר "ממדינת סף" ל"מדינה גרעינית" הוא כל כך מהיר, שספק אם ישראל יכולה לאתר אותו, וגם אם היה מאותר לא ניתן היה לעצור אותו - וישראל הייתה מוצאת עצמה מול איראן גרעינית.

הטענה שישראל במעשיה עלולה להאיץ את מעבר הסף גם היא חסרת משמעות, כי מבחינת כל האמצעים שעל ישראל לנקוט אין שום הבדל בין אם איראן מדינת סף או אם היא כבר חצתה את הסף. שהרי בלתי הגיוני בעליל לקחת סיכון קיומי ולתלות את גורל המדינה ביכולת בלתי מובטחת לאתר את מעבר הסף, תהליך שיכול לקחת בין כמה ימים לכמה חודשים.

ולעצם טיעונם, בלשונם:

"קהילת המודיעין האמריקאית (2007) אומנם הפנימה שהפתווה תקפה וכי טהראן עצרה פיתוח נשק גרעיני. הבנה זאת נשענה גם על הצהרות הרגעה רבות של איראן בדבר היעדר כוונה לחצות את הסף. אך איראן כשלה בכך שניסתה בו זמנית גם להרתיע על ידי האדרה פומבית של כוחה ויכולותיה. כשל "שיווקי" זה אפשר לחלק מגורמי המודיעין במערב"לנפח" (להעצים) את מדדי האיום, דבר שהיה נוח למקבלי החלטות כהסברים מול ציבוריהם ולהשגת לגיטימציה למתקפה".

מוזר ששני קציני מודיעין ותיקים מקבלים את הטענה האמריקאית אף על פי שהוכח שהמודיעין האמריקאי טעה בהבנת המאמץ האיראני לייצר את הנשק הגרעיני יותר מפעם אחת. כך למשל לקח לישראל כשנתיים כדי לשכנע את האמריקאים שיש בכלל פרויקט כזה ומאז הם המעיטו בחשיבותו באופן כמעט קבוע.

מפתיע גם לראות שהכותבים מסתמכים ללא הסתייגות על "הצהרות הרגעה רבות של איראן בדבר היעדר כוונה לחצות את הסף", כאילו האיראנים לא שיקרו מעולם ולא עשו פעולות הנוגדות את הטענה שאין בכוונתם לייצר נשק גרעיני.

לטענת ה"כשל השיווקי" אין בסיס למיטב ידיעתי. איראן בזהירות האופיינית לה מעולם לא "האדירה את כוחה ויכולותיה" בתחום הגרעין. לכן לא מדובר ב"שיווק", אלא מדובר בהערכה של גורמי מודיעין רציניים במערב ובישראל ששקלו את המידע המודיעיני ללא שום קשר לאמירות אירניות כל שהן.

התזה שכולם במערב טעו בכוונה תחילה לא עומדת לעניות דעתי במבחן המקצועי. זאת השמצה חסרת בסיס שאין לה שום בסיס במידע.

תגובת הכותבים: בדקנו את עצמנו. אנו עומדים מאחרי כל מילה שנכתבה במאמר. הזמן יוכיח עמדת מי הייתה נכונה.

הארת המערכת: המאמר אליו מתייחס האלוף (במיל') עמידרור לא נכתב על ידי תא"ל (בדימ') יוסי בן ארי, אלא על ידי תא"ל (בדימ') דודו צור, כשותפו של אל"ם (בדימ') שלמה קשי

ראוי היה שההכפשה על אבינו יעקב כרוז, תיבדק יותר לעומק

תגובה למאמרו של עמרם אהרוני, מבט מל"ם 103

מיכל כרוז-מזרחי וגיל כרוז, ילדיו של יעקב כרוז

במאמרו "היו דברים מעולם: לא רק רונן בר ונתניהו", כותב עמרם אהרוני, בנו של צבי אהרוני, כי אבינו, יעקב כרוז, שהיה המשנה לראש המוסד בתקופת מאיר עמית, "היה ככל הנראה סוס 'טרויאני', שהעביר לאיסר הראל מידע מאחורי גבו של עמית". את הדברים מצטט הכותב מתוך ספרו של מאיר עמית.

אמירה מסוג זה, שיש בה הכפשה על אדם שאינו נמצא איתנו, ושאין באפשרותו להגיב, ראוי היה שתיבדק יותר לעומק ותתבסס על הוכחות, גם אם היא "רק ציטוט מתוך ספר". ברשותנו מסמכים, כולל התכתבויות בין אבינו ז"ל ובין מאיר עמית, המעידים כי עד למינויו של איסר כיועץ לענייני מודיעין לראש הממשלה אשכול, היו יחסי אמון מלאים בין אבינו לבין מאיר עמית, כולל קשרים בין משפחתנו למשפחת עמית. יתרה מזאת: כשאבינו התמנה למשנה למאיר עמית הוא עדכן את עמית שהוא ביחסי חברות עם איסר ועמית לא ראה בכך בעיה.

כל זה השתנה כאשר איסר מונה כיועץ לענייני מודיעין לראש הממשלה. עמית, ככל הנראה בעידודם של בעלי ענין מתוך המוסד, החל לחשוד באבינו כי הוא מעביר לאיסר מידע מאחורי גבו. נימוקיו של עמית כפי שהציגם לאבינו היו כי ראו את אבינו משוחח עם נהגו של איסר. הנימוק השני היה שמאיר, שהיה בחו"ל בעת מינויו של איסר, כעס על אבינו שלא עדכן בכך את אשתו של עמית. מה שאגב, לא היה נכון. אבינו עדכן את אשתו של עמית וזו מאד הודתה לו. האם אלה נימוקים רציניים? ישפוט הקורא. כל מי שהכיר את אבינו יוכל להעיד על היותו אדם ישר שהלך עם האמת שלו גם כשהיה קשה.

איך אפשר לטעון שלמוסד אין אחריות למה שקרה ב-7 באוקטובר?

התייחסות לראיון עם ש' מהמוסד, "מבט מל"מ" 103

סא"ל (בדימ') ד"ר אודי לוי

תחת הכותרת "התמכרנו לכוח. המלחמה נבחרה כברירה ראשונה ולא אחרונה". התייחס ש' לאחריותו, או ליתר דיוק "לחוסר אחריותו" של המוסד לאירועים הטרגיים ולכישלון הקולוסאלי של המודיעין ב-7 באוקטובר 2023.

התבטאותו, שמשתקפת גם בעמדתו של ראש המוסד לשעבר דדי ברנע, מציגה אולי יותר מכל את הכשל הערכי והאסטרטגי במערכה שניהלה מדינת ישראל מול ארגוני הטרור בעשור האחרון. חלוקת האחריות לכאורה בקהילת המודיעין הישראלי ביחס לארגוני הטרור ואיראן, "קובעת" ששב"כ אחראי על טיפול בחמאס, ומוסד ואמ"ן על חזבאללה ומשמרות המהפיכה.

בעידן שבו ארגוני טרור ומדינות עימות כמו קטר ואיראן פועלים כנגד מדינת ישראל בשיתוף פעולה מלא, תוך תיאום מבצעי ואופרטיבי, ומימון משותף, טיפול בכל אחד מהארגונים באופן נפרד הוא מתכון ברור לכישלון.

אבל מעבר לכך, גם אם האחריות כביכול אינה מונחת באופן רשמי לפתחו של המוסד, כיצד ניתן לטעון להיעדר אחריות כאשר ברור כיום שאיראן וקטר מימנו את חמאס על כל מנגנוניו - וכי זה לא באחריות מוסד? מעורבות של הנהגת חמאס בתורכיה וגורמי חמאס באירופה, זה לא באחריות מוסד? תיאום מבצעי מלא בין חמאס, חזבאללה ואיראן (סעיד איזדי, כדוגמה), זה לא באחריות מוסד? הברחות אמל"ח עצומות מאיראן, וממדינות נוספות, זה לא באחריות מוסד?

לבוא ולהטיל את האשמה אך ורק על שב"כ וצה"ל זו זריית חול בעיניים. דווקא כאיש מוסד לשעבר, אני כותב דברים אלה בכאב, כשהחמור מכל הוא שלא נעשה שום תהליך של הפקת לקחים ועולם כמנהגו נוהג: גם בימים אלה אותה חלוקה אירגונית נותרה בעינה. אז האם עלינו לצפות מעתה והלאה לתוצאות אחרות? האם עלינו להשאיר את ליקוי המאורות הזה בצורתו הנוכחית?

גם אם אין כיום גורם מדיני כלשהו המפקח על הקהילה והמטה לביטחון לאומי אינו עושה את תפקידו כנדרש, עלינו לצפות לפחות מראשי הארגונים שיפקחו את עיניהם וינסו לסגור את הלקונה הזו, וזאת כדי שלא נקום מחר בבוקר ל-7 באוקטובר חדש.

אמ"ן והגרעין האיראני

תגובה לראיון עם האלוף (במיל') אהרן זאבי-פרקש, (גיליון 101); ולהתייחסות האלוף (במיל') יעקב עמידרור (גיליון 102)

אל"ם (בדימ') פסח מלובני

ברצוני להאיר כמה עובדות בלתי ידועות על פרויקט הגרעין האיראני, ותחילת העיסוק בנושא בזירה הטכנית/טכנולוגית באמ"ן, שהחל כמעט מראשיתו, במחצית השנייה של שנת 1988.

היכרותי עם המחקר בנושא הגרעין בזירה הטכנית, החלה עם הצטרפותי לזירה הטכנית/טכנולוגית באמ"ן באפריל 1978. הייתי אז ראש ענף שעסק במחקר תשתיות צבאיות-ביטחוניות במזרח התיכון, ובהמשך סגן ראש הזירה וממלא מקומו של ראש הזירה, אל"ם דודו בניה ז"ל. סיימתי את תפקידי בה בסוף 1979.

על הפרק עמד אז נושא הקמת הכור הצרפתי בעיראק. מי שעמד בראש המדור שעסק בנושא היה ד"ר רס"ן רפי אופק (לימים סא"ל), שהיה בעל ידע טכני-מדעי בתחומי הפיזיקה וההנדסה הגרעינית. רפי שירת בתחום מומחיותו כשלושים שנה בקהילת המודיעין - בזירה הטכנית באמ"ן ובאגף המודיעין במוסד.

הוא היה אחראי בזירה על מחקר הפעילות בנושא הקמת הכור בעיראק, ושותף מלא לפעילות המוסד בנושא ולתוכניות חיל האוויר להשמדתו ב-7 ביוני 1981. רפי היה גם זה שכתב מסמך לאחר התקיפה, בו הוא מאשר, על בסיס המידע שהתקבל, שהכור אכן הושמד. בעקבות ה"חותמת המקצועית" שלו, הודיע ראש הממשלה מנחם בגין למחרת, על השמדתו.

כשחזרתי לזירה הטכנית והתמניתי לעמוד בראשה בסוף שנת 1985, רפי כבר לא שירת בה, שכן עבר לתפקיד אחר בחיל. בהכירי את כישוריו ומומחיותו הצלחתי להחזירו ומיניתי אותו לעסוק במיזמי פיתוח טילים במדינות האזור, כמו מיזם "בדר 2000" במצרים.

באוגוסט 1988 הסתיימה המלחמה הארוכה בין עיראק לאיראן, שהובסה קשות, צבאית, כלכלית ומוראלית, ועם אלפי אבדות. שאלתי את עצמי: מה האיראנים יעשו עכשיו? האם כלקח מהמלחמה הם עלולים לפנות לתחומי הגרעין והטילים?

כדי לבדוק את הנושא, מיניתי את רפי לראש מדור איראן גרעין, כשמשימתו הייתה לאמת את חששותיי או להפריכם. לא עבר זמן רב והוא בא לעדכן אותי כי דאגתי הייתה מוצדקת: הסתבר, שמשלחות רכש איראניות פועלות במערב אירופה במטרה לקנות ציוד עבור מתקן צנטריפוגות להעשרת אורניום. על בסיס מידע זה כתב רפי את לקט המודיעין הראשון בנושא, שהופץ לקברניטים ולמערכת כולה.

נושא גרעין-איראן הוצג לראשונה בהערכת המודיעין השנתית של אמ"ן בדצמבר 1988, ומאז הפך להיסטוריה מתמשכת. רפי המשיך לעקוב אחר הנושא גם בשנים הבאות, במסגרת שירותו באמ"ן ובמוסד. לימים אף פרסם מספר מאמרים על מיזם הגרעין האיראני, ובכללם המאמר העוסק בפיצוח "מכון המחקר" האיראני, אותו ניתן לאתר ולקרוא ברשת: https://www.israeldefense.co.il/node/28826

dyogenes@netvision.net.il

מי היה האיש...

נולד ב-1943 בברית המועצות וחזר עם הוריו לפולין בתום מלחמת העולם השנייה. עלה לארץ עם הוריו ב-1950. התגייס לצה"ל ב-1962 לחיל השריון. לאחר שחרור מצה"ל למד באוניברסיטה והחל עבודתו ב"מוסד".

שירת ב"מוסד" כ-30 שנה בתפקידים שונים בארץ ובחו"ל, רובן בתפקידי מבצעים, כולל בכירים מאוד. היה אדם אמיץ, שקדן ואחראי.

לאחר פרישתו המשיך בלימודים ועשה קריירה שנייה בתחום מנהל הבריאות.

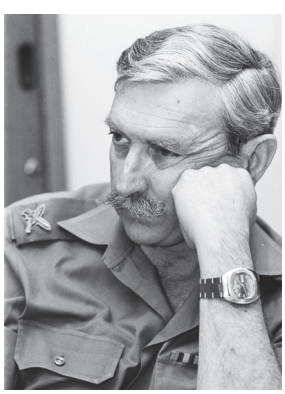
נפטר ב-2022. הניח אישה, שני ילדים ושישה נכדים.

פתרון החידה מגיליון 103

האיש שהיה: תא"ל יצחק שני, הצנזור הצבאי הראשי

נולד ב-1936, נפטר ב-2023.

התגייס לצה"ל ב-1954, שירת בחטיבת גולני בה לחם במבצע קדש כמפקד מחלקה. לאחר שנפצע, עבר לאמ"ן מחקר שם שירת כראש המדור המדיני של סוריה עיראק ולבנון. הוא עבר לצנזורה וב-1972 מונה למפקד בסיס צנזורה תל אביב. בשנת 1977 מונה לתפקיד סגן הצנזור הראשי, ובאותה שנה מונה על ידי שר הביטחון עזר וייצמן לתפקיד הצנזור הצבאי הראשי (החליף את ולטר בראון).

ב-1984 הוציא צו סגירה לעיתון "חדשות" למשך ארבעה ימים על כך שפירסם ידיעה על הקמת ועדת חקירה לפרשת קו 300 ללא אישור הצנזורה.

ב-1988 פסל כתבה שמתחה ביקורת על ראש ה"מוסד". בית המשפט העליון בראשות השופט ברק שדן בערעור על פסילת הכתבה, ביטל את החלטת הצנזור וקבע קביעה תקדימית לפיה לא יאסר פרסום אלא אם כן קיימת ודאות קרובה שהפרסום יפגע פגיעה ממשית בביטחון המדינה. קביעה זו מהווה אבן יסוד ביחסי צנזורה-תקשורת עד היום ומגבילה את חופש הפעולה של הצנזורה.

תא"ל שני למד את הלקח ונמנע ככל שניתן להגיע להתדיינות בבג"צ בידיעה שלכל החלטת בג"צ יש משמעות תקדימית גורפת.

- **פתרו נכונה:** רון קרניאלי, גבריאל גת, עודד אל, משה ארנוולד, שרון צ', אילן מדינה.
- **הזוכים בספר** "עמוס ירקוני - מאוהלי קדר למפקדה המיתולוגי של סיירת שקד" - תרומת משפחת ירקוני: עודד אל, אילן מדינה
- **פתרונות יש לשלוח:** לדוא"ל: mlm@intelligence.org.il או לפקס: 03-5497731

אל"מ (בדימ') שלמה קשי
51 שנה במערכות הביטחון.
מילדות - איפכא מסתברא

דברו עברית פשוטה!

ב-30 השנים האחרונות, זר כי יצטרף לדיון צה"לי, יטעה לרגע לחשוב שהוא בכנס אקדמי בתחום מדעי הטבע. מושגים כגון "קינטי" (לתקיפה באמל"ח), "זווית כניסה", "ראשית הצירים", "וקטור", "מסה", "נקודה סינגולרית", "גרדיאנט", "מצב צבירה", "סינרגיה", "אמפליטודה" ו"רעש רקע", וכמובן - "ניטרול" (במקום הרג, או חיסול), הפכו לחלק בלתי נפרד מהשפה המבצעית והמודיעינית.

תהליך זה החל בשלהי שנות ה-90 עם חדירת "החשיבה המערכתית" לצה"ל, בהובלת תא"ל (במיל') ד"ר שמעון נווה. הניסיון להקנות אקדמיזציה והמשגה מופשטת לדרגי הפיקוד והשליטה הגבוהים (בעיקר באג"ת, אמ"ן וחיל האוויר), על מנת לעסוק ב"למה" וב"מה", זלג בהדרגה לכלל הצבא והשפיע על ניתוחים אסטרטגיים, הערכות מודיעין ותפיסות הפעלה מבצעיות.

טענת ה"איפכא": לשפה החדשנית יש אולי מספר יתרונות:

היא מקלה על הדיון הרגשי דרך מונחים "מרוככים" משהו (כמו "קינטיקה" במקום תקיפה והרג).

היא משדרת מודרניזציה - התקדמות, רב-זרועיות והתחדשות.

לעיתים היא מקצרת תיאורים מורכבים.

עם זאת, חסרונותיה של השפה המופשטת - שהשתקפו היטב במלחמת לבנון השנייה - עולים בהרבה על יתרונותיה:

ערפול וניתוק: השפה סובלת מאי-בהירות ואינה חדה כמו המונחים הצבאיים המסורתיים ("לכבוש", "להשמיד"). הניסוחים הפתלתלים עלולים להוביל לתקלות בהבנה, לצד ניתוק מוסרי ומעשי מהשטח - מציאות המורכבת מאש, עשן וקבלת החלטות תחת לחץ עצום.

אשליית ודאות ושליטה: מונחים מדעיים משדרים תחושה מוטעית של חוקיות וניתוח מעבדתי מדויק. בפועל, כפי שתיאר קלאוזביץ, השדה הצבאי רווי אי-ודאות, חיכוך וטעויות אנוש, ולא ניתן "להנדס" אותו כאילו היה ניסוי פיזיקלי.

המלצה להמשך: יש לחזור לעקרון ה-"KISS" (Keep It Short and Simple). נזכור גם כי "פשטות" היה והינו אחד מעשרת עקרונות המלחמה של צה"ל. לכן, בניהול מערכות מורכבות, נדרש איזון מוגדר:

מותר להשתמש בשפה המערכתית בדיונים ובמטה ברמות הגבוהות (מדרג הפיקוד ומעלה).

מתחת לדרג הפיקוד יש לשמור על שפה פשוטה, ברורה וחדה בכל הדרגים המבצעיים ובכלל הפקודות.

על הפיקוד הבכיר לתת דוגמה אישית, לצמצם התפלספות מיותרת ולהבטיח שהשפה הצבאית תישאר כלי שרת יעיל ומחובר למציאות.

שפה צבאית בהירה ועניינית תוכל לעצב חשיבה כזו, וכמובן - להיפך.

אסטרטגיית "הגנת הפסיפס":

כך הצליחו משמרות המהפכה לאפשר לאיראן לשרוד שתי מתקפות של ארצות הברית וישראל

אסף טל דורון / עמוד 24

גנרל מוחמד עלי ג'עפרי. הכין ומימש את אסטרטגיית "הגנת הפסיפס"

גיוס "מרגלים" איראניים:

הנזק הביטחוני זניח, אבל מדובר בכלי משמעותי במלחמת התודעה של איראן נגד החברה הישראלית

סיימון לביא / עמוד 28

אזהרה שפרסם אגף הסייבר הלאומי